Sabareflexia postavenia a vývoja Rusínov na Slovensku

Sabareflexia postavenia a vývoja Rusínov na Slovensku

Koordinátor projektu: Ing. Ján Lipinský
Odborná spolupráca: Stanislav Konečný, Baumgartner František, Frankovský Miroslav, Gajdoš Marián

Publikácia je venovaná Alexandrovi Duchnovičovi, vernému synovi rusínskeho národa pri príležitosti 200. výročia jeho narodenia.

Projekt bol realizovaný za finančnej podpory Nadácie na podporu občianskych aktivít Phare Program Rozvoj národnostných menšín (PRNM) a Ministerstva kultúry Slovenskej republiky.

Vydal: Róbert Vico-vydavateľstvo v roku 2002

ISBN 80-89041-64-7

Obsah

Predhovor 5

Úvod 7

1. kapitola:
Základné údaje o výskume
Miroslav Frankovský, František Baumgartner 11

2. kapitola:
K otázkam etnickej identity Rusínov
František Baumgartner, Marián Gajdoš 17

3. kapitola:
Jazyk, školstvo a kultúra
Marián Gajdoš, Miroslav Frankovský 34

4. kapitola:
Rusíni v interetnickom kontexte
František Baumgartner, Stanislav Konečný 56

5. kapitola:
Názory Rusínov na niektoré politické otázky súčasnosti
Stanislav Konečný 68

6. kapitola:
Postoj Rusínov k integračným procesom
Miroslav Frankovský 81

Záver 93

Literatúra 98

Príloha 1 - Dotazník 101

А ЛЕМ СЯ ОПОВАЖ МІ ПРИЙТИ ДОМІВ ОПИТЫЙ, БО ТІ ЗРОБЛЮ ТАКЫЙ ЦІРКУС, ЖЕ НА ТОТ ЯЗЫК НАРОДНОСТНЫХ МЕНШЫН НИҐДА НЕ ЗАБУДЕШ

Predhovor

Búrlivý, protirečivý a často aj bolestný vývoj, ktorým prešla naša spoločnosť v poslednom desaťročí, veľmi výrazne poznačil vývoj Rusínov na Slovensku. Pád totalitného režimu a demokratizácia spoločnosti umožnili, aby národno-kultúrny rozvoj rusínskej menšiny, ktorý bol roku 1948 prerušený, mohol po štyridsiatich rokoch pokračovať. Stala sa plnoprávnou menšinou, ktorej národnostné práva garantuje Ústava Slovenskej republiky i legislatíva európskych nadnárodných inštitúcii.

Rusíni na Slovensku vytvorili svoje organizácie a inštitúcie, kodifikovali svoj spisovný jazyk, vydávajú tlač, knihy, učebnice, snažia sa dobehnúť všetko, čo nie vždy z vlastnej viny zameškali. Sú otvorenejší, pohotovejší a sebavedomejší, než boli pred niekoľkými rokmi.

Pravda, proces transformácie spoločnosti priniesol aj nové problémy, ktoré sa bezprostredne dotýkajú rusínskej komunity. Severovýchodné Slovensko zostalo zaostávajúcim regiónom s nedostatočnou ekonomickou výkonnosťou, vysokou nezamestnanosťou a s marginálnym postavením v krajine. To nemohlo neovplyvniť politický, národný a kultúrny život rusínskej menšiny, jej predstavy a spoločenské priority.

Pri zakladaní Združenia inteligencie Rusínov Slovenska (ZIRS) sme do stanov organizácie okrem iného uviedli, že svojou dobrovoľnou činnosťou budeme napomáhať rozvoju rusínskej menšiny na Slovensku, hlavne v oblasti národnostného školstva a kultúry, tak, aby sa Rusíni mohli stať aktívnymi spolutvorcami blahobytu a duchovného bohatstva svojej vlasti - Slovenskej republiky.

V prvom rade sme však chceli poznať súčasnú situáciu rusínskej minority, jej názory, presvedčenie a predstavy, a to nielen o javoch týkajúcich sa národného vedomia a identity, ale všetkých sfér života spoločnosti a perspektív ľudí v regióne. Preto sme sa rozhodli iniciovať, zorganizovať a uskutočniť sociologický výskum medzi Rusínmi na severovýchode Slovenska.

Projekt s názvom "Sebapoznaním k aktivite" by sme nemohli realizovať bez láskavej podpory **Nadácie pre podporu občianskych aktivít**, ktorá v rámci *Programu Rozvoja občianskej spoločnosti* nám z prostriedkov PHARE poskytla potrebné finančné prostriedky. V tejto súvislosti naše osobitné poďakovanie patrí riaditeľke nadácie K. Vajdovej, vedúcej projektovej manažérke Z. Pobočíkovej a ekonómke S. Pauerovej.

Rovnako úprimne ďakujeme **Ministerstvu kultúry Slovenskej republiky**, zvlášť generálnej riaditeľke sekcie národnostných menšín G. Jarábikovej, ktoré nám vyšlo v ústrety pri hľadaní podpory pre vydanie tejto publikácie.

Naše poďakovanie patrí celému odbornému tímu, ktorý pracoval na vypracovaní projektu a jeho realizácii, ako aj na spracovaní, interpretovaní a publikovaní jeho

výsledkov. Našu vďaku vyslovujeme tiež štyridsiatim anketárom za ich spoľahlivý výkon priamo v teréne.

Publikácia, ktorú Vám predkladáme, je prvým z plánovaných výstupov, ktorými chceme informovať širšiu verejnosť o mieste, postavení, živote i problémoch rusínskej národnosti na Slovensku a o poznatkoch, ktoré sme pri výskume získali. Preto sme do nej zaradili len niektoré okruhy otázok, ktoré sme považovali za zaujímavé alebo zvlášť aktuálne. V tomto zmysle aj sformulované závery budú predovšetkým zovšeobecnením tej časti zistení, ktoré boli predmetom analýz v predloženej práci.

Ján Lipinský,
podpredseda ZIRS

Úvod

Historické poznatky, štatistické údaje i prieskumy verejnej mienky už niekoľko rokov potvrdzujú skutočnosť, že severovýchodné Slovensko z hľadiska vývoja, stavu a ďalších perspektív hospodárskeho, politického a kultúrneho života dlhodobo patrí k zaostávajúcim regiónom. Nízku výkonnosť ekonomiky a vysokú nezamestnanosť, vystupňovanú aj negatívnym dopadom niektorých transformačných procesov, sprevádza prežívanie egalistických názorov a ľavicových ilúzií, ako aj nižšia úroveň vzdelania a kultúry. Táto objektívne podmienená situácia spomaľuje aj formovanie inštitútov a atmosféry občianskej spoločnosti.

Zložité sociálnoekonomické podmienky a politické pomery na severovýchodnom Slovensku do istej miery dokresľuje jeho národnostná štruktúra. V Prešovskom kraji totiž podľa ostatného sčítania ľudu z roku 2001 okrem 761 741 Slovákov žilo 31 653 Rómov, t.j. 4% obyvateľstva, 21 150 Rusínov, teda 2,7 %, ako aj 6 781 občanov hlásiacich sa k ukrajinskej národnosti, teda 0,9 % z celkového počtu obyvateľstva kraja (Sčítanie obyvateľov, 2001, s. 19, 21).

Rusíni patria už niekoľko storočí k autochtónnemu obyvateľstvu regiónu pozdĺž južných a severných svahov severocentrálnej reťaze Karpát. Toto teritórium je dnes súčasťou štyroch štátov: Ukrajiny (Zakarpatská oblasť), Poľska (najmä lemkovský región na juhovýchode krajiny), Slovenska a Rumunska (Marmarošská oblasť). Malá časť Rusínov sa nachádza aj v severovýchodnom Maďarsku a od 18. storočia v oblasti Vojvodiny (Bačka) v Srbsku a Sremu v Chorvátsku. Od konca 19. storočia mnohí Rusíni žijú v diaspórach v USA, v Kanade a v ďalších štátoch všetkých kontinentov.

Rusínske osídlenie na Slovensku sa viaže predovšetkým na jeho severovýchodnú oblasť. Pôvodne išlo o severné časti Spišskej, Šarišskej a Zemplínskej župy, od roku 1946 najmä o okresy Bardejov, Humenné, Medzilaborce, Snina, Stará Ľubovňa, Stropkov, Svidník a Prešov. Dnes 87,4 % Rusínov Slovenska žije v okresoch Prešovského kraja, najviac však v okresoch Medzilaborce (5 121), Svidník (3 529), Snina (3 487), Humenné (2 306) a Bardejov (2 167) (Tamže, s. 19).

Rusínske etnikum na Slovensku prešlo veľmi zložitým vývojom. Nepriaznivé a zložité ekonomické a politické podmienky regiónu, ale aj časté umelé zásahy do etnického vývoja menšiny spôsobili, že proces národného uvedomenia vyprodukoval viaceré národno-kultúrne a jazykové koncepcie. Tie spravidla oscilovali medzi ruským (veľkoruským), ukrajinským (maloruským) a rusínskym (karpatoruským) smerom. Veľkoruská orientácia zanikla po 2.svetovej vojne a v súčasnosti dožíva už len vo forme určitých reminiscencií malej skupiny starších intelektuálov. Od roku 1948 do konca osemdesiatych rokov dominovala ukrajinská koncepcia, ktorú plne akceptovali vtedajšie štátne a politické orgány Československa. K revitalizácii rusínskeho smeru došlo až koncom roku 1989.

Otvorenie nedoriešených otázok spojených s etnogenézou Rusínov, ich jazykom a kultúrnou orientáciou však generovalo istú polemickú atmosféru, ktorej podstatou je problém etnickej príslušnosti rusínskeho obyvateľstva. Predstavitelia jednej časti etnika považujú Rusínov za historicky a teritoriálne vymedzený subetnos ukrajinského národa. Príslušníci rusínskej orientácie akceptujú existenciu a národné práva Ukrajincov, avšak jednoznačne odmietajú tézu, že Rusíni predstavujú súčasť ukrajinského národa.

Pre celé obdobie deväťdesiatych rokov je práve preto charakteristický spor medzi reprezentáciami rusínskej a ukrajinskej orientácie zoskupenými okolo kultúrnych organizácií *Rusínska obroda* a *Zväz Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky*. Často medializovaný konflikt medzi nimi sa prejavuje hlavne v oblasti národnej ideológie, spisovného jazyka a politickej reprezentácie, pretože v ľudovej kultúre etnické aspekty nie sú zvýraznené.

Vzhľadom na veľmi nepriaznivé historické podmienky a špecifickú etnogenézu rusínskeho obyvateľstva v posledných dvoch storočiach sa aj na Slovensku jeho národnouvedomovací proces oneskoril. Národná identifikácia neprebiehala priamo a jednoznačne. Pretrvávanie alternatív národnokultúrnej orientácie Rusínov veľmi negatívne ovplyvňovalo aj ich spoločenský vývoj, politické zrenie a osvojovanie si štandardných foriem obhajoby národných záujmov.

Národné vedomie Rusínov bolo dlhé obdobie suplované vedomím nábožensko-kultúrnej pospolitosti a jeho etnické aspekty boli málo relevantné. Celé desaťročia sa nevyznačovalo klasickou štruktúrou, efektívnou intenzitou a motivačnou potenciou. Sčítanie obyvateľstva v roku 1990 ukázalo, že k Rusínom alebo k Ukrajincom sa priamo hlási len časť minority a ďalšia skupina svoje rusínske korene len priamo či nepriamo pripúšťa.

Názov vedeckovýskumného projektu *Sebapoznaním Rusínov k ich aktivite*, napriek nevyhnutnému zjednodušeniu, do značnej miery vystihuje realitu. Mnohé problémy, ktoré sprevádzali vývin Rusínov v dávnej i nedávnej minulosti, a ktoré ich často charakterizujú aj dnes, boli totiž spravidla spojené s neadekvátnou či deformovanou reflexiou vlastnej etnicity a s ňou bezprostredne spätých ďalších fenoménov národnej identity.

V tejto súvislosti, uskutočnenie sociologického výskumu zameraného na analýzu stavu a procesuálnu stránku národnej identity Rusínov na severovýchodnom Slovensku s cieľom objektívne charakterizovať súčasnosť, resp. anticipovať ďalší vývoj, sme považovali z viacerých hľadísk za zmysluplné a užitočné.

Projekt bol do istej miery aj reakciou na skutočnosť, že takto zacielený moderný výskum Rusínov v severovýchodných okresoch Slovenska sa fakticky ešte nerealizoval. Doterajšie staršie výskumné expedície v tomto regióne mali etnografický charakter, výskumy v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch boli ideologicky limitované a často viedli k formálnym výsledkom. Výskum na severovýchodnom Slovensku, ktorý sa uskutočnil v roku 2000, skôr monitoroval národnostnú situáciu. Mal komparatistický ráz a bol širšie koncipovaný, preto jeho výsledky vzhľadom na

stanovený cieľ nebolo možné v plnej miere využiť. Pravda, relatívne menší záujem a nižšia frekvencia výskumov vo vzťahu k Rusínom, resp. Ukrajincom odráža aj skutočnosť, že uvedené etnikum priamo neohrozovalo územnú integritu krajiny a jej spoločenský vývoj. Aj v súčasnosti je rusínska, resp. ukrajinská menšina v tieni problémov a ambícií maďarskej minority či sociálnych aspektov rómskej problematiky. Preto sme projekt nepriamo nasmerovali k tomu, aby prispel k istému oživeniu národného života rusínskeho obyvateľstva na Slovensku, ktoré podmieňuje jeho občiansku aktivitu a vyššiu mieru zapojenia do spoločenského diania.

Hlavným východiskom nám preto bol sociologický výskum v radoch základnej cieľovej skupiny orientovaný na postihnutie súčasného stavu národného vedomia Rusínov a historických, sociologických a interetnických faktorov ich národnej identifikácie. Naším zámerom bolo v prvom rade zistiť obsah a intenzitu prežívania národnej identity, faktory jej determinácie a charakterizovať jej prejavy hlavne v jazykovej a kultúrnej oblasti.

Prostredníctvom ďalších indikátorov sme sa usilovali odhaliť status rusínskej menšiny, najmä analýzou základných interetnických vzťahov a zisťovaním sociálnej akceptácie príslušníkov iných etník. Pri výskume postojov Rusínov v rozsiahlej politickej oblasti sme sa sústredili na hľadanie odpovedí na otázky, ako sa rusínska identita premieta do politických a spoločenských postojov, ako ovplyvňuje spoločenské aktivity Rusínov i vnímanie súčasných spoločenských a politických problémov.

Hoci rozhodujúcim motívom riešenia grantu vôbec a sociologického výskumu na severovýchodnom Slovensku zvlášť bola ich poznávacia stránka, dosiahnuté výsledky majú nesporne širší spoločenský a praktický význam. V prvom rade poznanie faktického stavu národného vedomia pozitívne prispeje k jeho konzistentnosti a štandardizácii, pomôže pri prekonávaní historicky podmienených predsudkov a stereotypov vo vzťahu k sebe a k iným, posilní pozitívne tendencie (vzťah k majorite) a oslabí negatívne trendy (asimilácia, pasivita). Poznanie stavu etnickej identity Rusínov na Slovensku a úrovne interetnických vzťahov totiž oprávnene považujeme za prvý nevyhnutný krok k náprave, k voľbe nových, efektívnych foriem, metód a prostriedkov rozvíjania ich národného vedomia zo strany zainteresovaných organizácií a inštitúcií. Z tohto hľadiska môže realizácia projektu významnou mierou prispieť k úspešnejšej národnostnej politike v regióne i k jeho stabilite a rozvoju. Prinesie totiž aj mnohé poznatky a informácie, ktoré môžu využiť orgány štátnej správy i samosprávy na severovýchodnom Slovensku pri uskutočňovaní regionálnej politiky, hlavne v oblasti kultúry a školstva.

Hoci Rusíni sú na severovýchodnom Slovensku minoritou, do istej miery predsa charakterizujú tento región, dodávajú mu svojráz a výrazne dopĺňajú jeho kultúrny kolorit. Preto poznanie súčasného stavu ich národnej identifikácie a aktivizácia ich národnokultúrneho života nepochybne pozitívne ovplyvnia spoločenský a kultúrny vývoj celého regiónu.

МЫ РЕОПТОВАЛИ З УКРАЇНЫ, АЛЕ ТАК СЯ НАМ ВИДИТЬ, ЖЕ УКРАЇНА ІДЕ ЗА НАМИ

1. Základné údaje o výskume

1.1. Zameranie výskumu

Dynamické zmeny v našej spoločnosti spojené s procesmi demokratizácie a liberalizácie systému sa premietajú v novom chápaní etnických, národnostných, národných súvislostí. Vplyv týchto procesov sa musí zákonite prejavovať vo vedomí ľudí, v zmenách ich vnímania etnickej identity. Proces etnickej identifikácie minorít a majoritnej spoločnosti je naviac komplikovaný vytváraním nových vzájomných vzťahov medzi nimi, uvedomením si novej kvality týchto vzťahov a akceptovaním novej skutočnosti v meniacich sa spoločenských podmienkach.

Etnická identifikácia sa rozvíja v konkrétnych sociálnych, kultúrnych, politických a historických podmienkach. Takéto chápanie identity umožňuje jej skúmanie nielen ako zovšeobecnenej, generalizovanej teórie seba, ale vytvára priestor aj pre analýzu jednotlivých štrukturálnych prvkov, ktoré sa vzťahujú k daným kontextom a podieľajú sa na konštrukcii sociálnej identity.

V rámci týchto kontextov sa vytvára a konštruuje aj proces identifikácie sa s vlastným etnikom, ktorý nie je apriorne sformulovaný, nie je človeku daný. Ak sa zmení niektorý z uvedených kontextov, rekonštruuje sa aj proces identifikácie sa s týmto útvarom (Bolfíková, Frankovský, 1997). Obdobie zmien spoločenského systému za posledných desať rokov späté s procesom transformácie spoločnosti predstavuje situáciu, v ktorej vo vyššie uvedenom zmysle dochádza k zmenám vnímania identít (Výrost, Bačová, 1996) aj k takým makrosociálnym útvarom ako sú národ, národnosť, etnikum. Krátky časový interval, v ktorom sa tieto zmeny uskutočňujú a ktorý bráni vytváraniu zovšeobecnených skúseností medzi jednotlivými generáciami spôsobujú, že tento proces je charakterizovaný vysokou dynamikou rekonštrukcie identít, komplikovanosťou a niekedy aj konfliktovým priebehom celého procesu.

Rusíni sú minoritou, ktorá výrazne ovplyvňuje kultúrny kolorit severovýchodného Slovenska a podieľa sa na spoločenskom vývoji celého regiónu. Špecifiká etnogenézy rusínskeho obyvateľstva v posledných dvoch storočiach spôsobili oneskorenie národno-uvedomovacieho procesu tejto národnosti na Slovensku. Proces ich národnej identifikácie preto v súčasnosti neprebieha priamočiaro a jednoducho.

V prezentovanom výskume sme sústredili pozornosť na poznanie súčasného stavu národnej identifikácie Rusínov a aktivizáciu ich národno-kultúrneho života. Poznatky o týchto procesoch sú jedným z predpokladov zvyšovania občianskeho sebavedomia a spoločenskej aktivity Rusínov a ich zapojenia do života občianskej spoločnosti na Slovensku v podmienkach úsilia o jeho integráciu do Európskej únie a NATO. Očakávame, že výskumné zistenia prispejú k aktivizácii rusínskeho obyva-

teľstva severovýchodného Slovenska v podmienkach spoločenskej transformácie a európskej integrácie. Konkrétne predpokladáme, že naše poznatky prispejú k:

- zvyšovaniu úrovne a konzistentnosti národného vedomia Rusínov,
- prekonávaniu historicky podmienených predsudkov o politickej slabosti a bezperspektívnosti Rusínov,
- vymedzovaniu národnej identity Rusínov,
- propagovaniu tradície dobrých interetnických vzťahov Rusínov so susednými národmi a národnosťami na Slovensku i v celom karpatskom regióne,
- špecifikovaniu problémových oblastí národno-kultúrnej a spoločensko-politickej aktivity Rusínov,
- spresneniu charakteristiky národnostnej situácie v tomto geografickom priestore.

Poznanie úrovne etnickej identity Rusínov, ich národno-kultúrneho života, spoločenskej aktivity na Slovensku a interetnických vzťahov považujeme za nevyhnutný krok pri voľbe efektívnych foriem, metód a prostriedkov rozvíjania národného vedomia rusínskeho etnika zo strany zainteresovaných organizácií a inštitúcií. Z tohto hľadiska výskumné zistenia môžu významnou mierou prispieť k úspešnejšej národnostnej politike v regióne i k jeho stabilite a rozvoju. Poskytnú totiž aj mnohé poznatky a informácie, ktoré môžu využiť orgány štátnej správy i samosprávy na severovýchodnom Slovensku pri uskutočňovaní regionálnej politiky, hlavne v oblasti kultúry a školstva. Znalosť národnostnej situácie a s ňou spojených súvislostí v tomto priestore môže poslúžiť aj k zvýšeniu efektívnosti projektov na úseku medzihraničnej spolupráce i aktivít rozvíjaných v rámci Karpatského euroregiónu.

1. 2. Výskumný súbor

Výberový súbor pozostával z 350 príslušníkov rusínskej národnostnej menšiny. Pri výbere vzorky bola kategória národnosť určená pochopiteľne vopred. Dve identifikačné kategórie, pohlavie a vek, boli stanovené kvótnym výberom na základe výsledkov "Sčítania ľudu, domov a bytov" z roku 1991. Uvedený postup sledoval cieľ zabezpečiť reprezentatívnosť výberového súboru vzhľadom k základnému súboru Rusínov na Slovensku. Žiaľ, v čase prípravy a realizácie výskumu neboli ešte zverejnené kompletné výsledky posledného sčítania ľudu z roku 2001, ktoré by boli podstatne lepším východiskom pre výber vzorky, keďže zachytávajú aktuálny stav obyvateľstva. V tabuľke 1.1 uvádzame zloženie výberového súboru podľa pohlavia (muži, ženy) a veku (štyri kategórie: 20-34, 35-49, 50-64, 65 a viac rokov).

Tabuľka 1. 1 Zloženie výberového súboru podľa pohlavia a veku

Vekové kategórie	Počty respondentov	Muži	Ženy
20-34 rokov	75	42	33
35-49 rokov	86	42	44
50-64 rokov	104	54	50
65 a viac	85	36	49
Celý súbor	350	174	176

Kvôli formálnym nedostatkom sme však boli nútení vyradiť 18 dotazníkov. V analýze výsledkov sa preto v skutočnosti opierame o údaje získané od 332 respondentov. Oproti stanoveným kvótam tak došlo k určitým posunom. Domnievame sa však, že výsledky výskumu tým nie sú podstatnejšie ovplyvnené. Zastúpenie mužov a žien v analyzovanej vzorke vyjadruje graf 1.1.

Graf 1.1 Zastúpenie mužov a žien vo výskumnej vzorke podľa skutočne analyzovaných dát

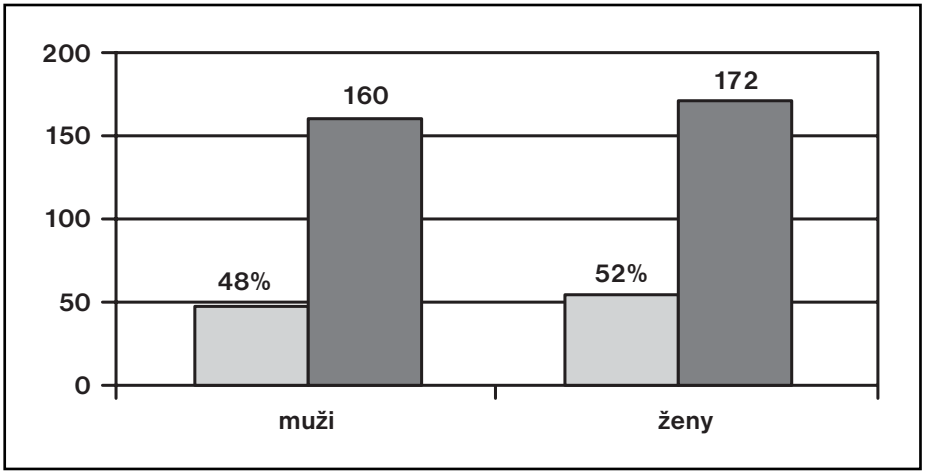

Ako sme už uviedli, druhým základným kritériom výberu respondentov bol vek. Zastúpenie respondentov v štyroch sledovaných vekových kategóriách uvádzame v grafe 1.2.

Graf 1.2 Zastúpenie respondentov v jednotlivých vekových kategóriách podľa skutočne analyzovaných dát

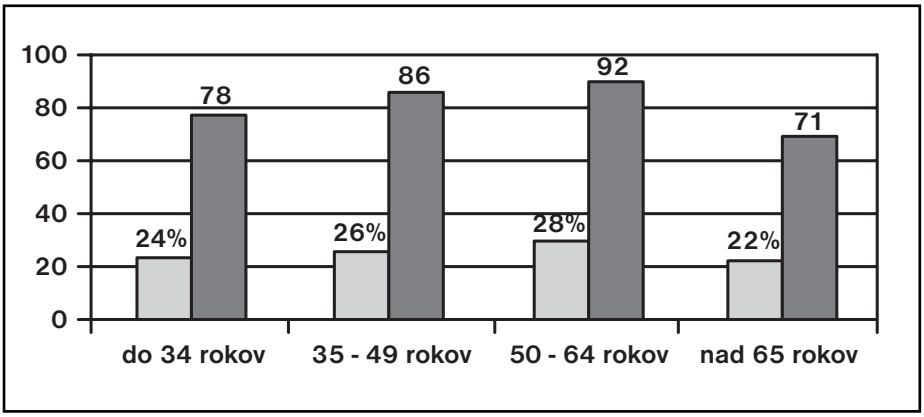

Okrem uvedených znakov, ktoré boli východiskom výberu vzorky (vek a pohlavie), boli zisťované ďalšie identifikačné znaky. Zameriame sa teraz na dva z nich, a to úroveň dosiahnutého vzdelania a sociálne postavenie účastníkov výskumu. Zastúpenia respondentov uvádzame v grafoch 1.3 a 1.4.

Graf 1.3 Zastúpenie respondentov v jednotlivých kategóriách podľa úrovne ukončeného vzdelania

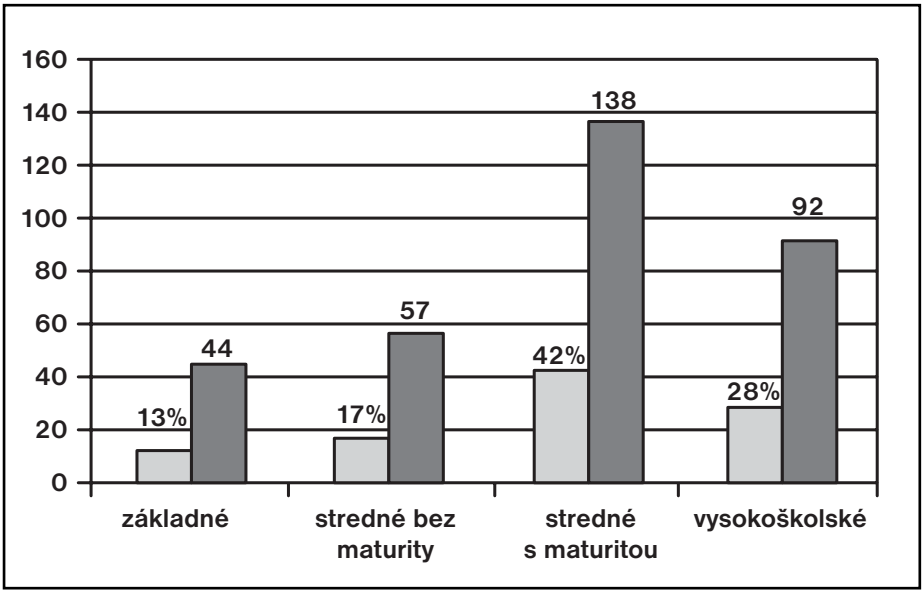

Graf 1.4 Zastúpenie respondentov v jednotlivých kategóriách podľa sociálneho postavenia

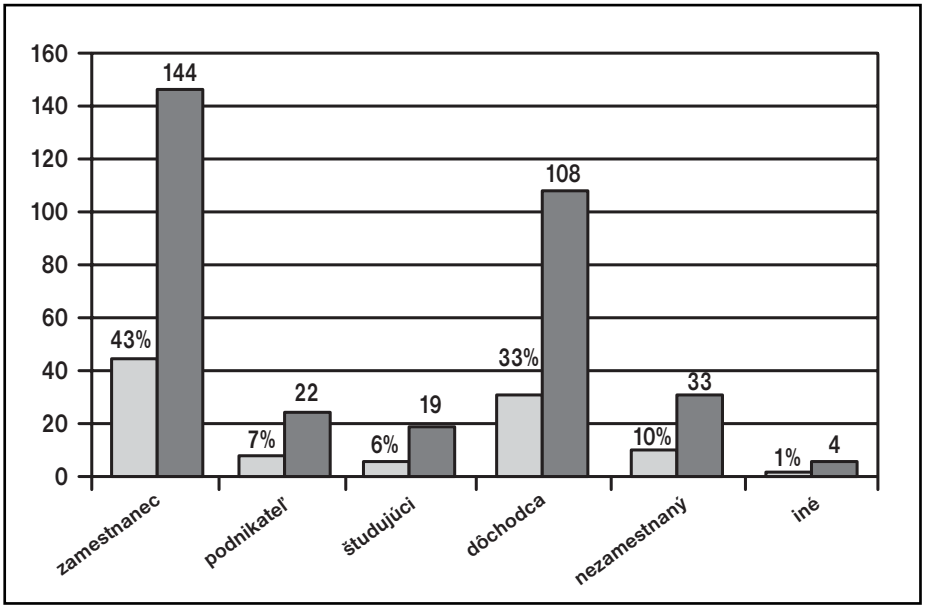

1. 3. Metóda

V monografii prezentujeme predovšetkým výsledky, ktoré boli získané vo výskume realizovanom dotazníkovou metódou. Pri spracovaní dát sa však uplatnili aj poznatky z obsahovej analýzy niektorých súčasných dokumentov a historických prameňov. Zber empirických údajov sa uskutočnil v mesiacoch júl až august 2002. Realizovali ho vyškolení administrátori v regióne severovýchodného Slovenska, konkrétne v okresoch Bardejov, Humenné, Medzilaborce, Prešov, Snina, Stará Ľubovňa, Stropkov a Svidník. Zvolené lokality zodpovedali najväčšiemu zastúpeniu rusínskej minority.

Dotazník bol administrovaný anonymne a obsahoval podrobné inštrukcie pre vypĺňanie. Obsahoval 54 položiek, z ktorých bolo 11 identifikačných. Kvôli prehľadnosti kompletný dotazník prikladáme ako prílohu 1. V dotazníku boli použité uzavreté a polouzavreté otázky (položky), a to jednak kvalitatívne a jednak kvantitatívne (škálové). Z hľadiska obsahu boli v dotazníku nasledovné druhy položiek:

a) položky týkajúce sa miery etnickej identity, ako aj praktických dôsledkov identifikovania sa (položky 12-16, 18-21 a 35).
b) Položky týkajúce sa kultúrneho a jazykového zázemia a používania rusínskeho jazyka. Do tohoto rámca spadajú položky 1, 4-11, 22-26 a 28.

c) Položky týkajúce sa interetnických vzťahov, čiže vzťahov Rusínov k iným etnickým spoločenstvám (položky 2-3, 17, 37-40).
d) Položky, ktorými sa zisťovali názory respondentov na súčasné politické dianie. Sem zaraďujeme položky 26, 27, 29-34 a 36.
e) Položky zisťujúce názory respondentov na integračné ambície Slovenska (položky 41-43).
f) Identifikačné položky - 11 položiek na záver dotazníka. Za nimi potom ešte nasledovala identifikácia anketára.

1. 4. Spracovanie údajov

Empirické dáta boli spracované špecializovaným štatistickým softvérovým systémom STATISTICA. V prvostupňovom triedení (analýza jednotlivých položiek samostatne) sú používané rôzne formy popisu - frekvenčné tabuľky, grafické znázornenia, štatistické charakteristiky (stredné hodnoty a miery variability). Výsledky triedenia druhého stupňa (umožňujú sledovať vzťahy medzi premennými) sú vyjadrované podľa charakteru sledovaných znakov. V prípade nominálnych znakov sa využívajú kontingenčné tabuľky a ako ukazovateľ významnosti chí-kvadrát a kontingenčný koeficient C. V prípade intervalových znakov sme použili výpočet súčinovej korelácie. Pre porovnávanie vyčlenených skupín respondentov sa aplikovali metódy rozdielovej štatistiky (t-testy, analýza rozptylu). Spravidla (pokiaľ sa neuvádza inak) sa ako štatisticky významné (signifikantné) interpretujú tie výsledky, keď hodnota testovacích kritérií prekračuje hodnoty prislúchajúce päťpercentnej hladine významnosti (p=0,05; resp. p=5%).

2. K otázkam etnickej identity Rusínov

Téma identity patrí k "horúcim" témam spoločenskovedného výskumu. Záujem o túto oblasť v podstatnej miere vyplýva z jej komplikovanosti a mnohovýznamovosti, ale aj z pálčivosti témy pre súčasné dianie vo svete. Vo všeobecnosti sa identita jednotlivca chápe ako prežívanie toho, čím jedinec je (vlastnej autenticity, jedinečnosti a konzistentnosti v čase a priestore) ako indivíduum alebo ako člen ľudských spoločenstiev (Bačová, 1993). Existuje veľký počet teórií, ktoré sa usilujú rozličnými spôsobmi vysvetľovať aspekty identity. K najdôležitejším zaraďujeme teóriu sociálnej identity H. Tajfela a J. C. Turnera (1986). Autori rozlišujú jednak personálnu identitu, ktorá sa chápe ako presvedčenie jedinca o vlastných zručnostiach, schopnostiach a vlastnostiach a jednak sociálnu identitu vymedzovanú ako tú stránku sebaobrazu jednotlivca, ktorá sa odvodzuje od poznania svojho členstva v sociálnej skupine, resp. skupinách. Súčasťou sociálnej identity je aj hodnota a emocionálny význam, ktoré sa spájajú s členstvom v skupinách. V nadväznosti na to autori diferencujú medzi interpersonálnymi situáciami, v ktorých je správanie rozhodujúcim spôsobom určované osobnostnými premennými a skupinovými situáciami - v nich je správanie podstatne determinované procesmi kategorizácií (pozri Brown, 2000). Podľa teórie sociálnej identity sa ľudia usilujú dosiahnuť a udržať si pozitívnu osobnú aj sociálnu identitu. Tajfel a Turner (c. d.) popísali viacero stratégií, ktoré ľudia používajú a ktoré vyplývajú z tejto motivácie. Jednou z nich je napr. negatívnejšie hodnotenie členov iných skupín, čím sa skupina, ktorej sú členmi, javí priaznivejšie. Empirické výskumy zväčša potvrdili teoretické predpoklady. Zistilo sa, že aj pri takom medziskupinovom porovnávaní, kde medziskupinové hranice sú bezvýznamné, majú ľudia tendenciu konať v prospech svojej skupiny. Aj tým je možné interpretovať existenciu predsudkov (vrátane etnických) voči členom iných skupín v reálnom živote. Vyplýva z úsilia udržať si pozitívnu sociálnu identitu.

Sociálna identita ako subjektívna reflexia príslušnosti k skupinám vyjadruje psychologické spojenie jednotlivca so skupinou, ktoré je často dané aj objektívnymi väzbami. Človek patrí do mnohých skupín, pričom členstvo v nich si uvedomuje s rôznou intenzitou a pripisuje im aj rôzny význam. Súčasťou sociálnej identity človeka je etnická identita ako uvedomenie si a prežívanie príslušnosti k etnickému spoločenstvu (Zeľová, 1997). Etnicita zohráva významnú úlohu v sociálnych procesoch. Podľa názoru väčšiny autorov má multidimenzionálny charakter. Obsahuje etnické prežívanie (prežívanie svojho členstva v etnickom spoločenstve), postoje a hodnotenia svojho spoločenstva, ako aj postoje voči sebe ako členovi spoločenstva, etnické poznatky a záväzky a napokon etnické správanie a praktiky (Phinney podľa Bačová, 1997). Ide o sebadefinovanie a definovanie osoby ako člena etnických spoločenstiev. Človek sa snaží nájsť si svoje miesto v spoločenstvách, do ktorých patrí

a dať zmysel svojim činom a mysleniu v horizonte času (Bačová, 2002). Toto sebadefinovanie je zložitý proces, ktorý nie je ľahké zaznamenávať. V našom výskume sme zvolili spôsob, ktorý sa vo výskumoch etnicity často využíva a ktorý spočíva v kladení priamych otázok vzťahujúcich sa k prežívaniu etnickej identity. Uvedomujeme si, že tento postup neumožňuje hlbšie preniknúť k jednotlivým stránkam komplikovaného javu. Formát použitej metódy však vylučoval aplikáciu zložitejších a prepracovanejších nástrojov.

K téme identity sa v dotazníku viažu otázky 12-16, ďalej 18-21 a 35, ale v podstate aj niektoré ďalšie, ktoré v publikácii analyzujeme na iných miestach (najmä v častiach týkajúcich sa jazyka, školstva a kultúry a interetnických vzťahov). Otázky 12-16 zisťovali mieru pociťovania svojej príslušnosti k rusínskemu, resp. slovenskému etniku a ďalej význam, ktorý prisudzujú svojmu členstvu v etnickom a regionálnom kontexte (subjektívna dôležitosť začlenenia k makrosociálnym útvarom). Otázky 18-21 sa týkali praktickej stránky, išlo o to, k akej národnosti sa prihlásili respondenti pri sčítaniach obyvateľstva v rokoch 1991 a 2001 a v druhom prípade aj zisťovanie, čím bolo ich rozhodnutie ovplyvnené. Tak je možné sledovať, či pocit príslušnosti k etniku sa premieta aj v reálnom konaní. Napokon otázka 35 sa týkala etnogenézy Rusínov. Pýtali sme sa teda, aký je pôvod Rusínov. Pri prezentácii výsledkov budeme charakterizovať zistenia odvodené z dát celej výskumnej vzorky, poukážeme však aj na medzigeneračné rozdiely v etnických presvedčeniach, ako aj na diferencie medzi respondentmi s odlišným dosiahnutým vzdelaním.

Skôr než sa zameriame na analýzu odpovedí na jednotlivé otázky, pozrieme sa na štruktúru identity, ako nám ju umožňujú zobraziť položené otázky v svojom súhrne. Zoskupenie jedenástich položiek (12, 13, 14, 15, 16-1 až 16-7) vyjadruje graf 2.1. Prezentovaný graf je výsledkom štatistickej metódy zhlukovej analýzy. Táto metóda zoskupuje položky podľa ich obsahovej blízkosti (príbuznosti), ktorá vyplýva zo spôsobu odpovedania respondentov. Obrázok poukazuje na dve zoskupenia, pričom to väčšie z nich je možné ďalej členiť. Malé konzistentné zoskupenie spája položky 12, 14 a 16-7. Tieto položky vyjadrujú pocit príslušnosti k rusínskemu etniku a dôležitosť začlenenia do tohto spoločenstva. Väčšie menej konzistentné zoskupenie spája ostatné položky týkajúce sa etnickej ako aj regionálnej identity. V jeho vnútornom členení sa prejavuje hlavne regionálny aspekt, pričom možno rozlíšiť tri menšie skupinky. Prvá je tvorená položkami vyjadrujúcimi význam príslušnosti k obci a regiónu, druhá položkami vyjadrujúcimi význam príslušnosti k Slovensku, Európe a svetu a tretia položkami, ktorých obsahom je identifikovanie sa so Slovenskou republikou, slovenským národom a dôležitosť tejto identifikácie. Rusínska etnicita je tak v určitej kontrapozícii voči iným zložkám etnicko-regionálnej identity.

V tabuľke 2.1 sú zaznamenané priemery a smerodajné odchýlky vzťahujúce sa k položkám identity 12-16. Išlo o sedembodové kvantitatívne škálové položky od krajne negatívneho pólu 1 po krajne pozitívny pól 7. Bod 4 reprezentuje neurčitú odpoveď stojacu medzi záporným a kladným pohľadom. Môžeme vidieť, že Rusíni

vyjadrili silný pocit príslušnosti k svojmu etniku (položky 12 a 14), ale aj k Slovenskej republike (pol. 15). Pokiaľ ide o vyjadrenie toho, do akej miery sa cítia byť Slovákmi (pol. 13), priemer je práve v strede škály (hodnota 4), čo by bolo možné interpretovať ako neurčitosť, ambivalenciu. Hodnota smerodajnej odchýlky je v porovnaní s ostatnými škálami zjavne vyššia, z čoho sa dá usudzovať na značnú premenlivosť odpovedí na túto otázku. Asi štvrtina respondentov odmieta a zároveň podobný počet 25% respondentov sa naopak prikláňa k identifikovaniu sa so slovenským etnikom, pričom necelých 50% odpovedalo nejednoznačne. Pre štvrtinu respondentov sa tak zdá byť zreteľným fenomén dvojitej identity, keď sa zároveň cítia byť Rusínmi, ale vlastne aj Slovákmi. Položky 16-1 až 16-7 sa týkajú významu príslušnosti k makrosociálnym útvarom (etnickým spoločenstvám a regiónom). Odpovede sú homogénne a poukazujú na to, že respondenti prisudzujú vysokú hodnotu a dôležitosť svojej príslušnosti k obci, regiónu, Slovensku, Európe, svetu a rusínskemu národu - priemery sú okolo hodnoty 6 a viac. Jedine v prípade slovenského národa je skóre nižšie, predsa však dosť vysoké (5,5), čo poukazuje na istú pripútanosť k Slovákom.

Pozrime sa teraz na rozdiely podmienené vekom a vzdelaním. Z hľadiska veku, ako sa vyššie uvádza, sa respondenti členia na 4 skupiny, a to 20-34 roční, 35-49 roční, 50-64 roční a 65 a viac roční. Jednoduchá analýza rozptylu poukazuje na štatisticky významný vplyv veku v štyroch prípadoch, pričom v ďalších dvoch sú rozdiely blízke štatistickej významnosti (pozri tabuľku 2.2). Výsledky Duncanovho testu umožňujú detailnejšiu analýzu. Podľa nej respondenti patriaci k najstaršej vekovej kategórii v porovnaní s ostatnými v najsilnejšej miere akcentujú svoju príslušnosť k rusínskemu etniku (položky 12 a 14) a k svojej obci (položka 16-1). Naopak najmladší respondenti v komparácii so staršími pripísali signifikantne najmenší význam svojej príslušnosti k obci (16-2) a Slovensku (16-3). Teda, zatiaľ čo ľudia starší ako 65 rokov vyjadrili väzbu na svoj etnický pôvod v spojitosti s obcou, mestom, v ktorom žijú, u mladej generácie možno badať najmä uvoľňovanie regionálnej zakotvenosti. Aj pokiaľ ide o vzdelanie, respondenti sa členia na štyri podsúbory - osoby so základným, stredoškolským, úplným stredoškolským a vysokoškolským vzdelaním. Analýza rozptylu a následný Duncanov test poukazujú na signifikantný efekt v troch prípadoch (tabuľka 2.3). Vo všetkých z nich sa od ostatných odlišujú osoby s najnižším vzdelaním. V najmenšej miere pociťujú svoju príslušnosť k Slovenskej republike (pol. 15) a prisudzujú tiež menšiu dôležitosť príslušnosti k Európe (pol. 16-4) a slovenskému národu (pol. 16-6).

Nasledujúce položky týkajúce sa identity majú charakter kvalitatívny. Z toho dôvodu spôsob analýzy, ktorý v ďalšom texte uplatňujeme bude iný ako doteraz. Budeme sledovať frekvenciu výskytu jednotlivých možností. V položke 18 sme sa respondentov pýtali na to, k akej národnosti sa prihlásili pri sčítaní obyvateľstva v r. 1991 a nasledujúca položka 19 bola obsahová rovnaká, týkala sa však sčítania v roku 2001. Výsledky sú zobrazené v grafoch 2.2 a 2.3. V roku 1991 sa k rusínskej národnosti prihlásilo len niečo málo nad 50% z výberového súboru, pričom viac ako

40% sa hlásilo buď k slovenskej alebo ukrajinskej národnosti. Pokiaľ ide o rok 2001, situácia je zreteľne odlišná. K rusínskej národnosti sa prihlásilo skoro 70% respondentov, k slovenskej necelá štvrtina a k ukrajinskej iba 6% respondentov. Keď vychádzame z toho, že účastníci výskumu zároveň uvádzali, že sa cítia byť Rusínmi, možno to označiť za pozitívny trend. Prežívanie etnickej príslušnosti sa odzrkadľuje v praktickom konaní. Pritom podstatnejší vplyv veku alebo vzdelania na výsledky sa neprejavil. V otázke 20 sme zisťovali, ktoré činitele ovplyvnili rozhodnutie respondentov o prihlásení sa k rusínskej národnosti. Výsledky sú prezentované v grafe 2.4. Rozhodujúca väčšina respondentov (až tri štvrtiny) prisúdila kľúčový vplyv rodinnému zázemiu, určitú úlohu zohrávajú priatelia a známi, ako aj organizácia Rusínska obroda, ktoré zhodne uviedlo necelých 6% respondentov. Naopak Združenie inteligencie Rusínov Slovenska a predovšetkým tlač nemali výraznejší účinok. Aj v tomto prípade sú výsledky v zásade konzistentné pre celý výskumný súbor, preto ich neuvádzame osobitne podľa vekových, či vzdelanostných kategórií.

V kontexte s identifikáciou rusínskeho etnika je jednou z popredných otázka jeho pomenovania (etnonym). Názov etnického spoločenstva patrí k základným predpokladom pre jeho odlíšenie, a preto predstavuje východisko formovania etnickej identity. Na problém označenia príslušníkov rusínskej minority sme zamerali pozornosť v otázke 21. Vzhľadom k tomu, že sa používali, resp. naďalej používajú rôzne označenia, je táto otázka stále aktuálna. Výsledky tak, ako sú prezentované na grafe 2.5 ukazujú, že v súčasnosti je reálne uvažovať iba o dvoch označeniach - Rusín alebo Rusnák. Skoro 60% preferuje termín Rusín, necelých 40% Rusnák. Jednoznačné stanovisko teda z výsledku nevyplýva. Ponúka sa tu porovnanie s výsledkami historicko-sociologického výskumu, ktorý sme na Spoločenskovednom ústave v Košiciach uskutočnili v roku 2000. Výskumný súbor pozostával z Rusínov, Ukrajincov a Slovákov. Odpovede Rusínov v roku 2000 boli podobné ako v aktuálnom výskume (etnonym Rusín uviedlo 51%, Rusnák 30% respondentov, iné možnosti boli len sporadické). Čiže je tu určitá stabilita názoru. Pre porovnanie, v odpovediach Ukrajincov i Slovákov sa objavilo pestrejšie spektrum pomenovaní (pozri Gajdoš, et al., 2001). Vzhľadom k veku sa v súčasnom výskume rozdiely medzi respondentmi neprejavili, avšak vzdelanie ovplyvnilo výsledky signifikantne. S rastúcou úrovňou sa misky váh prikláňajú k uprednostňovaniu pomenovania Rusín (pozri tabuľku 2.4). U vysokoškolsky vzdelaných je pomer takmer 80% ku 20% v prospech označenia Rusín pred Rusnák. Ak inteligenciu považujeme za určitý predvoj z hľadiska ďalšieho vývoja etnického spoločenstva, potom sa zdá otázka najvhodnejšieho pomenovania perspektívne vyriešená.

Pozrime sa napokon na odpovede respondentov na položku 35, ktorej obsahom je otázka pôvodu Rusínov (samozrejme videná subjektívne). Domnievame sa, že určitá prevaha nejednoznačnej, ambivalentnej odpovede "nezamýšľal som sa nad tým" (32,2 %), ktorú možno vidieť na grafe 2.6, nie je v rozhodujúcej miere prejavom ignorancie či nezainteresovaného prístupu respondentov (hoci ani takéto prípady

nemožno úplne vylúčiť). Pravdepodobnejšie je, že ide o podvedomú reflexiu značnej zložitosti problému a o určitú neistotu spojenú s uvedomovaním si jeho významu vo vzťahu k identite menšiny i jednotlivca, ktorý sa k nej hlási.

Svedčí o tom skutočnosť, že otázka pôvodu osídlenia teritória južne od Karpát na priľahlom území Slovenska resp. rusínskeho etnika pod Karpatami, bola v mnohých prípadoch mytologizovaná práve z ideologických a politických dôvodov. Jednou z príčin bola aj snaha samotných Rusínov dokázať svoju autochtónnosť v krajine. Naviac, v tomto geopoliticky exponovanom priestore sa od druhej polovice 19. storočia, a najmä v 20. storočí začali stretávať aj záujmy veľmocí i regionálnych mocností (Magocsi, 1994). V skutočnosti však nemožno osídlenie horného Potisia, ako niekedy nazývame región, v ktorom dodnes Rusíni žijú, presne rekonštruovať a na otázky o ich pôvode môžeme dávať len hypotetické odpovede. Zdá sa byť isté, že od 6. storočia to bolo slovanské osídlenie, hoci zrejme nebolo homogénnym. Potvrdzujú to aj etnografické odlišnosti medzi Lemkami, Bojkami, Huculmi, resp. medzi Verchovincami a Doliňanmi.

K ambivalentnosti odpovede sa do istej miery blíži aj druhá najčastejšia voľba respondentov, t.j., že Rusíni vznikli oddelením sa od východných Slovanov (necelých 29 %). Uvedené konštatovanie má totiž nízku výpovednú hodnotu, pretože súčasný východoslovanský ráz Rusínov fakticky nikto nespochybňuje, hoci mohol vzniknúť aj na inom protoetnickom substráte (Pop, 1994).

Významná časť respondentov (asi 14 %) odvodzuje pôvod Rusínov od Bielych Chorvátov, t.j. pôvodne sarmantských, resp. alanských kmeňov, ktoré sa len postupne slavizovali a v 6. storočí ovládli značnú časť východnej a strednej Európy od Dnestra po Sliezsko a východné Čechy. Silný kmeňový zväz Bielych Chorvátov však oslabil odchod ich časti na juh v rámci pozvania byzantského cisára v roku 626 n.l., ktorá sa neskôr usídlila v Ilýrii. Tí, ktorí zostali na území severne od Karpát, nadobudli tiež slovanský charakter a mali by tvoriť etnický základ dnešných Rusínov (Dvorník, 1999).

Je však paradoxné, že hypotézu o Bielych Chorvátoch čiastočne prijali aj stúpenci ukrajinského smeru, ktorí sa cez ich kontakty s Kyjevskou Rusou snažili podporiť tézu o Podkarpatsku ako o súčasti Kyjevskej Rusi (Kobaľ, 1999). Hoci časť Bielych Chorvátov mohla preniknúť aj na južnú stranu Karpát, rusínska historiografia ideu Zakarpatska ako súčasti kyjevského štátu rezolútne odmieta (Pop, 2001).

Skutočnosť, že 9 % respondentov uvažuje, že Rusíni vznikli oddelením sa od ukrajinského národa vlastne odhaľuje, že rusínske národné vedomie, vrátane jeho historickej stránky, nie je ešte všeobecne rozšírené. Táto myšlienka je totiž negáciou základného postulátu rusínstva o samostatnom etnickom vývoji Rusínov a Ukrajincov v dôsledku rôznych podmienok a štátnych útvarov, v ktorých sa ich predkovia ocitli. Ak Rusíni vznikli až oddelením sa od ukrajinského národa, sú vlastne Ukrajincami.

Celkove 6 % respondentov považuje Rusínov za Slovákov byzantského rítu, teda rusínstvo chápe v nábožensko-kultúrnom a cirkevno-politickom zmysle, bez priamej

etnickej dimenzie. Len 4,7 % respondentov si myslí, že Rusíni vznikli premiešaním sa slovenského, ukrajinského a poľského etnika. Rusínov od ruského národa odvodzuje 2,7 % respondentov.

Výskum však preukázal aj určité rozdiely v názoroch respondentov podľa ich veku a vzdelania.

Tabuľka 2.5 ukazuje, že vyhýbavú, resp. príliš všeobecnú odpoveď o pôvode Rusínov dávali častejšie respondenti stredného veku (73,49 %), kým tento ukazovateľ u starších respondentov predstavoval 51,47 % a u najmladších 53,33 %. Respondenti strednej generácie zrejme v mladosti získali len veľmi málo poznatkov o tomto probléme a v súčasnosti si ich už prirodzeným spôsobom nestihli doplniť. Naopak, starší respondenti si niektoré vedomosti ešte uchovali v pamäti a mladí v poslednom desaťročí o Rusínoch už podstatne viac počuli alebo čítali.

Túto domnienku potvrdzuje aj to, že pôvod od Bielych Chorvátov u štyridsiatnikov a päťdesiatnikov uviedlo len 9,6 %, kým u ostatných kategórií sa tento podiel pohyboval od 14 do 17 %. Naopak, ukrajinský pôvod Rusínov viac uvádzali respondenti nad 65 rokov (16 %), kým ostatní v priemere asi 9 %. Musíme si v tejto súvislosti uvedomiť, že práve starším respondentom bol ukrajinský charakter menšiny oficiálne zdôrazňovaný štyridsať rokov.

Štatisticky významné rozdiely sme však zistili hlavne porovnaním odpovedí podľa vzdelania respondentov. Tabuľka 2.6 demonštruje, že od stanovísk ostatných respondentov sa líšia postoje tých, ktorí majú vysokoškolské vzdelanie. Medzi nimi je najmenej vyhýbavých odpovedí (19%) a najviac z nich volilo možnosť východoslovanského (41,5 %), bielochorvátskeho (23,6 %) a ruského (5,6 %) pôvodu menšiny. Na druhej strane, práve v tejto skupine respondentov bolo najmenej tých, ktorí uvažovali o ukrajinskom (4,5 %), slovenskom (3,4 %) či istom hybridnom (2,2 %) charaktere rusínskeho etnika.

Na isté osobitosti možno poukázať aj u respondentov so základným vzdelaním. Tretina z nich dala síce ambivalentnú odpoveď, avšak len 19 % z nich sa uspokojilo konštatovaním východoslovanského rázu minority. Naopak, po 14,3 % z ich celkového počtu sa priklonilo k názoru, že z etnického hľadiska sú Rusíni Ukrajincami, resp. Slovákmi, ba 7 % uviedlo možnosť vzniku Rusínov premiešaním etník v karpatskom priestore. Pravda, uvedené výsledky môžu byť silne ovplyvnené malou absolútnou početnosťou respondentov a tým, že patrili predovšetkým k najstarším opýtaným.

Respondenti s úplným či neúplným stredoškolským vzdelaním volili veľmi často ambivalentnú, resp. vyhýbavú odpoveď (40 %) a ich stanoviská nie sú príliš konzistentné. Odpovede sú medzi možnosťami rovnomernejšie rozdelené, čo však príliš nesvedčí o jednoznačnom a vyhranenom postoji k problematike. Počtom respondentov však predstavovali najväčšiu skupinu (60 %), ktorá sa hádam názorovo najviac približuje k reálnemu stavu pohľadu na problém v rusínskej populácii.

Celkove, analýza výsledkov naznačuje intenzifikáciu prežívania etnicity v rusínskom spoločenstve. Nepochybne pozitívnu úlohu zohráva možnosť slobodného rozvoja etnického života, ktorá sa otvorila po revolučných udalostiach konca roka 1989. Vzhľadom k výsledkom možno vysloviť opatrný optimizmus smerom k posilňovaniu etnického povedomia Rusínov.

Tabuľka 2.1: Hodnoty štatistických charakteristík v položkách týkajúcich sa identity

	n	Priemer	Minimum	Maximum	Smerodajná odchýlka
P12	332	**5,88**	1	7	1,48
P13	327	**3,97**	1	7	2,00
P14	332	**5,92**	1	7	1,41
P15	332	**5,81**	1	7	1,52
P16-1	329	**6,27**	1	7	1,23
P16-2	327	**6,06**	1	7	1,26
P16-3	327	**6,19**	1	7	1,25
P16-4	323	**5,96**	1	7	1,39
P16-5	322	**5,82**	1	7	1,51
P16-6	320	**5,48**	1	7	1,62
P16-7	328	**6,24**	1	7	1,29

Legenda ku grafu 2.1 a tabuľke 2.1 (platí zároveň aj pre ďalšie tabuľky):

P12: Ako silne sa cítite byť Rusínom / Rusínkou?
P13: Ako silne sa cítite byť Slovákom / Slovenkou?
P14: Ako silne pociťujete svoju príslušnosť k rusínskej menšine na Slovensku?
P15: Aký silný je Váš pocit príslušnosti k Slovenskej republike?
P16: Vyznačte prosím, akú dôležitosť (význam) kladiete, ako veľmi si ceníte svoju príslušnosť k:
P16-1: svojej obci (mestu)
P16-2: svojmu regiónu (ako napr. Šariš)
P16-3: Slovensku
P16-4: Európe
P16-5: svetu
P16-6: slovenskému národu
P16-7: rusínskemu národu
Vo všetkých prípadoch sa odpovedalo na škále od 1-vôbec nie po 7-veľmi silne.

Tabuľka 2.2a: Výsledky analýzy rozptylu - vplyv veku na sledované aspekty etnickej identity. Hodnoty F-testu a príslušné hodnoty p (štatistická významnosť ak $p<0,05$)

	F	**p**
P12	2,605	0,052
P13	1,801	0,147
P14	3,240	0,022
P15	2,272	0,080
P16-1	4,192	0,006
P16-2	4,434	0,005
P16-3	2,181	0,090
P16-4	1,945	0,122
P16-5	1,708	0,165
P16-6	1,550	0,202
P16-7	1,652	0,177

Tabuľka 2.2b: Výsledky analýzy rozptylu - vplyv veku na sledované aspekty etnickej identity. Priemerné hodnoty v skupinách podľa veku v položkách vybraných so zreteľom k štatistickej významnosti

Vekové kategórie	P12	P14	P15	P16-1	P16-2	P16-3
20-34	5,692	5,679	5,603	5,961	5,649	5,909
35-49	5,744	5,814	5,919	6,198	6,047	6,176
50-64	5,804	5,859	6,098	6,289	6,256	6,367
65 a viac	6,296	6,352	5,592	6,662	6,300	6,314
Celkove	5,869	5,911	5,823	6,269	6,065	6,196

Tabuľka 2.3a: Výsledky analýzy rozptylu - vplyv vzdelania na sledované aspekty etnickej identity. Hodnoty F-testu a príslušné hodnoty p (štatistická významnosť ak $p<0,05$)

	F	**p**
P12	0,892	0,445
P13	1,746	0,157
P14	1,969	0,118
P15	3,870	0,010
P16-1	1,286	0,279
P16-2	1,085	0,356
P16-3	0,984	0,401
P16-4	2,655	0,049
P16-5	0,469	0,704
P16-6	2,782	0,041
P16-7	0,379	0,768

Tabuľka 2.3b: Výsledky analýzy rozptylu - vplyv vzdelania na sledované aspekty etnickej identity. Priemerné hodnoty v skupinách podľa vzdelania v položkách vybraných so zreteľom k štatistickej významnosti

Kategórie vzdelania	P15	P16-4	P16-6
Základné	5,114	5,405	4,952
Stredoškolské bez maturity	5,860	6,018	5,632
Stredoškolské s maturitou	5,870	6,000	5,705
Vysokoškolské	6,022	6,101	5,341
Celkove	5,810	5,953	5,492

Tabuľka 2.4: Názory na pomenovanie Rusínov z pohľadu skupín kategorizovaných podľa vzdelania

Kategórie vzdelania	**Rusín**	**Rusnák**	**Riadkové súčty**
Základné	**20**	**24**	**44**
% zo stĺpca	10,31 %	20,00 %	
% z riadku	45,45 %	54,55 %	
% z celku	6,37 %	7,64 %	14,01 %
Stredoškolské bez maturity	**28**	**25**	**53**
% zo stĺpca	14,43 %	20,83 %	
% z riadku	52,83 %	47,17 %	
% z celku	8,92 %	7,96 %	16,88 %
Stredoškolské s maturitou	**79**	**52**	**131**
% zo stĺpca	40,72 %	43,33 %	
% z riadku	60,31 %	39,69 %	
% z celku	25,16 %	16,56 %	41,72 %
Vysokoškolské	**67**	**19**	**86**
% zo stĺpca	34,54 %	15,83 %	
% z riadku	77,91 %	22,09 %	
% z celku	21,34 %	6,05	27,39 %
Celkove	**194**	**120**	**314**
Celkove v %	**61,78 %**	**38,22 %**	**100,00 %**

Testovacie kritérium chí-kvadrát: 16,358; $p<0,001$
Koeficient kontingencie C: 0,223

Tabuľka 2.5: Názory na pôvod Rusínov z pohľadu skupín kategorizovaných podľa veku

Vekové kategórie	Pol. 35-1	Pol. 35-2	Pol. 35-3	Pol. 35-4	Pol. 35-6	Pol. 35-7	Pol. 35-9	Súčet
20-34	20	7	12	5	4	0	29	77
% zo stĺpca	21,51 %	23,33 %	26,09 %	33,33 %	20,00 %	0,00 %	27,36 %	
% z riadku	25,97 %	9,09 %	15,58 %	6,49 %	5,19 %	0,00 %	37,66 %	
% z celku	6,27 %	2,19 %	3,76 %	1,57 %	1,25 %	0,00 %	9,09 %	24,14 %
35-49	30	4	8	2	7	1	31	83
% zo stĺpca	32,26 %	13,33 %	17,39 %	13,33 %	35,00 %	11,11 %	29,25 %	
% z riadku	36,14 %	4,82 %	9,64 %	2,41 %	8,43 %	1,20 %	37,35 %	
% z celku	9,40 %	1,25 %	2,51 %	0,63 %	2,19 %	0,31 %	9,72 %	26,02 %
50-64	30	8	16	3	6	4	24	91
% zo stĺpca	32,26 %	26,67 %	34,78 %	20,00 %	30,00 %	44,44 %	22,64 %	
% z riadku	32,97 %	8,79 %	17,58 %	3,30 %	6,59 %	4,40 %	26,37 %	
% z celku	9,40 %	2,51 %	5,02 %	0,94 %	1,88 %	1,25 %	7,52 %	28,53 %
65 a viac	13	11	10	5	3	4	22	68
% zo stĺpca	13,98 %	36,67 %	21,74 %	33,33 %	15,00 %	44,44 %	20,75 %	
% z riadku	19,12 %	16,18 %	14,71 %	7,35 %	4,41 %	5,88 %	32,35 %	
% z celku	4,08 %	3,45 %	3,13 %	1,57 %	0,94 %	1,25 %	6,90 %	21,32 %
Súčet	93	30	46	15	20	9	106	319
Súčet v %	29,15 %	9,40 %	14,42 %	4,70 %	6,27 %	2,82 %	33,23 %	100,00 %

Legenda k tabuľkám 2.5 a 2.6:
Pôvod Rusínov:
35-1 - oddelenie sa od východných Slovanov
35-2 - oddelenie sa od Ukrajincov
35-3 - sú potomkami Bielych Chorvátov
35-4 - premiešaním sa Ukrajincov, Slovákov a Poliakov
35-6 - sú Slovákmi východného obradu
35-7 - sú najzápadnejšou súčasťou ruského národa
35-9 - nezamýšľal(a) som sa nad tým

Tabuľka 2.6: Názory na pôvod Rusínov z pohľadu skupín kategorizovaných podľa vzdelania

Kategórie podľa vzdelania	Pol. 35-1	Pol. 35-2	Pol. 35-3	Pol. 35-4	Pol. 35-6	Pol. 35-7	Pol. 35-9	Súčet
Základné	8	6	4	3	6	1	14	42
% zo stĺpca	8,51 %	20,00 %	8,51 %	18,75 %	30,00%	11,11 %	13,08 %	
% z riadku	19,05 %	14,29 %	9,52 %	7,14 %	14,29 %	2,38 %	33,33 %	
% z celku	2,48 %	1,86 %	1,24 %	0,93 %	1,86 %	0,31 %	4,33 %	13,00 %
Stredošk.	15	8	3	3	3	0	24	56
% zo stĺpca	15,96 %	26,67 %	6,38 %	18,75 %	15,00 %	0,00 %	22,43 %	
% z riadku	26,79 %	14,29 %	5,36 %	5,36 %	5,36 %	0,00 %	42,86 %	
% z celku	4,64 %	2,48 %	0,93 %	0,93 %	0,93 %	0,00 %	7,43 %	17,34 %
Stredošk.+m	34	12	19	8	8	3	52	136
% zo stĺpca	36,17 %	40,00 %	40,43 %	50,00 %	40,00 %	33,33 %	48,60 %	
% z riadku	25,00 %	8,82 %	13,97 %	5,88 %	5,88 %	2,21%	38,24%	
% z celku	10,53 %	3,72 %	5,88 %	2,48 %	2,48 %	0,93 %	16,10 %	42,11 %
Vysokošk.	37	4	21	2	3	5	17	89
% zo stĺpca	39,36 %	13,33 %	44,68 %	12,50 %	15,00 %	55,56 %	15,89 %	
% z riadku	41,57 %	4,49 %	23,60 %	2,25 %	3,37 %	5,62 %	19,10 %	
% z celku	11,46 %	1,24 %	6,50 %	0,62 %	0,93 %	1,55 %	5,26 %	27,55 %
Súčet	94	30	47	16	20	9	107	323
Súčet v %	29,10 %	9,29 %	14,55 %	4,95 %	6,19 %	2,79 %	33,13 %	100,00 %

Testovacie kritérium chí-kvadrát: 40,908; $p<0,01$
Koeficient kontingencie C: 0,335

Graf 2.1 Stromový diagram pre 11 premenných
Zoskupovanie položiek vypovedajúcich o identite Rusínov

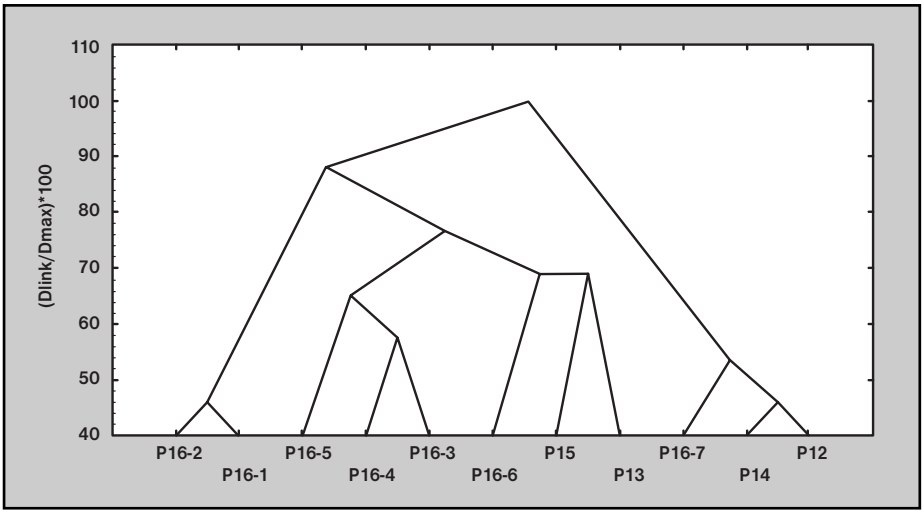

Graf 2.2 Prihlásenie sa k národnosti pri sčítaní ľudu v r. 1991

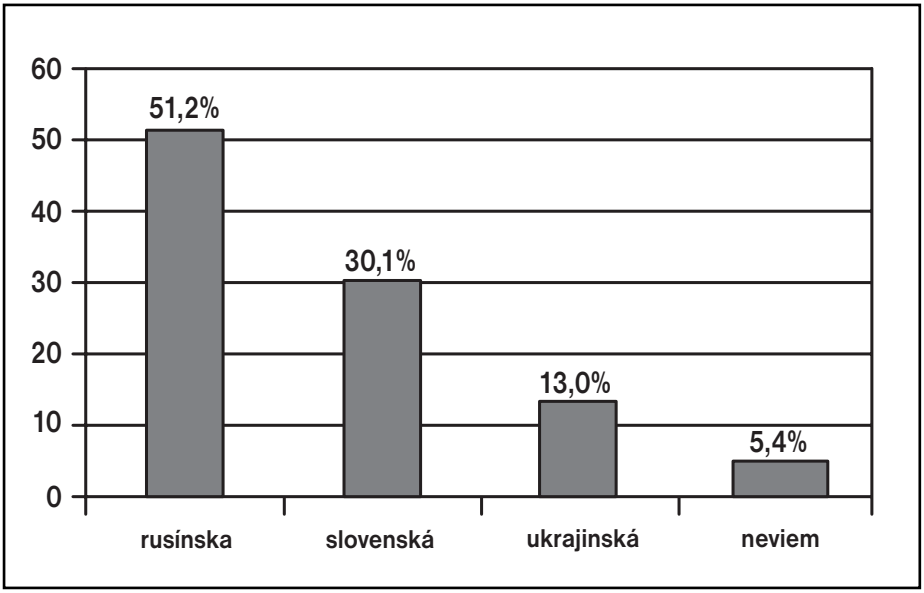

Graf 2.3 Prihlásenie sa k národnosti pri sčítaní ľudu v r. 2001

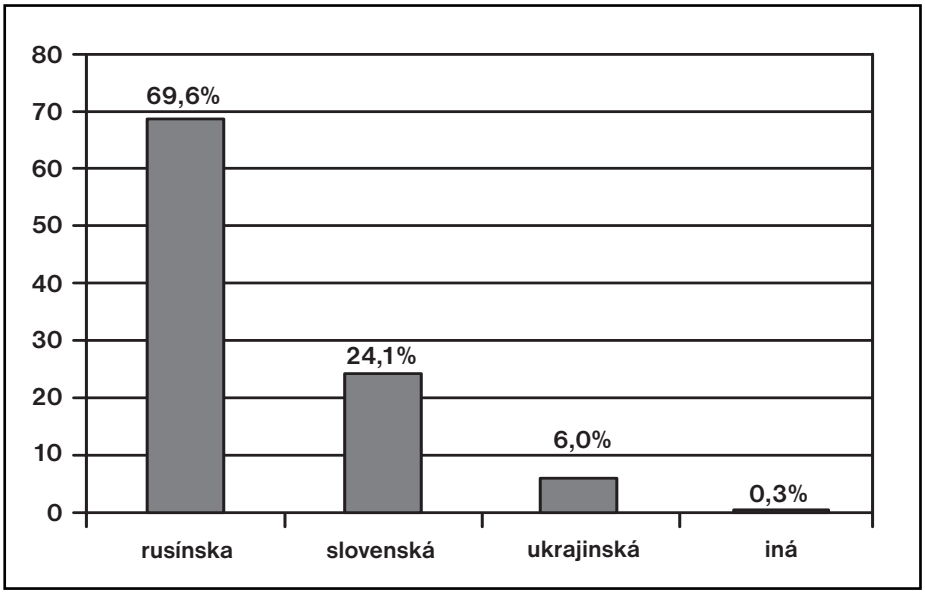

Graf 2.4 Činitele rozhodnutia o prihlásení sa k rusínskej národnosti

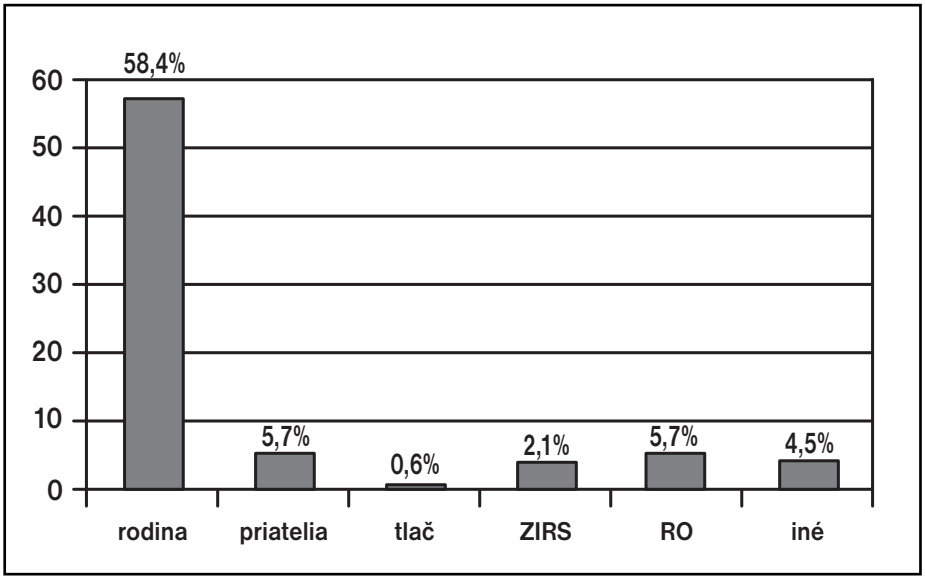

Graf 2.5 Pomenovanie príslušníkov národnosti

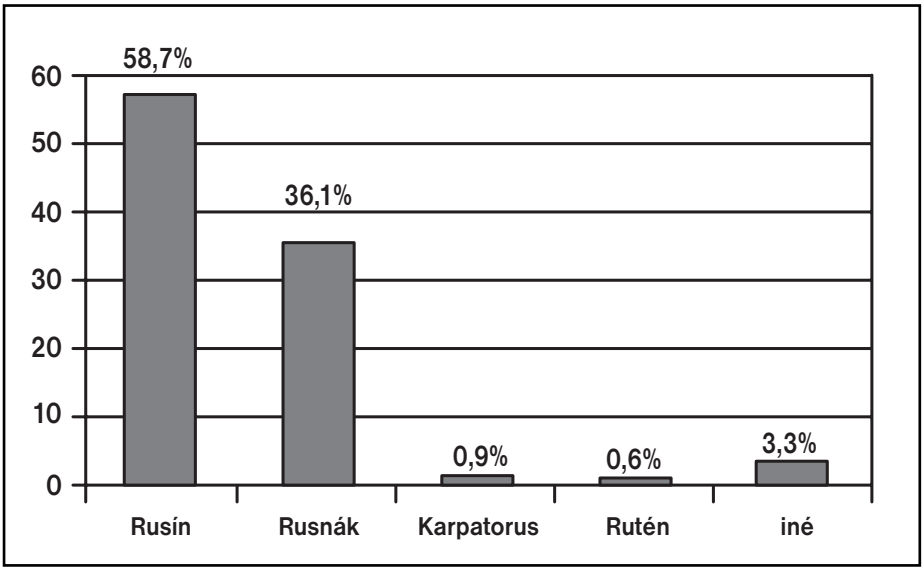

Graf 2.6 Názor Rusínov na ich pôvod

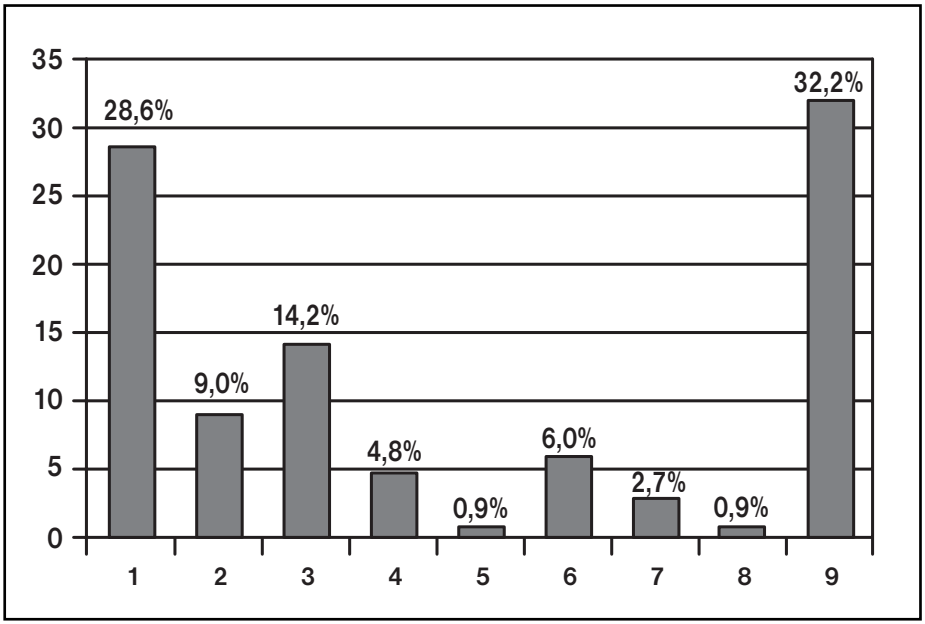

Legenda ku grafu 2.6:
Pôvod Rusínov:
1 - oddelenie sa od východných Slovanov
2 - oddelenie sa od Ukrajincov
3 - sú potomkami Bielych Chorvátov
4 - premiešaním sa Ukrajincov, Slovákov a Poliakov
5 - sú potomkami starovekých Etruskov
6 - sú Slovákmi východného obradu
7 - sú najzápadnejšou súčasťou ruského národa
8 - iný (uviesť)
9 - nezamýšľal(a) som nad tým

3. Jazyk, školstvo a kultúra

Významným aspektom vývoja etník v národnostne zmiešaných oblastiach je jazyková problematika. Ide jednak o jazykovú komunikáciu osôb rozličnej národnostnej príslušnosti, ich bezproblémové alebo naopak komplikované dorozumievanie, jednak o právo a možnosť používať materinský jazyk vo verejnom živote, ako aj o prístup ku kultúre a vzdelaniu v tomto jazyku.

Jednou z najdôležitejších stránok etnogenézy Rusínov na Slovensku bolo riešenie otázky ich spisovného (literárneho) jazyka. Ide o veľmi dôležitý problém každého národného hnutia, avšak v strednej Európe bol neraz i preceňovaný. Malým slovanským národom v tomto priestore často chýbali ďalšie národotvorné činitele, preto jazyková otázka bola v centre národných snáh. O Rusínoch na Slovensku to platí ešte o čosi viac.

Na druhej strane, do istej miery zaráža skutočnosť, že napriek nespornému úsiliu viacerých generácii národných buditeľov problematika ich spisovného jazyka nebola vyriešená ani počas národného obrodenia, ani neskôr. Stala sa jedným z dezintegrujúcich faktorov elity rusínskej pospolitosti, ba je ním dodnes.

Prvú skupinu príčin tvoria zložité sociálno-ekonomické, politické a kultúrne podmienky, ktoré karpatským Rusínom prekazili možnosť konštituovať sa ako moderný národ. Vzniku konzistentného národného vedomia Rusínov na Slovensku naviac bránili aj niektoré geografické a demografické faktory. Viaceré smery v národnej orientácii obyvateľstva spôsobili, že ani vektory hľadania národného literárneho jazyka nemohli byť rovnobežné. Pritom vzťah národa a jazyka je priamy a symetrický, ba reč často vystupuje ako hlavný integrujúci faktor národnouvedomovacieho a emancipačného hnutia (Duličenko, 1995).

Druhú kategóriu príčin predstavujú niektoré nepriaznivé okolnosti, ktoré negatívne ovplyvnili zameranosť, rýchlosť a výslednosť lingvistických procesov. Rusíni totiž žijú na rozhraní dvoch veľmi rozsiahlych jazykových areálov: západoslovanského a východoslovanského. Okrem slovenských a poľských vplyvov jazykovú situáciu komplikoval aj kontakt s neslovanskými jazykmi: maďarským, nemeckým a čiastočne i rumunským jazykom. Prirodzene, dochádzalo k interferencii fonetických, morfologických i lexikálnych prejavov. Preto sa jazyková vertikála rusínskych dialektov tvorila veľmi ťažko. Rozmanitosť rusínskych nárečí prekážala povýšeniu niektorého z nich na literárny jazyk (Konečný, 2000).

Pozoruhodným javom, na ktorý však chceme upozorniť, je využívanie miestneho nárečia v jazykovej komunikácii. Pre obyvateľov transhraničného regiónu, ktorý sa nachádza na území niekoľkých štátov (Poľska, Ukrajiny, Slovenska, Maďarska) toto miestne nárečie v istej miere totiž plní funkciu interdialektu.

Dôležitou informáciou pre následné analýzy údajov bolo zistenie, ako respondenti posudzujú prostredie, v ktorom žijú, z hľadiska národnostnej štruktúry obyva-

teľstva. Získané poznatky (tabuľka 3.1 a graf 3.1) svedčia o tom, že výraznú prevahu vo výskume mali respondenti z národnostne zmiešaných oblastí (73%) a z rusínskych oblastí (20%). Vo vzťahu k zameraniu nášho výskumu je toto konštatovanie pozitívne.

Pre rozvoj každej národnostnej menšiny je dôležitý vzťah k vlastnej tradícii, kultúre a jazyku. Z tohto hľadiska považujú aj Rusíni ďalší rozvoj svojich tradícií, kultúry a jazyka v za potrebný (toto stanovisko zaujalo 97% opýtaných). Bez uvažovania o inej alternatíve s tým súhlasilo až 79% respondentov (tabuľka 3.2 a graf 3.2). Občania rusínskej národnosti sa jednoznačne domnievajú, že je potrebné, aby naďalej venovali pozornosť rozvoju národnostných tradícii, jazyka a kultúry.

Prihlásenie sa k určitému materinskému jazyku je jedným z rozhodujúcich kritérií etnickej identifikácie. Pretože v centre pozornosti nášho výskumu bola rusínska národnosť, zaujímalo nás, aká časť výskumnej vzorky sa prihlási k rusínskemu jazyku ako k svojmu materinskému jazyku a koľko ľudí k inému, hlavne slovenskému jazyku (tabuľka 3.3. a graf 3.3). Výsledky výskumu potvrdili, že prevažná väčšina respondentov za materinský jazyk považuje rusínsky jazyk (86% opýtaných). Pre upresnenie uvádzame, že v neformálnych rozhovoroch Rusíni nepoužívajú spisovný - kodifikovaný variant rusínskeho jazyka, ale uprednostňujú rusínsky dialekt, presnejšie, niektorý z rusínskych dialektov (Gajdoš et al., 2001).

S prihlásením sa k materinskému jazyku úzko súvisí jeho používanie v rodine, hlavne tam, kde človek vyrastá a prežíva svoje detstvo. V predchádzajúcich výskumoch sme zistili (Gajdoš et al., 2001), že respondenti v rodinnom kruhu používajú prevažne rusínsky jazyk, pričom najčastejšie po rusínsky komunikuje najstaršia a najmenej najmladšia generácia.

Na výber jazyka pri rozhovoroch medzi členmi rodiny v značnej miere pôsobí jej etnická heterogénnosť. Predchádzajúce skúsenosti nás oprávňujú konštatovať, že existuje súvislosť medzi jazykovým vývojom a národnostnou skladbou príslušných rodín.

V dôsledku rastu počtu etnicky heterogénnych slovensko - rusínskych manželstiev, väčšina rodičov so svojimi deťmi komunikuje aj po slovensky. Zároveň klesá podiel tých, ktorí komunikujú s deťmi v jazyku "svojej" národnosti oproti frekvencii komunikácie vo východzej rodine.

V prezentovanom výskume na otázku, ako sa rozpráva v rodine vašich rodičov, sa respondenti jednoznačne priklonili k alternatíve "len rusínsky" (76% opýtaných). Možnosti len slovensky a s prevahou slovenského jazyka zvolilo 12% respondentov a prevahu rusínskeho, resp. rovnako slovensky ako rusínsky si vybralo po 6% respondentov (tabuľka 3.4 a graf 3.4). Uvedené zistenia korešpondujú s výsledkami uvedenými v tabuľke 3.3 a grafe 3.3, ktoré sa týkali deklarovania materinského jazyka. Z oboch tabuliek je vidieť evidentnú súvislosť medzi používaním jazyka v rodine rodičov respondenta a jeho voľbou materinského jazyka. Jednoznačne najviac respondentov (239) pochádza z rodín, v ktorých sa komunikovalo rusínsky a zároveň považujú rusínsky jazyk za svoj materinský jazyk. Slovenský jazyk za materinský považujú skôr respondenti, u ktorých sa v rodine rodičov rozprávalo

slovensky a rusínsky rovnako, resp. s prevahou slovenčiny (tabuľka 3.5). Uvedené zistenia svedčia o tom, že ak sa má zachovávať a rozvíjať jazyk národnostnej menšiny, je potrebné, aby rodičia komunikovali s deťmi v tomto jazyku.

Ako sme už uviedli, pre rozvoj národnostného cítenia má veľký význam pestovanie a rozvoj jazyka príslušnej národnostnej menšiny. Z tejto pozície sú zaujímavé zistenia nielen o tom, v akom prostredí respondenti vyrastali, ale aj o ich názoroch o tom, v akom jazyku by mali ich deti získať vzdelanie. Výsledky výskumu (tabuľka 3.7 a graf 3.6) poukazujú na skutočnosť, že respondenti najviac preferovali vzdelávanie svojich detí na základnom stupni v slovenskom a rusínskom jazyku (68% opýtaných), ale značná časť (23%) sa priklonila len k slovenskému jazyku. Je zrejmé, že pri zvažovaní odpovedí na túto otázku sa stretli viaceré, možno aj protirečivé tendencie. Napr. rozvoj a zachovanie jazyka národnostnej menšiny a možnosť uplatnenia sa v zamestnaní, resp. pokračovanie v štúdiu po ukončení základnej školy.

Posúdenie rovnakej otázky, ale vo vzťahu k strednému vzdelaniu detí, prinieslo trochu odlišné výsledky (tabuľka 3.8 a graf 3.7). Najviac respondentov, ale menej ako v predchádzajúcom prípade, zvolilo vzdelanie detí v slovenskom a rusínskom jazyku (54% opýtaných). Zvýšil sa ale počet tých, ktorí si želajú vzdelanie detí len v slovenskom jazyku (30%), resp. v inom (pravdepodobne anglickom alebo nemeckom) jazyku (13%). Opäť môžeme predpokladať, že tento posun oproti názorom týkajúcim sa základného vzdelania spôsobujú predpokladané problémy pri ďalšom štúdiu alebo pri uplatnení v zamestnaní. Zmena, ktorá sa prejavila pri voľbe jazyka, v ktorom má dieťa získať vzdelanie, medzi základnou a strednou školou, sa prejavila aj pri výbere jazyka pre vysokoškolské vzdelanie (tabuľka 3.9 a graf 3.8). Aj v tomto prípade síce tesnou väčšinou respondenti najviac preferovali slovenský a rusínsky jazyk (42% opýtaných), ale za výlučne slovenský jazyk bolo už 39% respondentov a za iný jazyk 17% respondentov. Ak porovnáme preferovanie jazyka, v ktorom sa majú deti vzdelávať, tak s nárastom stupňa vzdelania klesá preferencia vzdelávania v slovenskom a rusínskom jazyku a stúpa preferencia vzdelávania len v slovenskom jazyku. Rovnako stúpajúcu preferenciu má vzdelávanie v inom jazyku (tabuľka 3.10 a graf 3.9).

Viackrát sme uviedli, že jazyk národnostnej menšiny je rozhodujúcim prvkom procesu identifikovania sa jednotlivca s menšinou a zároveň je aj významným prejavom tejto identifikácie. Používanie kodifikovanej podoby jazyka však občas naráža na problémy spojené s jej ovládaním, resp. na ťažkosti s jeho osvojením. Väčšina respondentov v našom výskume sa domnieva, že osvojenie si kodifikovanej formy rusínskeho jazyka je ľahké (53% opýtaných). Za zvládnuteľné po krátkej príprave ho považuje 33% a len 14% sa domnieva, že je to ťažké. Uvedené údaje svedčia v prospech toho, že zvládnutie kodifikovaného rusínskeho jazyka by nemalo robiť veľkej väčšine príslušníkov tejto národnosti väčšie problémy (tabuľka 3.11 a graf 3.10).

V súvislosti s používaním kodifikovaného rusínskeho jazyka sa však neobjavuje len otázka jeho osvojenia, o ktorej sme sa zmienili vyššie, ale aj otázka podoby jazyka a vymedzenia územia, v ktorom má mať funkciu komunikačného prostriedku. Kon-

krétne ide o to, či všetci Rusíni, nezávisle od toho, v ktorom štáte žijú, majú používať spoločný, jednotný jazyk, alebo majú byť zachované jeho špecifiká v jednotlivých krajinách. Respondenti v našom výskume nedali na túto otázku jednoznačnú odpoveď. Väčšina sa síce domnieva, že by mali byť zachované územné špecifiká (47% opýtaných), ale len o 6% menej respondentov si myslí, že by tento jazyk mal byť spoločný pre všetkých Rusínov (tabuľka 3.12 graf 3.11).

Predstavy aké funkcie bude rusínsky jazyk v budúcnosti plniť sme zisťovali pomocou štyroch ukazovateľov:

- bude bežným dorozumievacím prostriedkom
- bude sa používať v úradnom styku
- bude mať funkciu literárneho jazyka
- bude mať len formálnu funkciu

S uvedenými výrokmi respondenti vyjadrovali mieru súhlasu resp. nesúhlasu pomocou 5 - bodových škál (1 - nie, 2 - skôr nie, 3 - neviem, 4 - skôr áno, 5 - áno).

Priemerné hodnoty a smerodajné odchýlky získaných údajov uvádzame v tabuľke 3.13 a grafe 3.12.

Získané výsledky svedčia o tom, že respondenti v podstate nevedeli posúdiť, či bude rusínsky jazyk bežným dorozumievacím prostriedkom (priemerná hodnota - 3,11), alebo bude mať len formálnu funkciu (priemerná hodnota - 2,91). Skôr sa priklonili k tomu, že bude mať dorozumievaciu funkciu a nebude len formálne existovať (hodnota 3 reprezentuje na škále vyjadrenie neviem). Respondenti sa nedomnievajú, že rusínsky jazyk bude používaný v úradnom styku, ale skôr vidia jeho uplatnenie ako literárneho jazyka. K uvedenému je potrebné poznamenať, že analýza rozptylu pre závislé výbery a následne použitý Schéffeho test potvrdili štatisticky významné rozdiely medzi všetkými skúmanými výrokmi s výnimkou rozdielu medzi výrokmi "dorozumievací prostriedok" a "formálna funkcia".

Uviedli sme, že používanie jazyka národnostnej menšiny je dôležitým nástrojom formovania identity, zároveň ale je aj prejavom, ukazovateľom miery tejto identity. Sledovanosť rusínskej tlače bola vo výskume považovaná práve za takýto ukazovateľ. Zistili sme však, že 31% opýtaných vôbec nečíta rusínsku tlač a 16% len zriedka. Naopak, pravidelne ju číta 23% a občas 30% respondentov (tabuľka 3.14 a graf 3.13). Vo vzťahu k už prezentovaným údajom o potrebe rozvíjať jazyk rusínskej menšiny, je počet ľudí, ktorý v podstate nečítajú národnostnú tlač (nesledujem a zriedka) neočakávane vysoký (47% opýtaných).

Pravda, treba uviesť, že sme neoverovali, či ide len o sledovanosť tlače respondentmi vôbec, alebo či ide špeciálne len o rusínsku tlač. V tomto prípade by bolo zaujímavé ďalšie zisťovanie týkajúce sa obsahového zamerania jednotlivých titulov, ako aj otázky, do akej miery zvládajú texty, ktoré sú v písomnom prejave znázornené cyrilikou.

Podobne ako čítanie tlače je aj sledovanie národnostného vysielania ukazovateľom miery identifikácie s národnostnou menšinou. Na rozdiel od čítania národnostnej tlače, národnostné vysielania v podstate nesleduje len 16% respondentov (zriedka

a nesledujem). Naopak, pravidelne sleduje toto vysielanie 45% a občas 39% respondentov (tabuľka 3.15 a graf 3.14). V tomto prípade je teda situácia oveľa priaznivejšia. Na základe informácií, ktoré z výskumu máme, je ťažké zmysluplne vysvetliť uvedený jav. Predkladáme tento poznatok ako fakt, nad ktorým by sa mali zamyslieť ľudia, ktorí s uvedenými médiami pracujú.

Používanie jazyka národnostnej menšiny zasahuje do viacerých oblastí spoločenského života. Pre veriacich je takouto významnou oblasťou liturgický jazyk. Otázka, v akom jazyku sa majú konať bohoslužby v obciach so zastúpením národnostnej menšiny, je preto často diskutovaná a neraz vyvoláva aj napätia a rozpory medzi ľuďmi. Výsledky prezentovaného výskumu jednoznačne potvrdili prianie respondentov, aby sa bohoslužby vykonávali v rusínskom jazyku. V podstate 92% respondentov súhlasilo s tým, aby liturgia a kázeň boli vedené v rusínskom jazyku (tabuľka 3.16 a graf 3.15). Domnievame sa, že uvedené zistenie je veľmi dôležité z hľadiska rozvoja etnickej identity národnostnej menšiny.

Rozvoj kultúry, tradícií a jazyka národnostných menšín je v rozhodujúcej miere ovplyvnený typom a politikou štátu, v ktorom národnostná menšina žije. Obdobie zmien spoločenského systému za posledných desať rokov predstavuje situáciu, v ktorej dochádza aj k zmenám vnímania národnostných menšín. Proces identifikovania sa minorít a majoritnej spoločnosti je naviac komplikovaný vytváraním nových vzájomných vzťahov medzi nimi, uvedomením si novej kvality týchto vzťahov a akceptovaním novej skutočnosti v meniacich sa spoločenských podmienkach. Spoločným menovateľom týchto procesov je ich súvislosť s rozvojom a uplatňovaním všeobecných demokratických a občianskych princípov v spoločnosti.

V prezentovanom výskume sme preto sústredili pozornosť aj na hodnotenie podmienok pre rozvoj rusínskej národnosti po roku 1990.

Respondenti, aj keď nie jednoznačne, predsa posúdili podmienky pre rozvoj rusínskej národnosti po roku 1990 skôr pozitívne (44% opýtaných) oproti 35% opýtaných, ktorí ich hodnotia skôr negatívne (tabuľka 3.17 a graf 3.16). Vo vzťahu k analyzovanej otázke je zaujímavý vysoký počet respondentov, ktorí sa nevedeli vyjadriť, resp. posúdiť túto situáciu. Početnosť tejto skupiny respondentov, ako aj tých, ktorí sa len mierne priklonili k pozitívnemu alebo negatívnemu hodnoteniu, svedčí o prevahe ambivalentného vzťahu k tejto otázke. Môže to byť spôsobené tým, že ľudia nemajú dostatok presných informácií z danej oblasti, alebo v prístupe štátu rozlišujú pozitívne, ale aj negatívne prvky.

Prezentované výsledky týkajúce sa používania rusínskeho jazyka a vzťahu Rusínov k tomuto jazyku svedčia o tom, že táto oblasť nestojí mimo záujmu príslušníkov rusínskej národnostnej menšiny. Práve naopak, je jej venovaná v rôznych súvislostiach veľká pozornosť, a to v takej miere, že sme nezistili štatisticky významné rozdiely v posudzovaní otázok v závislosti od veku alebo vzdelania respondentov. Výskumné zistenia potvrdili, viackrát akcentovaný záver, že jazyk rusínskej národnostnej menšiny je rozhodujúcim prvkom etnickej identifikácie Rusínov.

Tab. 3.1 Charakterizovanie prostredia obce z hľadiska národnostnej štruktúry

	%	absolútne počty
slovenské	7	21
prevaha Slovákov	38	127
rovnováha Slovákov a Rusínov	9	30
prevaha Rusínov	26	87
rusínske	20	66

Graf 3.1 Charakterizovanie obce z hľadiska národnostnej štruktúry

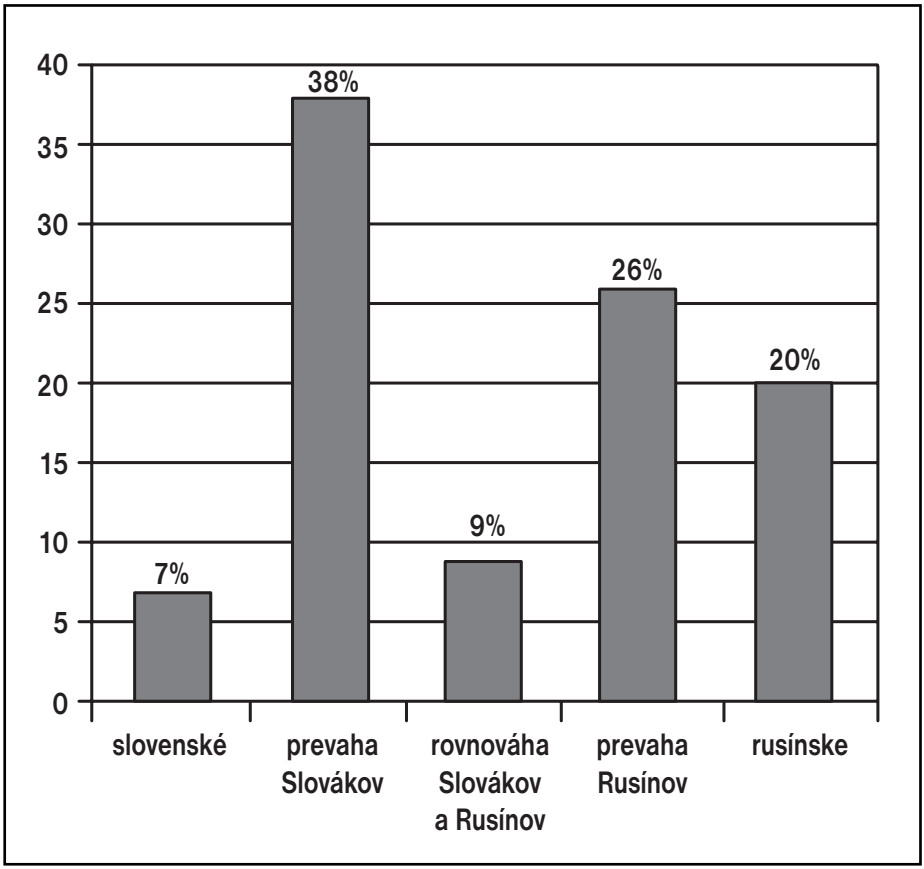

Tab. 3.2 Posúdenie potreby rozvoja rusínskych tradícií, kultúry a jazyka v budúcnosti

	%	absolútne počty
potrebné	79	263
skôr potrebné ako nepotrebné	18	59
skôr nepotrebné ako potrebné	2	5
nepotrebné	0	1
neviem	1	4

Graf 3.2 Posúdenie potreby rozvoja rusínskych tradícií, kultúry a jazyka v budúcnosti

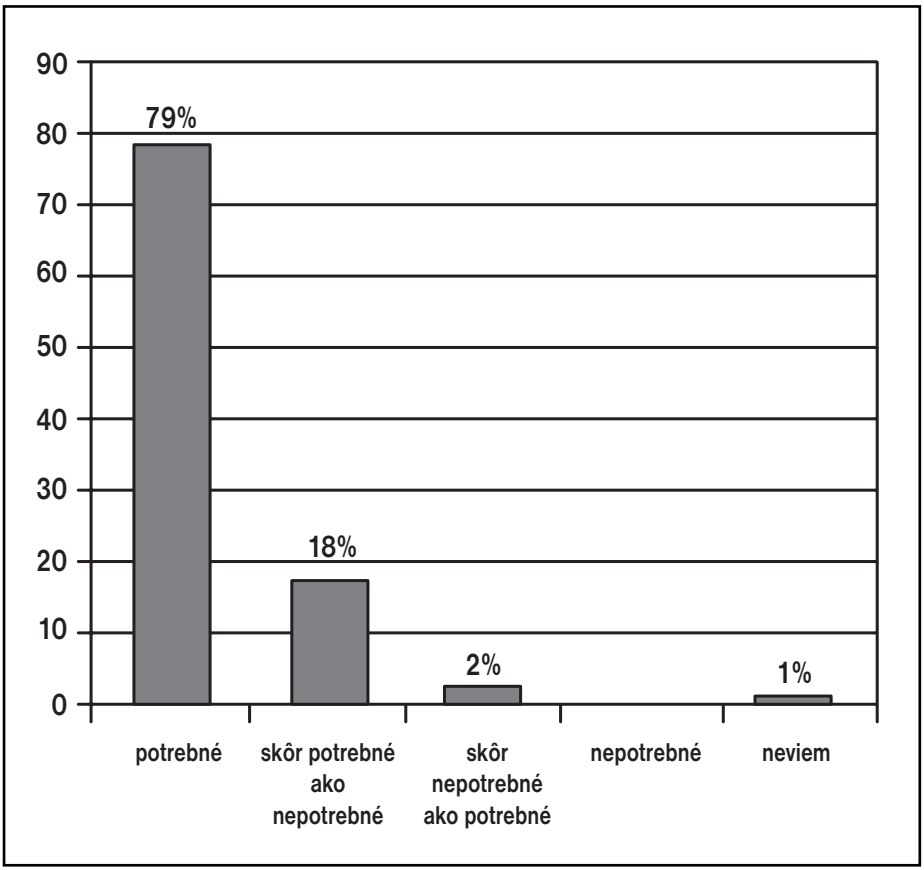

Tab. 3.3 Prihlásenia sa k materinskému jazyku

	%	absolútne počty
rusínsky	86	286
slovenský	12	41
iný	2	5

Graf 3.3 Prihlásenia sa k materinskému jazyku

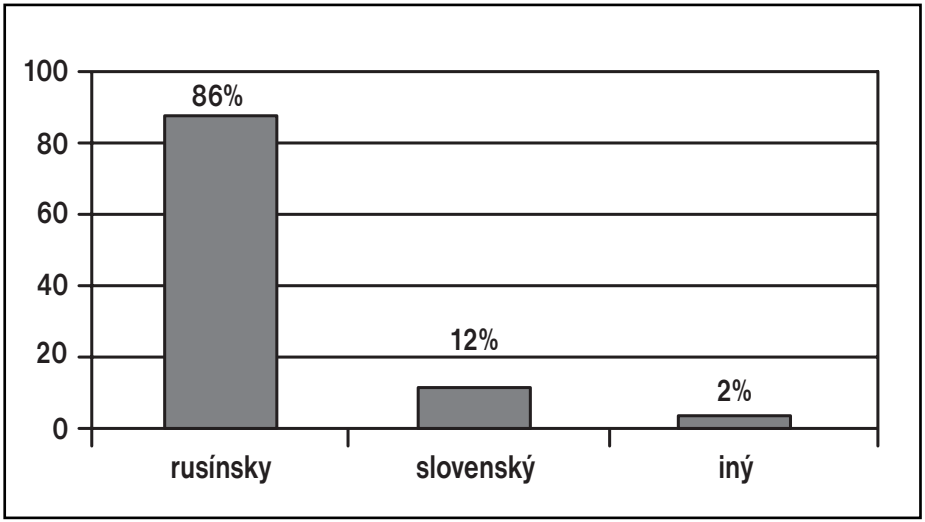

Tab. 3.4 Posúdenie používania jazyka v rodine respondentov

	%	absolútne počty
len slovensky	3	8
len rusínsky	76	250
prevaha slovenského jazyka	9	31
prevaha rusínskeho jazyka	6	21
rovnako slovensky aj rusínsky	6	21

Graf 3.4 Posúdenie používania jazyka v rodine respondentov

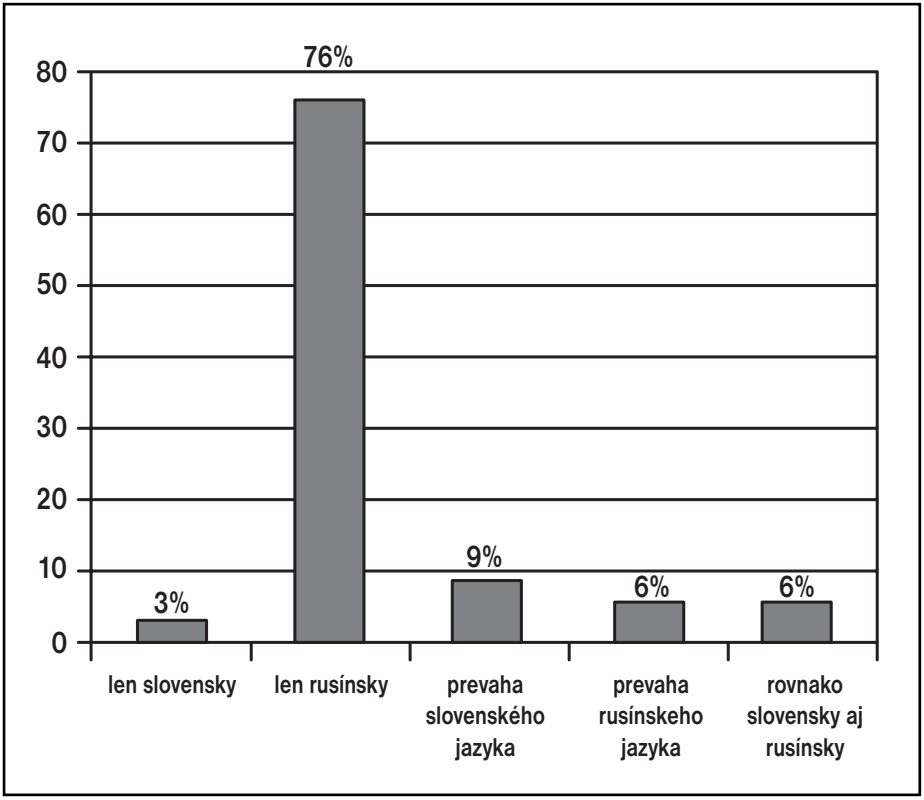

Tab. 3.5 Porovnanie materinského jazyka a jazyka používaného v rodine respondenta

JR / MJ	len slovensky	len rusínsky	slovensky a rusínsky rovnako	prevaha slovenského jazyka	prevaha rusínskeho jazyka
rusínsky	2	239	19	6	19
slovenský	5	8	12	14	2
iný	1	3	0	1	0

Tab. 3.6 Charakteristika rodinného prostredia z hľadiska národnostného zloženia

	%	**absolútne počty**
len slovenské	2	5
len rusínske	75	249
prevaha slovenského	10	32
prevaha rusínskeho	10	33
slovenské a rusínske rovnako	3	10

Graf 3.5 Charakteristika rodinného prostredia z hľadiska národnostného zloženia

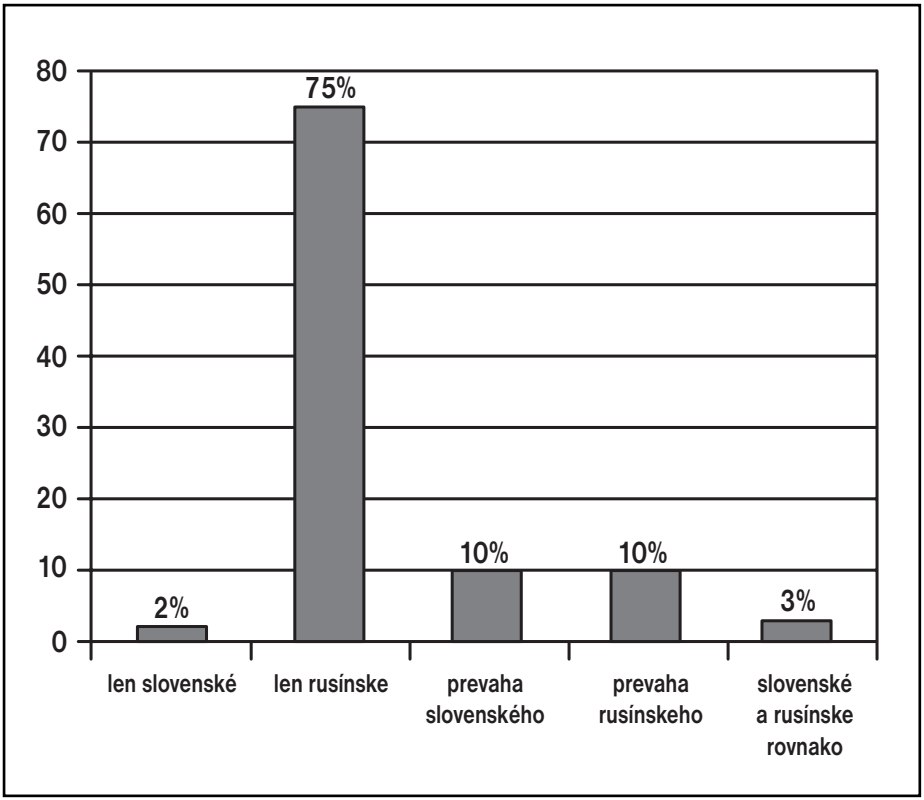

Tab. 3.7 Výber jazyka pre získanie základného vzdelania detí

	%	absolútne počty
len slovenský jazyk	23	75
len rusínsky jazyk	4	14
v slovenskom a rusínskom jazyku	68	225
v inom	3	9

Graf 3.6 Výber jazyka pre získanie základného vzdelania detí

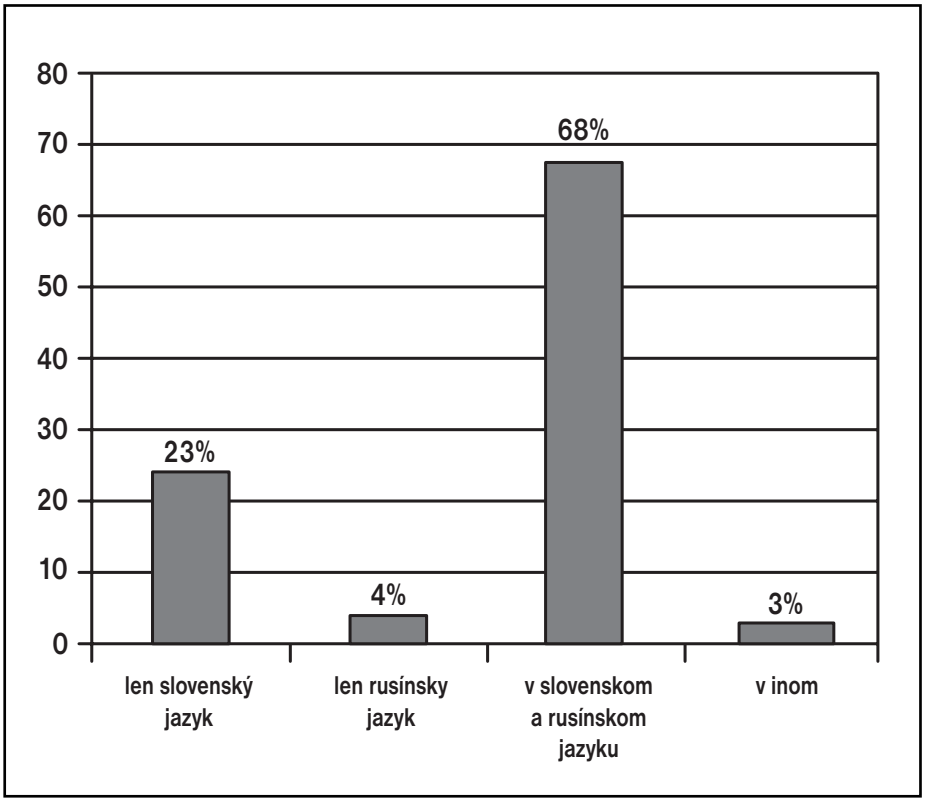

Tab. 3.8 Výber jazyka pre získanie stredného vzdelania detí

	%	absolútne počty
len slovenský jazyk	30	96
len rusínsky jazyk	3	11
v slovenskom a rusínskom jazyku	54	176
v inom	13	38

Graf 3.7 Výber jazyka pre získanie stredného vzdelania detí

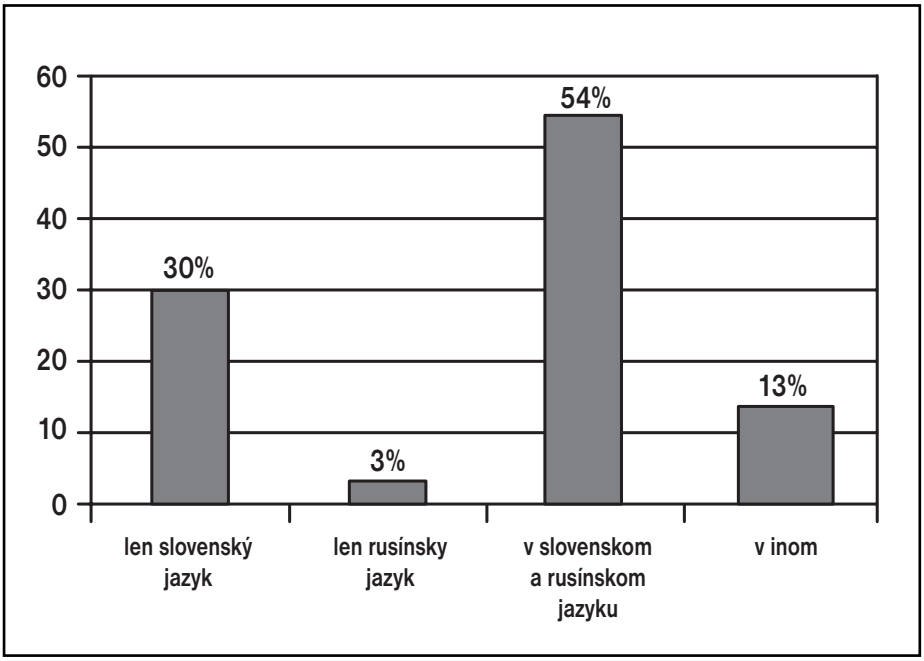

Tab. 3.9 Výber jazyka pre získanie vysokoškolského vzdelania detí

	%	absolútne počty
len slovenský jazyk	39	123
len rusínsky jazyk	2	4
v slovenskom a rusínskom jazyku	42	136
v inom	17	49

Graf 3.8 Výber jazyka pre získanie vysokoškolského vzdelania detí

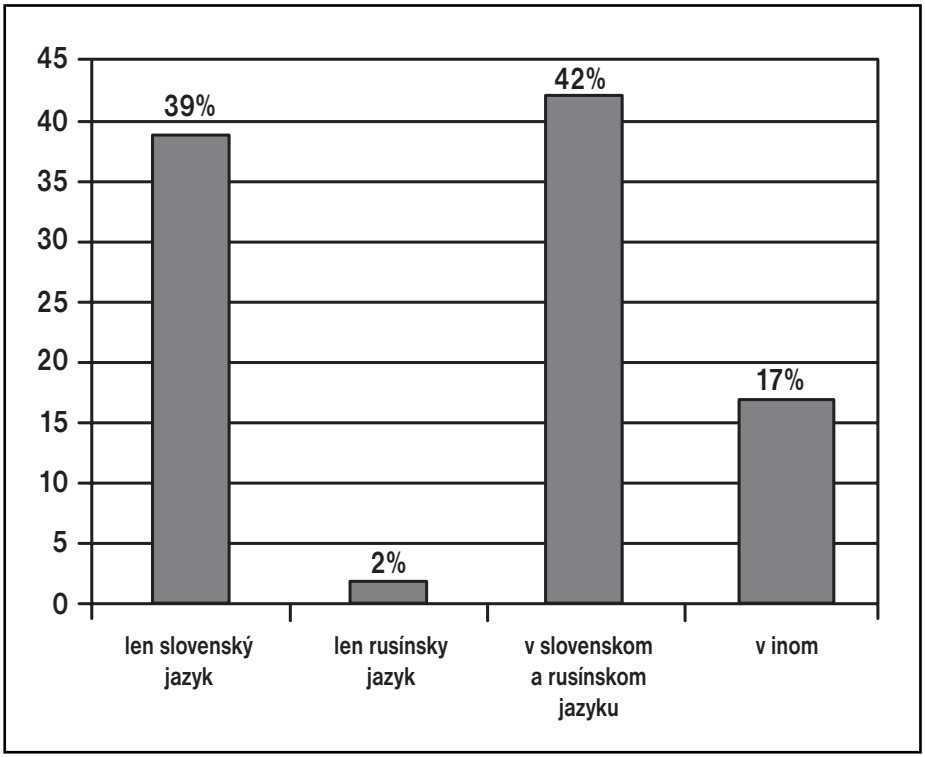

Tab. 3.10 Zmeny pri výbere jazyka pre získanie vzdelania detí

	základné	stredné	vysokoškolské
len slovenský jazyk	23%	30%	39%
len rusínsky jazyk	4%	3%	2%
v slovenskom a rusínskom jazyku	68%	54%	42%
v inom	3%	13%	17%

Graf 3.9 Zmeny pri výbere jazyka pre získanie vzdelania detí

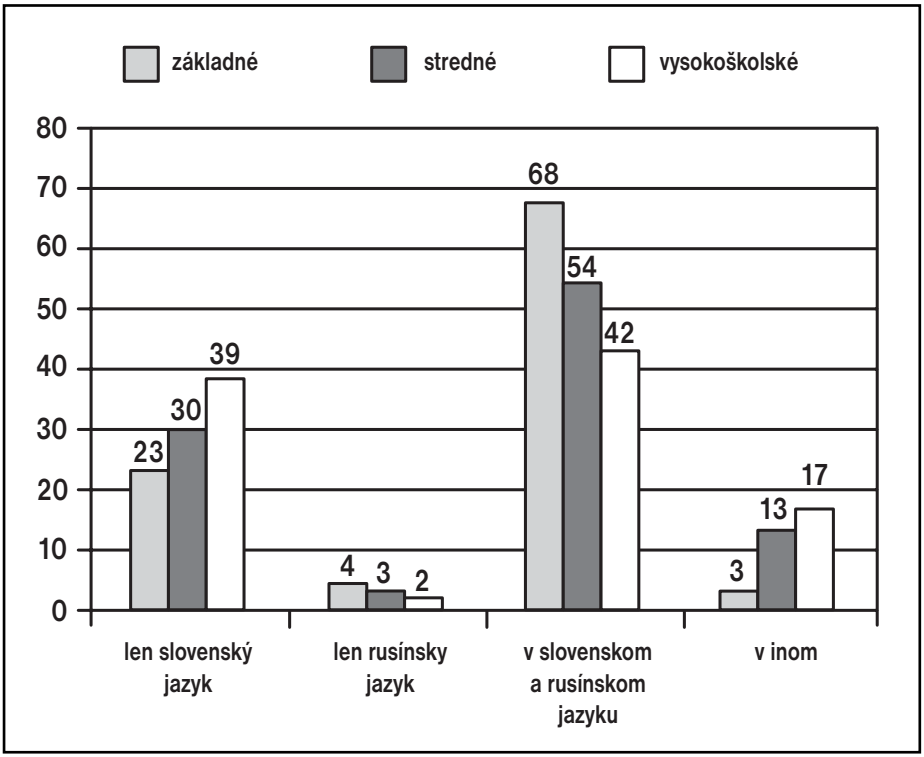

Tab. 3.11 Posúdenie náročnosti zvládnutia kodifikovanej podoby rusínskeho jazyka

	%	absolútne počty
je ľahké	53	175
zvládnuteľné po krátkej prípave	33	108
zvládnuteľné po systematickej príprave v škole	14	44

Graf 3.10 Posúdenie náročnosti zvládnutia kodifikovanej podoby rusínskeho jazyka

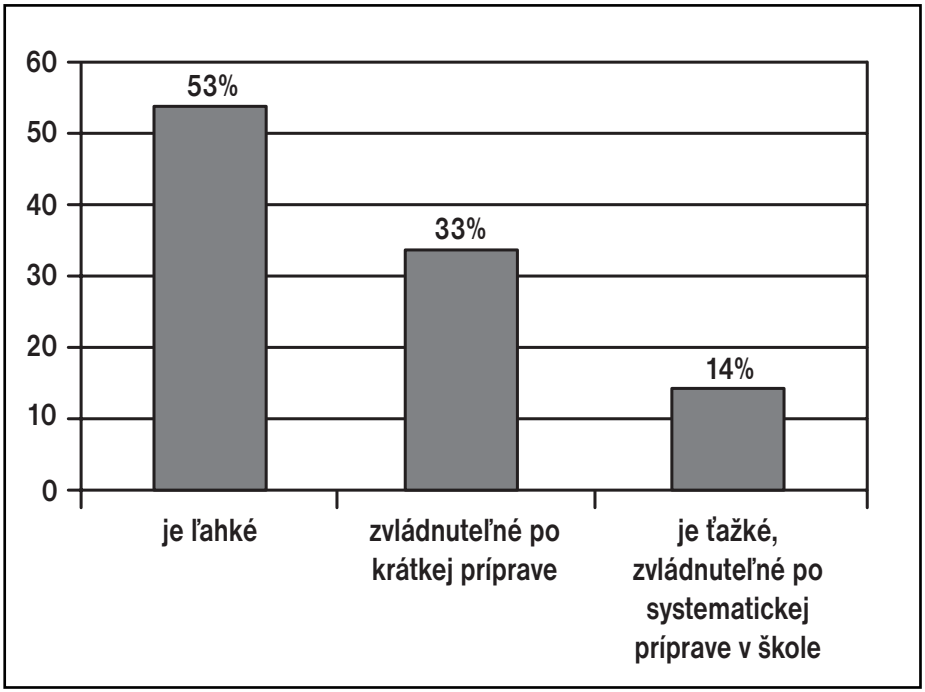

Tab. 3.12 Posúdenie veľkosti územia používania jednotného jazyka

	%	absolútne počty
spoločný pre všetkých Rusínov	41	134
krajové špecifiká	47	157
neviem	12	40

Graf 3.11 Posúdenie veľkosti územia používania jednotného jazyka

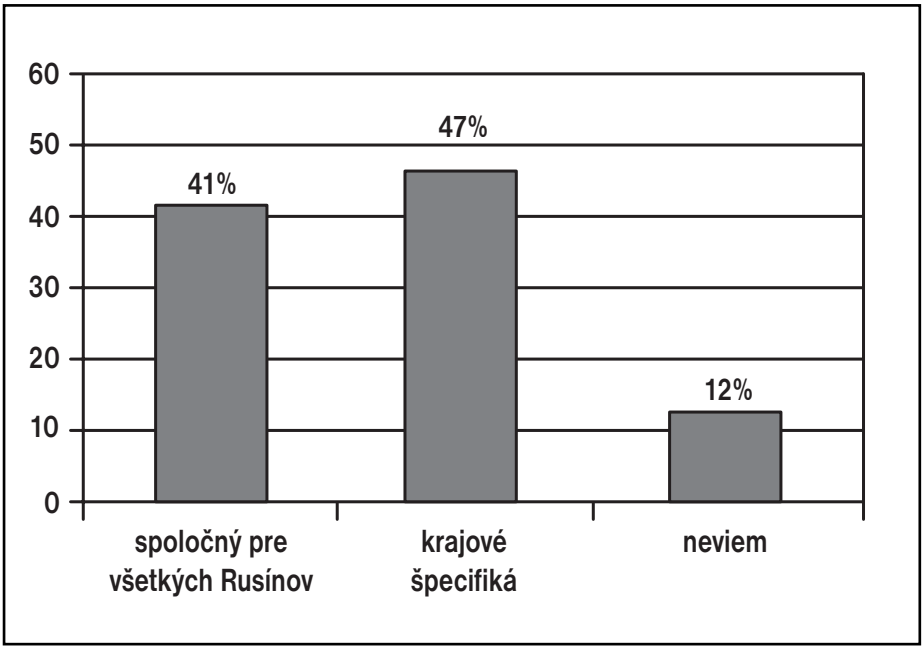

Tab 3.13 Posúdenie funkcií rusínskeho jazyka v budúcnosti

	aritmetický priemer	smerodajná odchýlka
dorozumievací prostriedok	3,11	1,34
úradný styk	2,24	1,13
literárny jazyk	4,09	1,03
formálna funkcia	2,91	1,31

Graf 3.12 Posúdenie funkcií rusínskeho jazyka v budúcnosti

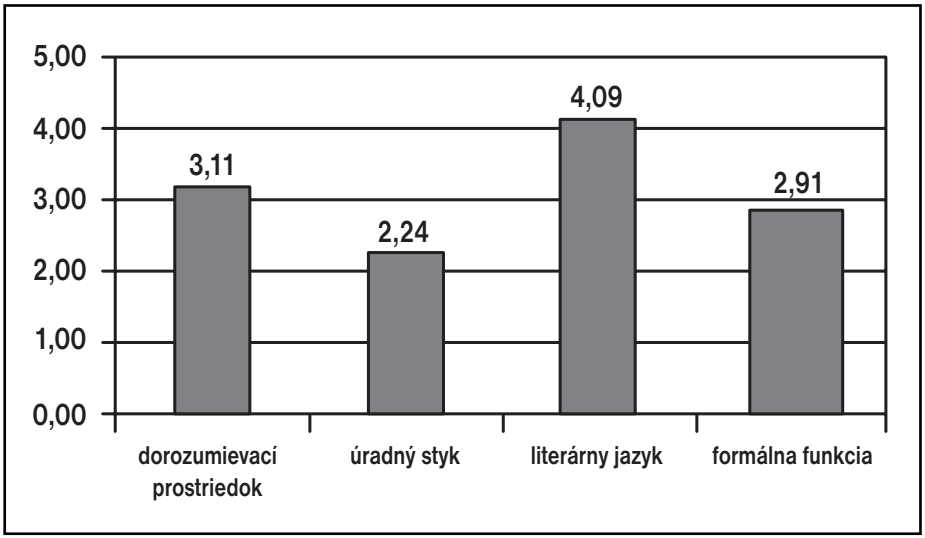

Tab 3.14 Sledovania rusínskej tlače

	%	absolútne počty
pravidelne	23	75
občas	30	98
zriedka	16	54
nesledujem	31	104

Graf 3.13 Sledovania rusínskej tlače

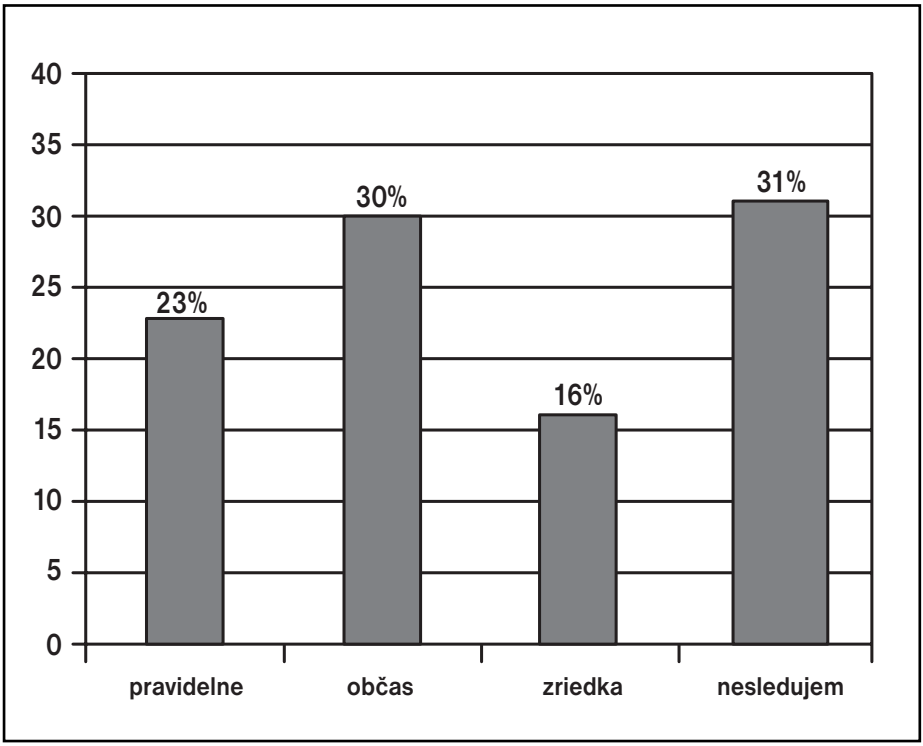

Tab. 3.15 Sledovania rusínskeho rozhlasu

	%	absolútne počty
pravidelne	45	149
občas	39	129
zriedka	11	36
nesledujem	5	18

Graf 3.14 Sledovania rusínskeho rozhlasu

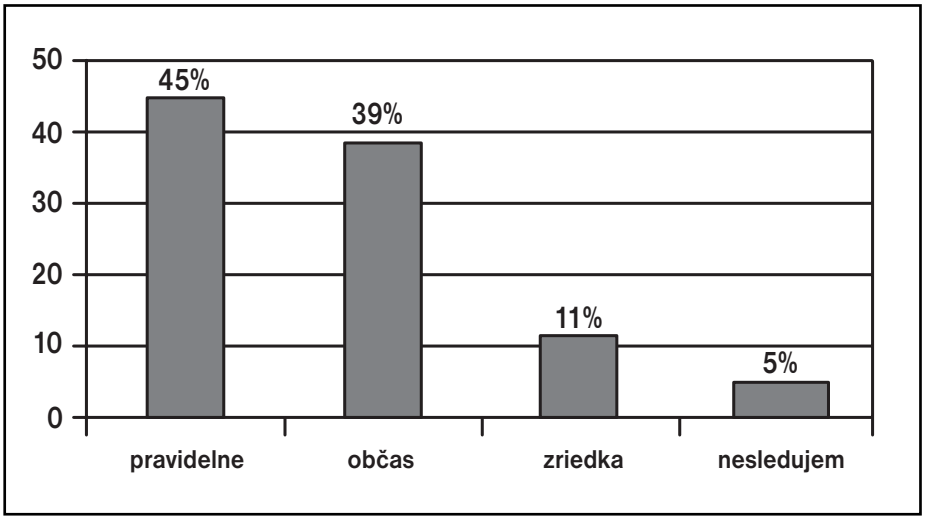

Tab. 3.16 Posúdenie konania bohoslužieb v rusínskom jazyku

	%	absolútne počty
rozhodne nie	1	2
nie	1	3
skôr nie	2	7
neviem	4	13
skôr áno	12	41
ano	22	72
rozhodne áno	58	194

Graf 3.15 Posúdenie konania bohoslužieb v rusínskom jazyku

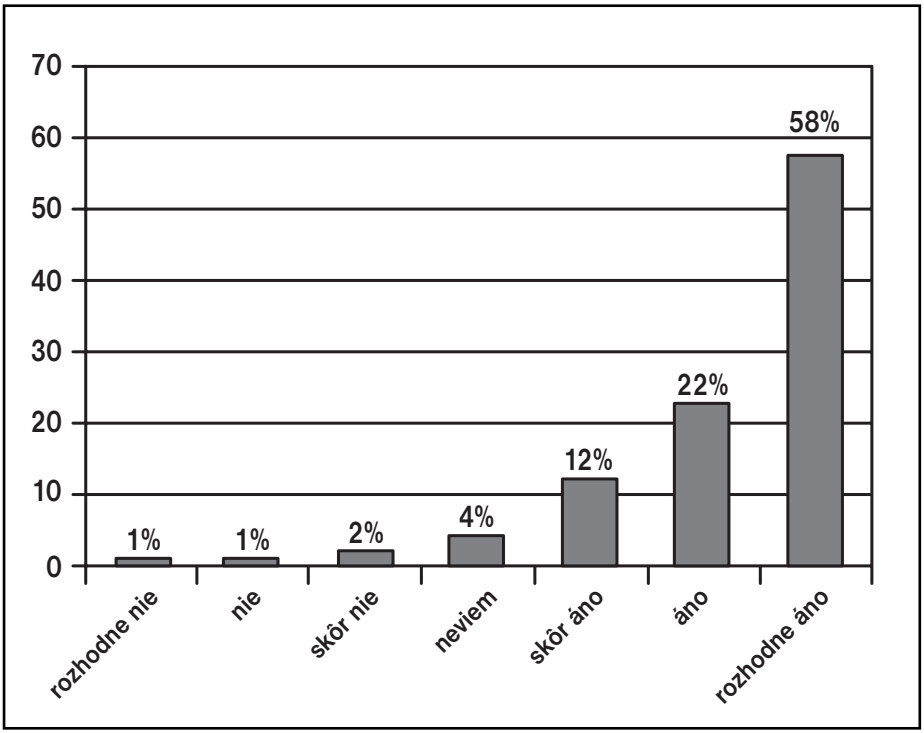

Tab. 3.17 Posúdenie priaznivosti podmienok pre rozvoj Rusínov po roku 1990

	%	absolútne počty
rozhodne nie	3	12
nie	5	16
skôr nie	27	88
neviem	21	69
skôr áno	33	110
áno	8	28
rozhodne áno	3	9

Graf 3.16 Posúdenie priaznivosti podmienok pre rozvoj Rusínov po roku 1990

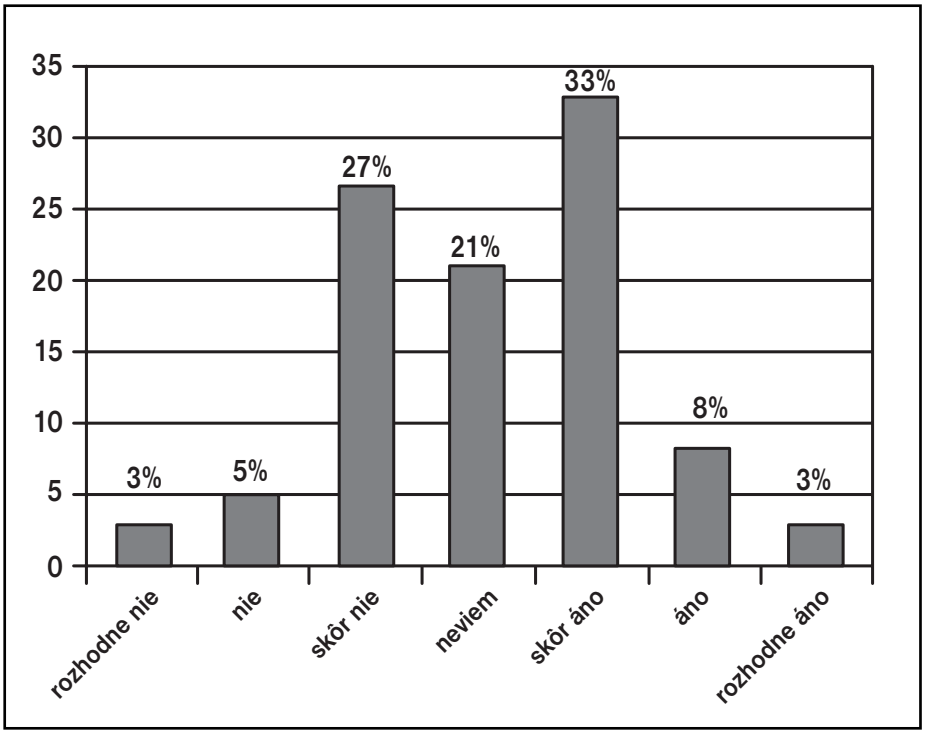

4. Rusíni v interetnickom kontexte

V kontexte sebapoznávania Rusínov ako etnického spoločenstva sa dôležitou otázkou javia, popri iných aspektoch, vzťahy Rusínov k príslušníkom iných etník. Ako sme na to upozornili v druhej kapitole, relevantným je aj ich sledovanie v rámci štúdia etnickej identity. Venovali sme im preto pozornosť aj v uskutočnenom výskume. V dotazníku boli zaradené položky, ktoré priamou formou zisťovali názory Rusínov na vzťahy majoritného slovenského a minoritného rusínskeho obyvateľstva, a to jednak, ako sa im javia v súčasnosti a jednak ako vidia ich budúcnosť. Okrem toho sme však vzťahy Rusínov k Slovákom, ale aj ďalším etnikám zaznamenávali aj menej otvorenou formou, a to pomocou vyjadrovania ochoty prijímať alebo odmietať príslušníkov iných etník v medziosobných vzťahoch. Sledovala sa teda miera sociálnej akceptácie.

Sociálna akceptácia iných sa tradične v sociálnych výskumoch etnicity spája so zisťovaním sociálnej vzdialenosti. Škálu sociálnej vzdialenosti vyvinul ešte v roku 1925 Bogardus. Dodnes sa však rôzne formulované otázky o predpokladanom prijatí, resp. odmietnutí členov iných etnických skupín v rôznych sociálnych situáciách používajú ako ukazovateľ medzietnických vzťahov, postojov či predsudkov. Nie je tomu inak ani v našom prípade. Súčasťou dotazníka je škála A. Zeľovej (1980) inšpirovaná Bogardusovou metodikou (otázky 37-40). Je tvorená štyrmi subškálami, ktoré popisujú štyri rôzne oblasti sociálnych vzťahov (susedské, pracovné, priateľské, rodinné). Každá z uvedených subškál obsahuje šesť položiek tvoriacich kumulatívnu stupnicu akceptovania iného človeka v popisovanej sociálnej situácii. Škála bola autorkou overovaná a spĺňa psychometrické kritériá.

Respondenti vyjadrovali mieru ochoty akceptovať príslušníkov rôznych etník v charakterizovaných situáciách. Ako podnetové slová sme použili pomenovania etník, ktoré žijú vo väčšom počte na území Slovenska, prípadne sú relevantné z pohľadu oblasti obývanej rusínskou minoritou, konkrétne Slovák, Maďar, Rusín, Ukrajinec, Čech, Poliak, Róm a Afganec. Pokiaľ ide o prezentovanie afganskeho etnika, vychádzalo to práve zo špecifík danej oblasti vyznačujúcou sa vyššou koncentráciou utečencov z Afganistanu, ale aj ďalších ázijských krajín. Označenie Afganec tak malo predovšetkým zástupnú funkciu, keď vystupovalo ako reprezentant utečencov z Ázie. Uvedeným etnikám teda respondenti v každej subškále priradili jednu zo šiestich položiek, ktorou vyjadrili mieru ochoty akceptovať príslušníkov týchto etník v danej situácii. Položky tvorili stupnicu od najvyššej miery akceptácie (variant 1: ochota prijať za najbližšieho suseda, spolupracovníka, priateľa, manžela, resp. manželku) po najnižší (variant 6: vylúčil by som ho z mesta, pracoviska, z okruhu svojich známych, zo svojho príbuzenstva). Voľba variantu 1 teda znamená najvyššiu mieru akceptovania v každej jednotlivej oblasti. Stupeň akceptácie postupne

klesá až k hodnote 6, ktorá predstavuje odmietanie sociálnych kontaktov v danej oblasti. V analýze výsledkov budeme sledovať skóre akceptácie jednotlivých etník v každej zo štyroch sociálnych situácií. Pozrieme sa pritom najprv na výsledky celého výskumného súboru a potom so zreteľom na jeho členenie podľa veku a vzdelania.

V úvode prezentácie zistení sa zameriame na otázky 2 a 3. V prvom prípade ide hodnotenie súčasných vzťahov Slovákov a Rusínov v mieste bydliska. Graf 4.1 jednoznačne ukazuje, že až 93,4 % rusínskych respondentov charakterizuje vzťahy s majoritným obyvateľstvom ako dobré, resp. skôr dobré. Len 3,6% ich hodnotí ako skôr zlé, možnosť zlé sa ani nevyskytla (zvyšné 3% zvolili variant neviem). Jednoznačný výsledok nie je neočakávaný už aj vzhľadom k afinite Rusínov k slovenskému etniku konštatovanej v 2. kapitole. Ani vzhľadom k historickej perspektíve to nie je prekvapujúce zistenie, pretože vzťahy Rusínov a Slovákov v dejinách možno označiť ako prajné a ústretové. Zvlášť výrazne sa to prejavovalo v obdobiach, keď obe etniká sa nachádzali v rovnakom postavení, resp. presadzovali obdobné ciele (národné obrodenie, revolúcia 1848/49, obrodný proces v rokoch 1968/69, novembrová revolúcia 1989, integračné ambície Slovenska). Krátkodobé narušenia ideálnych vzťahov sa objavovali len v rokoch, kedy Slováci, spravidla neoprávnene, vnímali Rusínov ako istú konkurenciu v politických snahách či ohrozenie integrity Slovenska (1918-1919, resp. 1936-38 v rámci Československa, obdobie vojnovej Slovenskej republiky, povojnové roky a pod.).

Porovnanie respondentov podľa vekových kategórií nepoukázalo na žiadne štatisticky významné diferencie. Signifikantný efekt sa však prejavil v prípade vzdelania (tabuľka 4.2). Aj keď vo všetkých podsúboroch pozorujeme pozitívne hodnotenie vzťahov, tí, ktorí dosiahli len základné vzdelanie, sa o vzťahoch so Slovákmi vyjadrovali o čosi priaznivejšie v porovnaní so stredoškolsky a vysokoškolsky vzdelanými.

Ako ukazuje graf 4.2 o vzťahy medzi Rusínmi a Slovákmi s najväčšou pravdepodobnosťou nemusíme mať obavy ani v budúcnosti. Celkove viac ako tri štvrtiny rusínskych respondentov, a to bez ohľadu na vek a vzdelanie, sa domnieva, že vzťahy Rusínov a Slovákov budú naďalej dobré, resp. v budúcnosti sa môžu ďalej zlepšovať. Zhoršenie očakáva iba 3,6 % z celého výberového súboru. Skoro pätina (19%) respondentov vyjadrilo zdržanlivosť odpoveďou "neviem posúdiť".

Zaujímavejšie, hoci v zásade nie neočakávané výsledky možno prezentovať na základe sledovania hodnôt sociálnej vzdialenosti Rusínov k príslušníkom iných etník, resp. i k sebe samým. Odpovede na otázky o miere akceptovania ľudí rôznej národnosti v susedských, pracovných, osobných i rodinných vzťahoch poskytujú vcelku konzistentný obraz (pozri grafy 4.3 až 4.6). Jednotlivé etniká, ktorých pomenovania metodika uvádza, je možné rozdeliť do štyroch skupín podľa miery ich akceptovania zo strany opýtaných Rusínov.

Skutočnosť, že najmenšiu sociálnu vzdialenosť a teda najvyššiu mieru sociálnej akceptácie prisudzujú príslušníkom vlastnej národnosti, ďalej Slovákom a Čechom, asi nie je potrebné osobitne komentovať. Skóre Rusínov a Slovákov je pritom temer

totožné a je v pásme medzi 1 a 1,5 vo všetkých situáciách. V prípade Čechov sa priemer pohybuje okolo hodnoty 2,0, čo takisto znamená vysokú mieru akceptácie. Druhú skupinu tvoria slovanské menšiny: Poliaci a Ukrajinci. V prípadoch susedských, pracovných a priateľských vzťahov kolíše skóre sociálnej vzdialenosti pri hodnote 2,5. Pokiaľ ide o rodinné vzťahy tu je miera akceptácie nižšia (u Ukrajincov 2,8, u Poliakov 3,0). Relatívne väčšiu vzdialenosť k Poliakom snáď vyvoláva fakt, že sa Rusíni s nimi stretávajú zriedkavejšie a istú úlohu možno zohrali niektoré vlastnosti, ktoré sú im prisudzované na základe etnických stereotypov. Pokiaľ ide o Ukrajincov, domnievame sa, že respondenti mali skôr na mysli Ukrajincov z Ukrajiny, nie príslušníkov tunajšej menšiny, ktorých miera akceptovania by bola pravdepodobne vyššia. Vo vzťahu k maďarskej menšine (tretia skupina) prevláda rezervovanejší postoj (skóre 3,4 v prvých troch situáciách a až 3,8 v štvrtej - rodina). Čiže miera sociálnej akceptácie je dosť nízka, keďže uvedené hodnoty sú v druhej polovici škály. To aj napriek tomu, že v Prešovskom kraji žije menej ako 1000 Maďarov a s Rusínmi v bezprostrednom kontakte nežijú v žiadnej lokalite. Rusínska minorita zrejme preberá stanoviská majoritného slovenského obyvateľstva a premietajú sa do jej pohľadu negatívne aspekty etnického stereotypu. Je to v nesúlade s tým, že rusínsko-maďarské vzťahy v dejinách, s výnimkou krátkych historických úsekov, neboli natoľko napäté a boli vzhľadom na niektoré ústupky uhorskej, resp. maďarskej vlády gréckokatolíckej cirkvi i rusínskej kultúre a vede, najmä v Zakarpatsku, aj menej konfliktné.

Prejdime k štvrtej skupine z hľadiska členenia etník. Rómska minorita, resp. Afganci, ktorí však symbolizujú všetkých emigrantov z ázijských krajín, sú zo strany rusínskych respondentov odmietaní vo všetkých sférach a ich sociálna vzdialenosť dosahuje v priemere 5,1, resp. 5,0. Relatívne najpriaznivejšie je to v oblasti pracovnej (skóre okolo 4,7), naopak najsilnejšie odmietanie je vo sfére rodinnej - skóre u oboch etník je blízko hodnoty 5,5. Veľká sociálna dištancia je dosť prekvapujúca hlavne vo vzťahu k rómskej menšine. Na severovýchode žije totiž oveľa menej Rómov než v iných častiach východného Slovenska a naviac, traduje sa lepšie súžitie oboch etník v rusínskych obciach. Túto skutočnosť však výskum nepotvrdzuje.

Odpovede rusínskych respondentov na uvedené otázky v jednotlivých vekových kategóriách sa líšili len minimálne, takže sme nezistili skoro žiadne signifikantné rozdiely. Výnimku tvorí len logicky pochopiteľný fakt, že sa zväčšila sociálna vzdialenosť Rusínov k Čechom v najmladšej vekovej kategórii (štatisticky významný efekt sa prejavil v oblasti priateľstvo, na hranici významnosti v prípade rodiny). Obraz Čechov v ich vedomí mohol už byť ovplyvnený ponovembrovým vývojom a niektorými negatívnymi javmi, ktoré sprevádzali rozdelenie Českej a Slovenskej federatívnej republiky.

Podstatnejšie rozdiely ukázalo porovnanie sociálnej vzdialenosti medzi skupinami respondentov kategorizovaných podľa ich vzdelania, kde môžeme pozorovať väčší počet štatisticky významných výsledkov (tabuľky 4.2 až 4.5). Pri spracovaní dát bola použitá jednoduchá analýza rozptylu.

Údaje prezentované v uvedených tabuľkách jednoznačne odrážajú jednu vcelku zákonitú tendenciu, ale aj niekoľko zvláštností. V prvom rade, respondenti s vysokoškolským vzdelaním prejavili podstatne tolerantnejší prístup k etnikám, čo sa prejavilo vyššou mierou sociálnej akceptácie, ktorú preukázali vo svojich odpovediach. Vzdelaní ľudia sú totiž vo väčšine prípadov informovanejší a zároveň imúnnejší voči rôznym mystifikáciám a dokážu lepšie prekonávať etnické stereotypy. Lepšie chápu neopodstatnenosť nacionalizmu a rasistických princípov i význam harmonizácie medzietnických vzťahov v podmienkach integrácie a globalizácie. Bližší pohľad na tabuľky ukazuje, že sa rozdiel vysokoškolsky vzdelaných oproti osobám so základným a stredoškolským vzdelaním prejavil diferencovane vzhľadom k jednotlivým etnikám i sledovaným oblastiam. Najvýraznejším fenoménom je podstatne vyššia úroveň akceptácie Maďarov, a to vo všetkých štyroch oblastiach, podobné to bolo aj v prípade Poliakov, už v menšej miere u Ukrajincov, Rómov a Afgancov. Pokiaľ ide o oblasti, tak sa signifikantný efekt vzdelania prejavil najviac v pracovných vzťahoch, kde sa týkal temer všetkých etník.

Je tiež zaujímavé, že na otázky o akceptovaní Rómov v susedských a pracovných vzťahoch rovnaké relatívne porozumenie preukázali respondenti s vysokoškolským a základným vzdelaním, kým stredoškoláci sa k nim stavali menej ústretovo. Tento jav je asi odrazom skutočnosti, že ľudia so základným vzdelaním sa viac a častejšie dostávajú do priameho kontaktu s rómskym obyvateľstvom, preto k nim zaujímajú reálnejší, vecnejší vzťah, ktorý je menej sprostredkovaný a deformovaný. Istú úlohu zrejme zohralo aj to, že ide väčšinou o starších ľudí, ktorí spoločenské javy a udalosti, ako aj ich aktérov hodnotia s istým odstupom, sú zmierlivejší a menej často volia radikálne prístupy.

Výsledky celkove poukazujú na diferencovanú mieru tolerancie voči príslušníkom rôznych etnických spoločenstiev. Prakticky rovnako vysoká úroveň akceptácie ako u vlastného etnika bola prejavená vo vzťahu k Slovákom. Taktiež mieru akceptácie Čechov, Ukrajincov a Poliakov možno posudzovať ako pomerne vysokú, pričom rozdiel oproti Rusínom (vlastnému etniku) a Slovákom nie je dramatický. Problematickejšia je situácia pokiaľ ide o Maďarov, kde sa prejavuje istá netolerancia. Osobitne nízka je miera akceptácie Rómov a Afgancov, pričom hlavne vo vzťahu k Rómom sa očakával ústretovejší postoj. Výsledky tiež poukázali na klesajúcu sociálnu akceptáciu iných etník v intímnejších sférach sociálnych kontaktov, predovšetkým vo sfére rodinných vzťahov.

Tabuľka 4.1: Vzťahy medzi Slovákmi a Rusínmi v súčasnosti - porovnanie skupín kategorizovaných podľa vzdelania

Kategórie vzdelania	Dobré vzťahy	Skôr dobré vzťahy	Skôr zlé vzťahy	Neviem	Riadkové súčty
Základné	**37**	**6**	**0**	**1**	**44**
% zo stĺpca	15,42 %	8,70 %	0,00 %	10,00 %	
% z riadku	84,09 %	13,64 %	0,00 %	2,27 %	
% z celku	11,18 %	1,81 %	0,00 %	0,30 %	13,29
Stredoškolské bez mat.	**38**	**13**	**0**	**6**	**57**
% zo stĺpca	15,83 %	18,84 %	0,00 %	60,00 %	
% z riadku	66,67 %	22,81 %	0,00 %	10,53 %	
% z celku	11,48 %	3,93 %	0,00 %	1,81 %	17,22 %
Stredoškolské s mat.	**103**	**28**	**5**	**2**	**138**
% zo stĺpca	42,92 %	40,58 %	41,67 %	20,00 %	
% z riadku	74,64 %	20,29 %	3,62 %	1,45 %	
% z celku	31,12 %	8,46 %	1,51 %	0,60 %	41,69 %
Vysokoškolské	**62**	**22**	**7**	**1**	**92**
% zo stĺpca	25,83 %	31,88 %	58,33 %	10,00 %	
% z riadku	67,39 %	23,91	7,61 %	1,09 %	
% z celku	18,73 %	6,65 %	2,11 %	0,30 %	27,79 %
Celkove	**240**	**69**	**12**	**10**	**331**
Celkove v %	**72,51 %**	**20,85 %**	**3,63 %**	**3,02 %**	**100,00 %**

Testovacie kritérium chí-kvadrát: 23,803; $p<0,01$
Koeficient kontingencie C: 0,259

Tabuľka 4.2a: Výsledky analýzy rozptylu - vplyv vzdelania. Sociálna vzdialenosť Rusínov k svojmu a iným etnikám v susedských vzťahoch.
Hodnoty F-testu a príslušné hodnoty p (štatistická významnosť ak $p<0,05$)

	F	**p**
Slovák	1,719	0,162
Maďar	9,851	0,000
Rusín	1,922	0,125
Ukrajinec	0,934	0,424
Čech	1,451	0,228
Poliak	3,268	0,022
Róm	2,217	0,086
Afganec	2,292	0,078

Tabuľka 4.2b: Výsledky analýzy rozptylu - vplyv vzdelania. Sociálna vzdialenosť Rusínov k svojmu a iným etnikám v susedských vzťahoch.
Priemerné hodnoty v skupinách podľa vzdelania v položkách vybraných so zreteľom k štatistickej významnosti

Kategória vzdelania	**Maďar**	**Poliak**	**Róm**	**Afganec**
Základné	4,023	2,727	4,864	4,932
Stredoškolské bez maturity	3,745	2,596	5,193	5,179
Stredoškolské s maturitou	3,567	2,749	5,248	5,029
Vysokoškolské	2,523	2,133	4,824	4,575
Celkove	3,372	2,547	5,070	4,919

Tabuľka 4.3a: Výsledky analýzy rozptylu - vplyv vzdelania. Sociálna vzdialenosť Rusínov k svojmu a iným etnikám v pracovných vzťahoch.
Hodnoty F-testu a príslušné hodnoty p (štatistická významnosť ak $p<0,05$)

	F	**p**
Slovák	2,082	0,102
Maďar	8,881	0,000
Rusín	2,447	0,064
Ukrajinec	2,808	0,040
Čech	2,135	0,096
Poliak	2,729	0,044
Róm	5,326	0,001
Afganec	4,113	0,007

Tabuľka 4.3b: Výsledky analýzy rozptylu - vplyv vzdelania. Sociálna vzdialenosť Rusínov k svojmu a iným etnikám v pracovných vzťahoch.
Priemerné hodnoty v skupinách podľa vzdelania v položkách vybraných so zreteľom k štatistickej významnosti

Kategória vzdelania	**Maďar**	**Rusín**	**Ukrajinec**	**Poliak**	**Róm**	**Afganec**
Základné	3,837	1,159	2,523	2,791	4,591	4,698
Stredoškolské bez maturity	3,768	1,386	2,554	2,667	5,123	5,000
Stredoškolské s maturitou	3,711	1,225	2,574	2,659	5,104	4,985
Vysokoškolské	2,600	1,087	2,033	2,178	4,367	4,256
Celkove	3,429	1,205	2,413	2,546	4,834	4,752

Tabuľka 4.4a: Výsledky analýzy rozptylu - vplyv vzdelania. Sociálna vzdialenosť Rusínov k svojmu a iným etnikám v priateľských vzťahoch.
Hodnoty F-testu a príslušné hodnoty p (štatistická významnosť ak $p<0,05$)

	F	**p**
Slovák	1,751	0,156
Maďar	8,040	0,000
Rusín	1,279	0,281
Ukrajinec	1,746	0,157
Čech	0,668	0,572
Poliak	2,297	0,077
Róm	1,677	0,172
Afganec	2,174	0,091

Tabuľka 4.4b: Výsledky analýzy rozptylu - vplyv vzdelania. Sociálna vzdialenosť Rusínov k svojmu a iným etnikám v priateľských vzťahoch.
Priemerné hodnoty v skupinách podľa vzdelania v položkách vybraných so zreteľom k štatistickej významnosti

Kategória vzdelania	**Maďar**	**Poliak**	**Afganec**
Základné	3,930	2,568	4,773
Stredoškolské bez maturity	3,818	2,684	5,107
Stredoškolské s maturitou	3,583	2,802	5,082
Vysokoškolské	2,574	2,278	4,628
Celkove	3,417	2,607	4,922

Tabuľka 4.5a: Výsledky analýzy rozptylu - vplyv vzdelania. Sociálna vzdialenosť Rusínov k svojmu a iným etnikám v rodinných vzťahoch.
Hodnoty F-testu a príslušné hodnoty p (štatistická významnosť ak $p<0,05$)

	F	**p**
Slovák	1,529	0,207
Maďar	5,968	0,001
Rusín	0,808	0,490
Ukrajinec	2,449	0,064
Čech	1,343	0,260
Poliak	1,950	0,121
Róm	0,818	0,485
Afganec	0,577	0,630

Tabuľka 4.5b: Výsledky analýzy rozptylu - vplyv vzdelania. Sociálna vzdialenosť Rusínov k svojmu a iným etnikám v rodinných vzťahoch.
Priemerné hodnoty v skupinách podľa vzdelania v položkách vybraných so zreteľom k štatistickej významnosti

Kategória vzdelania	**Maďar**	**Ukrajinec**
Základné	4,140	2,955
Stredoškolské bez maturity	4,091	3,000
Stredoškolské s maturitou	4,053	2,942
Vysokoškolské	3,148	2,400
Celkove	3,820	2,805

Graf 4.1: Vzťahy medzi Slovákmi a Rusínmi v súčasnosti

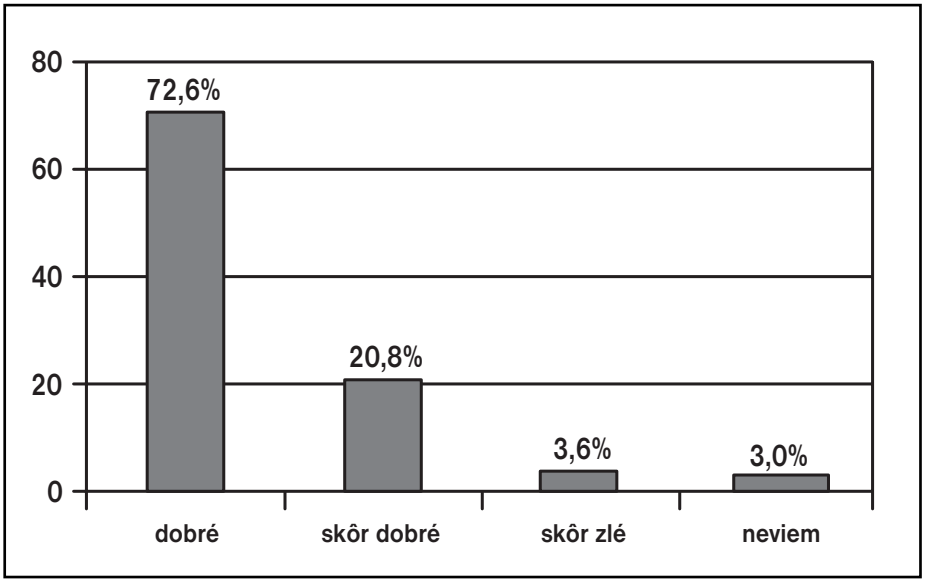

Graf 4.2: Vzťahy medzi Slovákmi a Rusínmi v budúcnosti

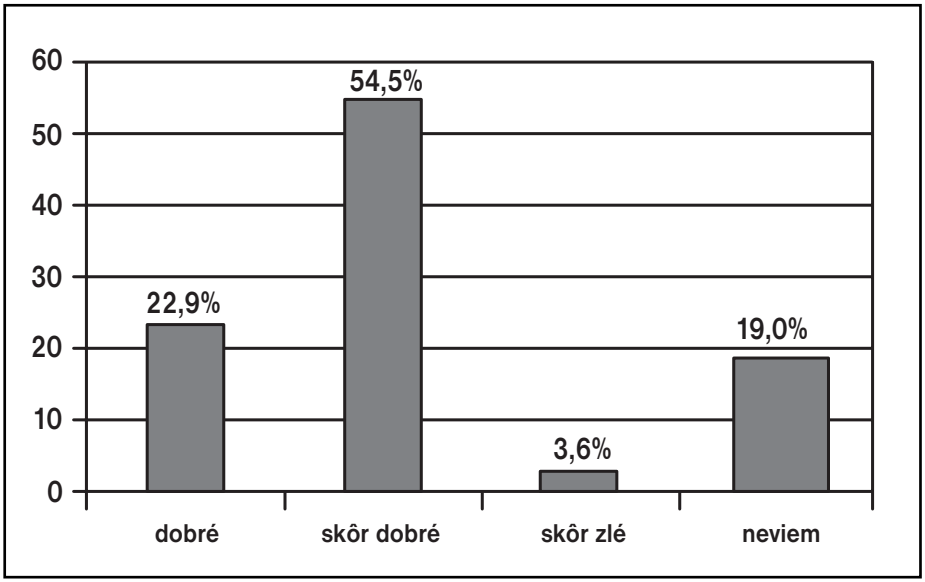

Graf 4.3: Sociálna vzdialenosť Rusínov k svojmu a iným etnikám - susedstvo

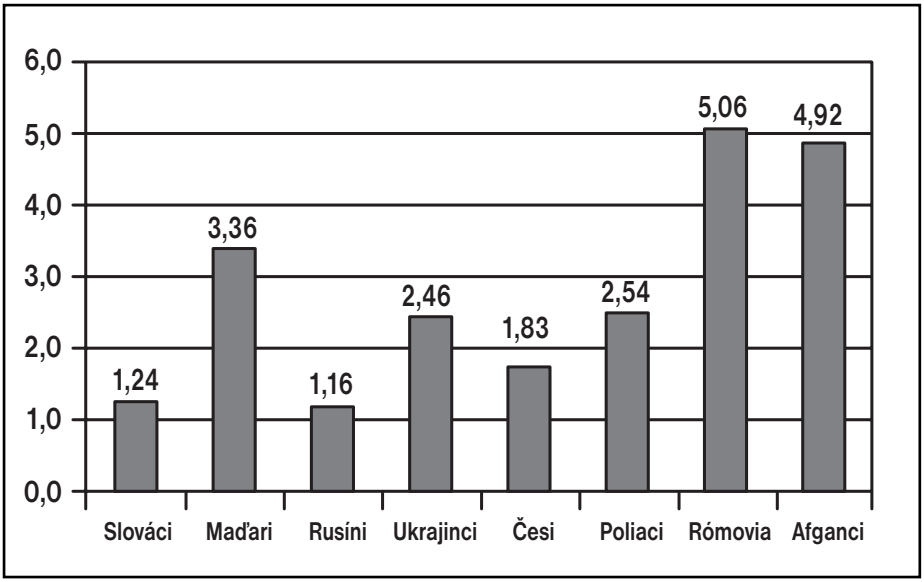

Graf 4.4: Sociálna vzdialenosť Rusínov k svojmu a iným etnikám - práca

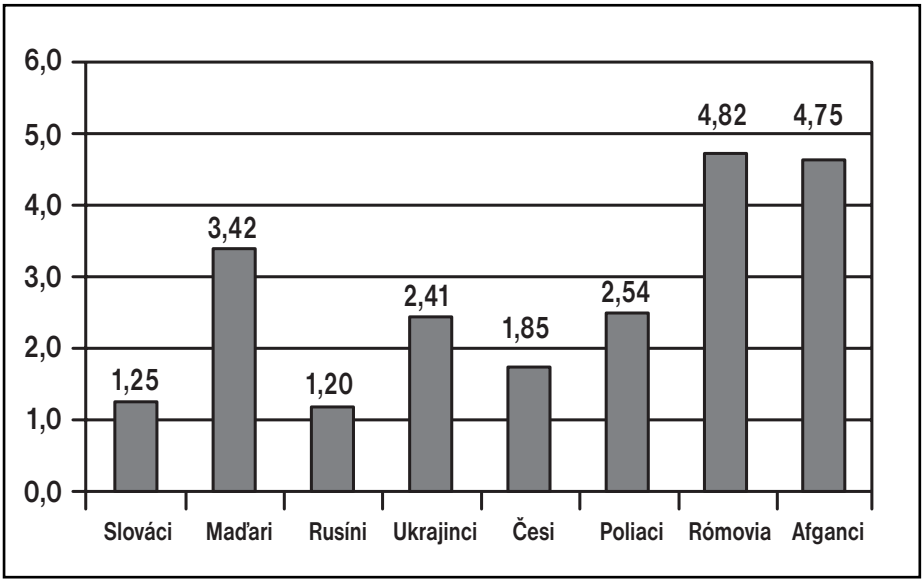

Graf 4.5: Sociálna vzdialenosť Rusínov k svojmu a iným etnikám - priateľstvo

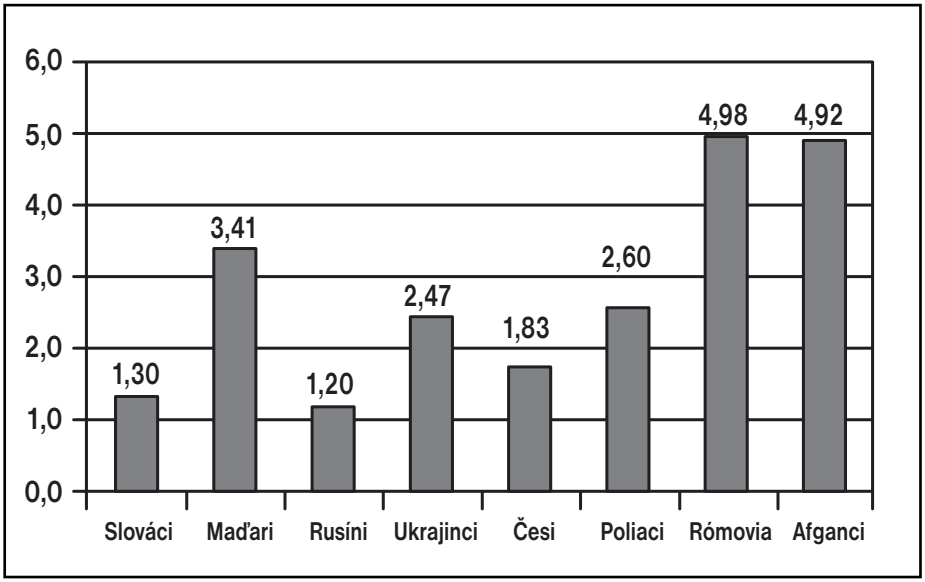

Graf 4.6: Sociálna vzdialenosť Rusínov k svojmu a iným etnikám - rodina

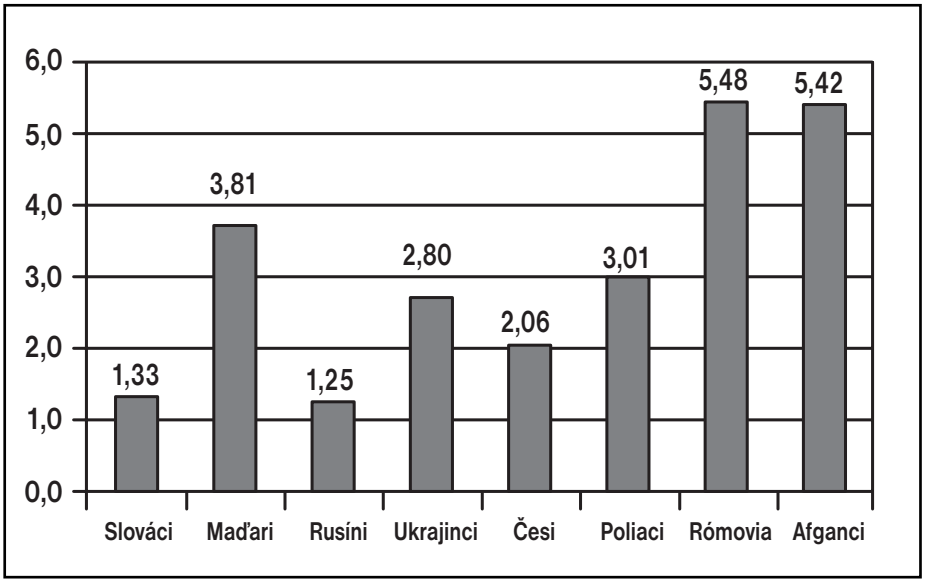

5. Názory Rusínov na niektoré politické otázky súčasnosti

Celkový politický vývoj na Slovensku a jeho priamy odraz na severovýchode územia predstavuje veľmi významný faktor, ktorý ovplyvňuje postavenie rusínskej menšiny a jej ambície. Rozhodujúci význam v tomto smere mala novembrová revolúcia v roku 1989, ktorá umožnila znovu otvoriť otázku národnostnej príslušnosti východoslovanského obyvateľstva žijúceho v tomto priestore od 14. storočia (Uličný, 1990).

V niektorých mestách, hlavne v Medzilaborciach a v Bardejove, ale neskôr aj v Prešove a inde, vznikli v rámci iniciatív smerujúcich k revitalizácii vtedajšej ukrajinskej menšiny skupiny jednotlivcov, ktorí otvorene spochybňovali ukrajinský charakter minority. Niektorí z nich vystúpili aj na mimoriadnej konferencii *Kultúrneho zväzu ukrajinských pracujúcich* 20. januára 1990 v Prešove. Ich stanovisko však nezískalo podporu väčšiny delegátov, ktorí deklarovali vznik *Zväzu Rusínov-Ukrajincov Československa* (ZRUČ).

Predstavitelia rusínskeho smeru obrodenia menšiny sa tak stretli v Medzilaborciach 25. marca 1990 a založili vlastnú organizáciu pod názvom *Rusínska obroda* (RO). Jej hlavným cieľom bolo dosiahnuť uznanie rusínskej národnosti bez väzby na ukrajinský národ. Rokovania so zástancami ukrajinskej orientácie na jar roku 1990 boli neúspešné a viedli k definitívnemu rozkolu, ku ktorému došlo na zjazde ZRUČ 26. mája 1990 (Gajdoš, 1997).

Hektická atmosféra a ostré rozpory medzi rusínskym a ukrajinským smerom národného hnutia do istej miery odsunuli aj politické profilovanie v radoch Rusínov i Ukrajincov a ich lídrov, avšak v podstate oba tábory vo voľbách v júni 1990 podporili ponovembrový vývoj. Rusínski kandidáti sa však neobjavili na súpiskách politických strán, ZRUČ sa snažil získať zastúpenie v parlamente i v SNR prostredníctvom menšinovej strany *Spolužitie*, v ktorej však dominovali predstavitelia maďarskej menšiny.

Politické upevnenie rusínskeho hnutia priniesol prvý snem Rusínov, ktorý sa konal v Medzilaborciach v novembri 1990, ale najmä Svetový kongres Rusínov uskutočnený v dňoch 23.- 24. marca 1991 v tom istom meste. Kongres okrem iného zdôraznil, že otázka Rusínov je stredoeurópskym problémom, o ktorý sa zaujímajú aj predstavitelia rusínskej emigrácie v zámorí. Akcentoval hlavne požiadavku úplnej deukrajinizácie menšiny a opatrenia zabezpečujúce jej samostatný vývoj.

Ten však v určitom zmysle skomplikovali niektoré nové politické zoskupenia usilujúce sa o oživenie prakticky už prekonaných a nerealistických národno-kultúrnych koncepcií založených na oživení karpatoruského smeru, resp. ruskej orientácie. Tá nebola len istým návratom do minulosti, ale aj prejavom určitých obáv, že

samostatná Ukrajina sa stane akýmsi dedičom imperiálnych zámerov ZSSR. Uvedený prúd však zohrával a zohráva v podstate marginálnu úlohu (Gajdoš et al., 1999).

V priebehu ďalšieho vývoja sa rusínske hnutie usilovalo vyrovnať so svojím základným problémom: nedoriešením otázky spisovného jazyka, ktorý limitoval ďalšie kultúrne aktivity menšiny. Jeho riešenie sa začalo konaním prvého kongresu rusínskeho jazyka v Bardejovských Kúpeľoch v novembri 1992 a vyvrcholilo kodifikovaním spisovného rusínskeho jazyka 27. januára 1995 v Bratislave (Magocsi, 1996). Organizačnými centrami snáh Rusínov okrem RO sa stali *Divadlo A. Duchonoviča* a redakcie periodík *Narodny novynky* a *Rusyn*.

Rusínske organizácie, akými sú *Rusínska obroda*, *Zväz inteligencie Rusínov Slovenska*, *Spoločnosť A. Duchnoviča*, *Ruský klub 1923*, i neskôr vytvorené *Spolok rusínskych spisovateľov* a *Spolok rusínskej mládeže*, sa z pochopiteľných príčin priamo nezapájali do politických sporov, ktoré charakterizovali politický vývoj na Slovensku od roku 1992.

Pravda, usilovali sa získať politické zastúpenie v SNR, neskôr v NR SR, avšak kandidovanie predstaviteľov Rusínov na kandidátke *Slovenskej národnej strany* vo voľbách v roku 1992 či isté konexie s *Demokratickou úniou* v roku 1994 fakticky nepriniesli Rusínom žiadny osoh a nepriamo poukázali na isté slabiny volebného systému na Slovensku. Potvrdili to aj voľby v roku 1998, v ktorých Rusíni priamo nekandidovali a volili za základe ekonomických a sociálnych faktorov i podľa regionálnych charakteristík.

Na druhej strane, Rusíni a ich organizácie sa mohli v plnej miere opierať o menšinové zákonodarstvo Slovenskej republiky, ktoré rešpektuje základné demokratické normy a zodpovedá štandardu vyspelých krajín Európskej únie. Aj keď štát uplatňovaním reštrikčných opatrení redukoval finančnú podporu aj rusínskej národnostnej kultúre, zvlášť v rokoch 1994-1998, v podstate predsa len garantoval ochranu etnickej identity Rusínov a uplatňovanie ich národnostných práv.

Základné práva národnostných menšín sú totiž zakotvené v *Ústave Slovenskej republiky* a v zákone o používaní jazykov národnostných menšín. Práv etnických menšín sa týka aj asi tridsať ďalších zákonov či iných právnych noriem, ktoré upravujú postavenie minorít v jednotlivých sférach života spoločnosti, zabezpečujú ich právnu ochranu, resp. umožňujú ich rozvoj.

Úlohou výskumu na tomto úseku bolo zistiť predstavy respondentov o miere aktivity a spoločenskej angažovanosti Rusínov na severovýchodnom Slovensku, porovnať ich sympatie k hlavným politickým subjektom s volebnými preferenciami a výsledkami volieb v regióne a dozvedieť sa ako vnímajú a reagujú na najaktuálnejšie otázky v cirkevno-politickej oblasti.

Respondentov sme požiadali, aby sa pomocou klasickej škály vyjadrili, či a do akej miery sa Rusíni adekvátne svojmu počtu podieľajú na verejnom a politickom živote. Výsledky prezentuje graf 5.1.

Podľa grafu je evidentné, že prevládajú záporné odpovede, že až 53 % respondentov nepovažuje aktivity Rusínov na severovýchodnom Slovensku za adekvátne ich

podielu na celkovom počte obyvateľstva, kým len 31 % respondentov vyslovilo opačný názor.

Nadpolovičné zastúpenie nesúhlasných stanovísk, ale aj relatívne vysoký podiel vyhýbavých postojov k problému však vcelku zodpovedá obrazu regiónu ako oblasti so všeobecne nižším stupňom ekonomickej, občianskej a politickej aktivity ľudí. Pravda, súvisí to viac s hospodárskou situáciou a so sociálnou a vzdelanostnou štruktúrou obyvateľstva než s niektorými historickými faktormi, vrátane ich etnických aspektov (Korec et al., 1997).

Pomerne značnú pozornosť sme venovali určitej priamej sonde do politického profilu respondentov, aby sme mohli do istej miery vyvodiť niektoré tendencie prejavujúce sa v politických postojoch rusínskej menšiny v regióne. Vychádzali sme pritom zo skutočnosti, že poznanie sympatií k politickým stranám, volebných preferencií, ako i konkrétnych volebných výsledkov do určitej miery umožňuje dešifrovať priority človeka a skupiny, ako aj ich príklon k znakom, ktoré charakterizujú jednotlivé typy politického režimu. Naše zistenia sú uvedené v grafe 5.2.

Je symptomatické, že najväčšia časť respondentov (30 %) nesympatizovala so žiadnou politickou stranou. Nie je to odraz nezáujmu o politické dianie, ale skôr istého znechutenia nad obsahovou i formálnou stránkou politického života na Slovensku a sklamania z výsledkov, ktoré rôzne politické subjekty na Slovensku od roku 1992 dosiahli, hoci ich často prezentovali ako úspechy. Sympatie k niektorej z politických strán tak uviedlo spolu 70 % respondentov.

Pokiaľ ide o analýzu podľa základného členenia politických strán na základe ich všeobecnej politickej orientácie, viac než polovica z počtu konkrétne odpovedajúcich respondentov vyjadrila sympatie k stranám, ktoré zvyčajne označujeme za populistické, resp. niekedy, zvlášť v predvolebnej kampani, sa prezentovali takýmto spôsobom: Hnutie za demokratické Slovensko (HZDS), Smer, resp. Aliancia nového občana (ANO).

Druhú skupinu strán so sympatiami 20 % respondentov z radov Rusínov tvorili strany viac-menej považované za pravicové napriek tomu, že politická scéna na Slovensku nie je ešte vyprofilovaná tak, aby sa mohla bez výhrad použiť klasická politická klasifikácia známa zo západnej Európy. V našom prípade išlo o Slovenskú demokratickú a kresťanskú úniu (SDKÚ), Kresťanské demokratické hnutie (KDH), Stranu maďarskej koalície (SMK) a Slovenskú národnú stranu (SNS).

Neočakávali sme tiež, že sympatie ľavicovým politickým subjektom vyjadrí len 14 % respondentov. Spočítali sme tak percentuálne podiely respondentov sympatizujúcich so Stranou demokratickej ľavice (SDĽ), so Sociálnodemokratickou alternatívou (SDA) a Komunistickou stranou Slovenska (KSS), ktorá sa zrejme skrývala v rubrike iné. Vzhľadom na aktuálne politické preferencie KSS v máji 2002, keď sme konštruovali dotazník, sme totiž KSS ako možnosť respondentom neponúkli.

Nie je bez zaujímavosti ani vyčíslenie sympatií k politickým stranám podľa ich postoja k etnickým menšinám a deklarovaných zásad národnostnej politiky. Ukázalo

sa, že najväčšia časť rusínskych respondentov (32 %) buď sympatizovala so stranami, ktoré mali nacionalistický program (SNS), alebo sa príliš netajili zámerom realizovať reštrikčnú politiku voči menšinovému obyvateľstvu (HZDS, Smer).

Celkove 25 % respondentov priznalo svoje sympatizovanie s politickými stranami, ktoré sa k menšinovej problematike stavajú buď ambivalentne alebo zaujímajú skôr "vlastenecké" stanoviská pri riešení národnostných problémov (SDĽ, KDH, ANO, KSS). Liberálne strany, ktoré sa hlásia k demokratickým štandardom národnostnej politiky a presadzujú tolerantné prístupy k jej uskutočňovaniu (SDKÚ, SMK, SDA), získali sympatie iba 13 % respondentov.

Z analýzy sympatií rusínskych respondentov k politickým stranám možno vyvodiť ešte jeden paradoxný záver: 70 % respondentov vyznačilo sympatie k politickým stranám, ktoré odmietajú alebo aspoň spochybňujú význam Novembra 1989 pre ďalší vývoj našej spoločnosti. Politické sympatie k tým stranám, ktoré sa otvorene hlásia k revolúcii a snažia sa, hoci aj neúspešne, realizovať jej idey, vyslovilo iba 14 % z celkového počtu respondentov.

Veľmi významnú informačnú hodnotu mali pre nás odpovede respondentov vyjadrujúce predvolebné preferencie politických strán, resp. ich zoskupení, pretože nám umožnili porovnať výsledky so stavom, ktorý zistili iné prieskumy v celoslovenskom meradle.

Podľa prieskumu agentúry *Dicio* uskutočneného na vzorke 1 018 respondentov v dňoch 19.- 31. júla 2002, teda v čase, kedy prebiehal aj zber údajov v rámci nášho výskumu, volebné preferencie politických zoskupení na Slovensku by bolo možné prezentovať v podobe tabuľky 5.1.

Predvolebné preferencie uvedených skupín politických strán rusínskych respondentov prezentuje graf 5.3.

Pravda, uvedené skupiny údajov nemôžeme porovnávať mechanicky, pretože je nevyhnutné zohľadniť špecifiká politickej situácie na severovýchodnom Slovensku vôbec a u rusínskych respondentov zvlášť.

Podpora stranám vládnej koalície je v podstate rovnaká, ak zoberieme do úvahy rozdiel v preferenciách Strany maďarskej koalície. Ak ju zo štatistiky v oboch prípadoch eliminujeme, potom v celoslovenskom meradle koalíciu vtedy podporovalo 18,4 % a u respondentov rusínskej národnosti tiež približne 18 %.

Preferencie opozičných strán v oboch prípadoch majú tiež svoje zvláštnosti. Spočívajú hlavne v tom, že v rámci Slovenska podstatnú súčasť opozície tvorili *Slovenská národná strana* a *Pravá slovenská národná strana*, ktoré podporovalo spolu 7,6 % respondentov, kým u našich respondentov len asi jedno percento opýtaných. Ak premietneme túto skutočnosť do číselného vyjadrenia, k opozícii na Slovensku by sa hlásilo 27,7 % a v rámci nášho výskumu 29 % respondentov.

Pokiaľ ide o preferencie vyjadrené novým politickým subjektom, podmienky v oboch výskumoch boli prakticky identické, čo rovnako platí aj o ich výsledkoch. Novovytvorené politické strany v rámci celoslovenského prieskumu preferovalo

27,6 % a v rámci terénneho výskumu na severovýchodnom Slovensku medzi Rusínmi 27 % respondentov.

Rozdiely v politickej preferencii iných politických strán a v podieloch tých, ktorí sa volieb nechceli zúčastniť, sú výsledkom rôznych metodík použitých v porovnávaných výskumoch. V oboch prípadoch medzi nimi je aj skupina podporovateľov KSS, čo sa v plnej miere prejavilo až vo volebných výsledkoch v kraji, v regiónoch a v obciach, ktoré vyjadrujú tabuľka 5.2 a tabuľka 5.3.

Príčinou úspechu KSS je v prvom rade sociálno-ekonomická situácia v regióne, ktorú charakterizuje dlhotrvajúca recesia priemyselnej výroby, nižšia efektívnosť produkcie v poľnohospodárstve, veľmi nízke investície a vysoká nezamestnanosť. K 31. marcu 2002 z celkového počtu 101 124 evidovaných nezamestnaných sa 29 146, teda 28,8 % nachádzalo v piatich okresoch s najvyšším podielom rusínskeho obyvateľstva (Štatistický bulletin, 2002).

Uvedené problémy v regióne industrializovanom v období komunizmu, s istými preferenčnými dotáciami a v prostredí so sklonom k paternalistickému chápaniu štátu vedú prirodzene ku kritike vlády, štátnej správy i celého ponovembrového vývoja. Vyústením tejto situácie je opätovná voľba dnes už prekonanej komunistickej alternatívy vývoja spoločnosti, a to bez ohľadu na jej, pre tamojšie obyvateľstvo "osudové" chyby v oblasti národnostnej a cirkevnej politiky (Gajdoš, Konečný, 1994).

Náboženstvo a cirkev zohrávali v dávnej i nedávnej minulosti Rusínov osobitnú úlohu a úplne ju nestratili dodnes. Vedomie príslušnosti ku gréckokatolíckej cirkvi dlhé obdobie nahradzovalo etnickú identitu Rusínov a náboženstvo-cirkevná pospolitosť do istej miery suplovala ich národné spoločenstvo. Zvlášť v zložitých a prelomových obdobiach sa Rusíni utiekali pod záštitu cirkvi, aby spolu s východným rítom uchránila aj ich etnickú špecifičnosť.

Darilo sa jej to v 18. storočí i v meruôsmych rokoch, v rokoch maďarizácie i za slovakizačných tendencií v období vojnovej Slovenskej republiky. Podstatne menej úspešná bola pravoslávna cirkev v období komunistickej totality. Prieskum ukázal, že aktívna účasť gréckokatolíckej i pravoslávnej cirkvi pri rozvoji národného vedomia Rusínov na Slovensku sa vo veľkej miere očakáva aj dnes napriek tomu, že Rusíni sú rešpektovaní ako etnická menšina a majú k dispozícii všetky inštitúty potrebné k ochrane a rozvoju národnej identity (Ústava, 1992).

Graf 5.4 ukazuje, že respondenti sú v podstate presvedčení o tom, že gréckokatolícka, resp. i pravoslávna cirkev by sa mali podieľať na aktivitách smerujúcich k zvýšeniu úrovne národného vedomia Rusínov na Slovensku. S touto požiadavkou totiž súhlasilo 84 % našich respondentov a odmietlo ju len 6 % z nich.

Uvedený ukazovateľ je jedným z tých, pri ktorých sa stanoviská respondentov výraznejšie líšili v závislosti od ich veku. V tabuľke 5.4. možno vidieť, že presvedčenie o potrebe angažovanosti cirkví v národno-uvedomovacom procese Rusínov je priamo úmerné veku respondentov. Čím je vyšší vek respondenta, tým silnejšie je

jeho presvedčenie a naopak, mladší respondenti uvedenú tézu podporovali menej rezolútne, resp. ju odmietli.

Diskusia, ba polemika, ktorá v súčasnosti prebieha v rusínskej verejnosti potvrdzuje, že výsledky výskumu reálne odrážajú mienku rusínskej menšiny na Slovensku, a to vrátane rozdielov, ktoré sme naznačili. Je však potrebné poznamenať, že prevládajúce názory majú svoje korene skôr v tradícii než vo vecnom posúdení možností. Súčasné štádium sekularizácie života spoločnosti totiž efektívnu ingerenciu cirkví do mimonáboženských záležitostí výrazne limituje.

Naviac, národnostné zloženie gréckokatolíckej, ale aj pravoslávnej cirkvi sa v posledných desaťročiach značne zmenilo. Ku gréckokatolíckej cirkvi na severovýchodnom Slovensku sa pri sčítaní obyvateľstva prihlásilo 121 188 a ku pravoslávnej cirkvi 31 458 veriacich, k rusínskej alebo k ukrajinskej národnosti len 27 931 ľudí, teda iba 18,3 %. V Košickom kraji veriacich oboch cirkví je 97 989, kým Rusínov a Ukrajincov 4 034 z nich, teda 4,1 % (Sčítanie obyvateľov, 2001).

Gréckokatolícka a pravoslávna cirkev už nie sú "ruské" teda rusínske, ukrajinské či slovenské. V súčasnosti obe pozostávajú z veriacich rôznych národností. V tomto zmysle môžu národnostné zloženie veriacich vo väčšej alebo menšej miere rešpektovať, ale nie aktívne vystupovať v prospech niektorej z národností. Pravda, to neznamená, že kňazi a cirkevní funkcionári nemôžu pracovať na poli národnostnej kultúry a jazyka, pretože je to právo každého občana.

Situáciu v cirkevno-politickej oblasti s priamym dopadom na veriacich rusínskej národnosti negatívne ovplyvňujú aj niektoré nezhody a nedorozumenia medzi gréckokatolíckou a pravoslávnou cirkvou. Nemajú vieroučný ani liturgický charakter, skôr predstavujú isté dedičstvo umelých zásahov štátu do oblasti cirkevného práva, riadenia, organizovania a majetku spojených s likvidáciou Únie v roku 1950, jej obnovou v roku 1968 a majetkovoprávnym vyrovnávaním po Novembri 1989.

V poslednom období sme však svedkami istého zlepšenia vzájomných vzťahov, isté aktivity v tomto smere prejavilo aj vedenie katolíckej cirkvi. V tejto súvislosti sme sa opýtali aj respondentov, či kroky pápeža Jána Pavla II. a jeho návšteva na Ukrajine prispeli k tomuto javu.

Graf 5.5 ukazuje, že väčšina respondentov (46 %) síce odpovedala kladne, kým záporné stanovisko bolo v odpovediach 21 % respondentov, v skutočnosti však oveľa viac potvrdzuje ich neinformovanosť o probléme. Vyjadrenia 70 % respondentov mali skôr ambivalentný charakter, dávali vyhýbavú odpoveď alebo sa jej úplne vyhli. Jednoznačne, a to pozitívne alebo negatívne, reagovalo iba 10 % respondentov.

V skutočnosti k zlepšeniu vzťahov oboch cirkví nesporne došlo, a to i v našich podmienkach. Aktivity Ríma vytvorili priaznivý rámec pre tento proces. Pravda, k jeho úspechu tiež pomohlo ekumenické hnutie i záujem oboch cirkví podieľať sa na riešení globálnych problémov. Na Slovensku pozitívnu úlohu v tomto smere zohrali niektoré vládne aktivity a kompromisné vyriešenie viacerých majetkových sporov.

V rámci terénneho výskumu sme formou sondy chceli tiež zistiť, ako Rusíni na Slovensku poznajú a vnímajú postavenie rusínskej menšiny v iných štátoch, v ktorých žijú relatívne kompaktne a vo väčšom počte.

Graf 5.6 v prvom rade prezrádza, že respondenti príliš nepoznajú postavenie Rusínov v iných krajinách, pretože ich odpovede sú výrazne poznačené inými než vecnými argumentmi.

Situáciu v Poľsku a v Rumunsku ako horšiu v porovnaní so Slovenskom viac vytušili než poznali, o Vojvodine mohli čosi počuť v súvislosti s tamojšími tradíciami spisovného jazyka a kultúrnymi aktivitami rusínskej menšiny.

Pri hodnotení podmienok v USA zrejme automaticky vychádzali z vysokého štandardu demokracie a ľudských práv v krajine a jej veľkých ekonomických možností, menej však už vnímali tamojší status rusínskej komunity a malý význam etnickej príslušnosti vo verejnom živote a v politických vzťahoch.

Pravda, najmenej objektívne posúdili respondenti postavenie rusínskej menšiny v Maďarsku a na Ukrajine.

V prípade Maďarska svoju úlohu zrejme zohral stereotyp vnímať Maďarov a ich krajinu ako nacionalistické fenomény, ktoré potláčajú práva iných národov a národnostných menšín. Maďarská národnostná politika dnes je už značne vzdialená od týchto historizujúcich prístupov. Vyznačuje sa veľkorysou podporou vzdelávacích, vedeckých a kultúrnych inštitúcií, ako aj orgánov menšinovej samosprávy v sídlach i na celoštátnej úrovni.

Viac nás prekvapilo pomerne priaznivé hodnotenie postavenia Rusínov na Ukrajine, hoci mnohí Rusíni majú príbuzných v Zakarpatskej oblasti Ukrajiny a udržujú s nimi stály kontakt. Problémy Rusínov na Ukrajine, najmä ich neúspešná snaha dosiahnuť oficiálny štatút etnickej menšiny, sú často pertraktované v rusínskej tlači a diskutované na medzinárodných stretnutiach rusínskych organizácií.

Pravda, v tomto prípade sa prejavila výraznejšia diferenciácia hodnotiacich stanovísk v závislosti od vzdelania respondentov.

Z tabuľky 5.6 je evidentné, že respondenti z kategórie vysokoškolsky vzdelaných osôb hodnotili postavenie Rusínov na Ukrajine podstatne kritickejšie a s väčšou znalosťou vecí. Preukázali, že viac čítajú a sledujú masovokomunikačné prostriedky, ale i výraznejšie sa zaujímajú o problematiku Rusínov v karpatskom regióne.

Graf 5.1 Primeranosť spoločenskej angažovanosti Rusínov

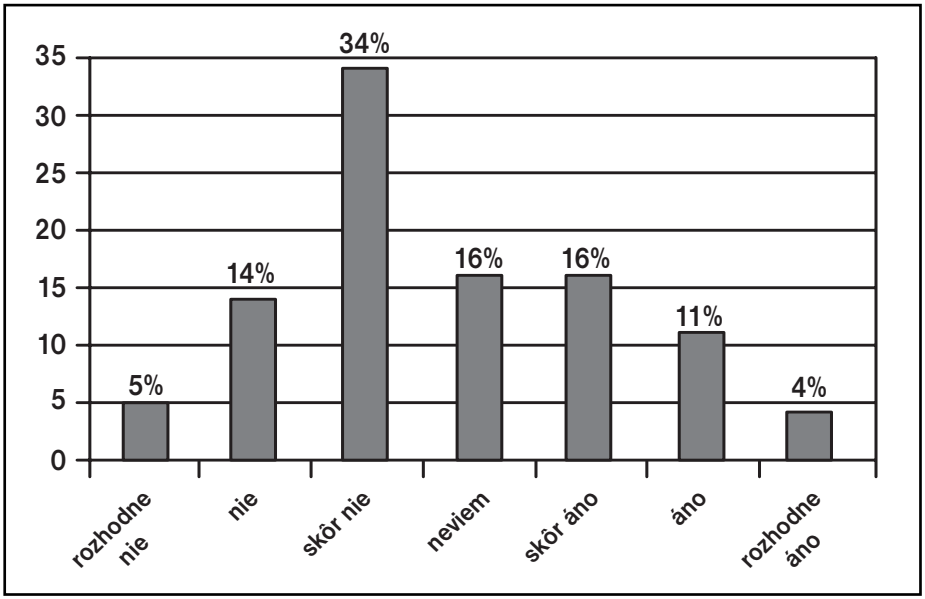

Graf 5.2 Sympatie respondentov k politickým stranám

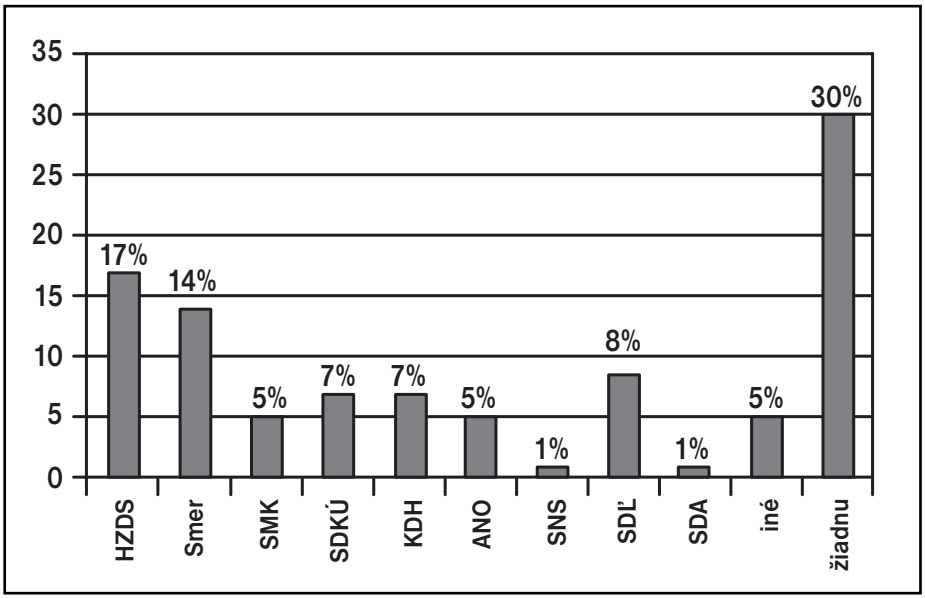

Tabuľka 5.1 Preferencie politických strán na Slovensku podľa ich miesta v politickom spektre (Volebné preferencie…)

Zoskupenie politických strán	Predvolebné preferencie
Strany vládnej koalície	28,1
Opozičné politické strany	35,3
Nové politické strany	27,6
Iné politické zoskupenia	5,8
Nezúčastní sa volieb	3,2

Graf 5.3 Preferencie politických strán podľa ich miesta v politickom spektre u rusínskych respondentov

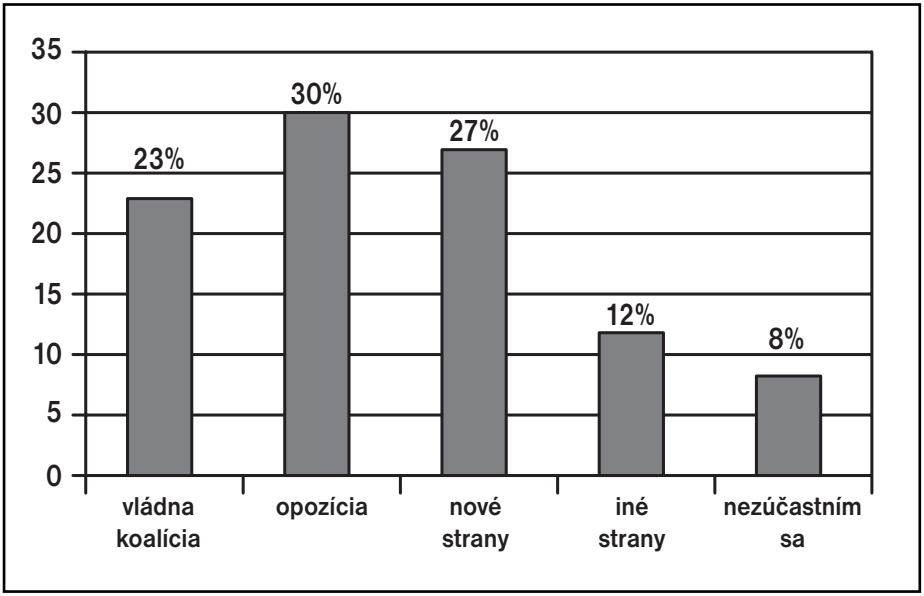

Tabuľka 5.2 Volebné výsledky 21.- 22. septembra 2002 v % (Údaje...)

Strana	Slovensko	Preš. kraj	Rusín. okresy*	Rusín. obce**
HZDS	19,50	19,28	22,27	26,42
SDKÚ	15,09	14,94	9,75	6,15
Smer	1,46	13,74	16,46	14,3
KDH	8,25	14,04	1,85	5,13
ANO	8,01	10,22	8,04	5,42
KSS	6,32	9,14	15,29	22,95

* *Rusínskymi okresmi rozumieme päť okresov Prešovského kraja, a to Medzilaborce, Svidník, Snina, Humenné a Bardejov, v ktorých žije viac ako 2 000 Rusínov, čo spolu predstavuje 16 610 Rusínov, tj. 78,5 % z ich počtu v kraji.*

** *Rusínskymi obcami nazývame 91 obcí Prešovského kraja, v ktorých Rusíni tvoria najmenej 20 % ich obyvateľstva*

Tabuľka 5.3 Poradie politických strán podľa výsledkov volieb 21. - 22. 9. 2002

Slovensko	Preš. kraj	Rusín. okresy	Rusín. obce
HZDS	HZDS	HZDS	HZDS
SDKÚ	SDKÚ	Smer	KSS
Smer	KDH	KSS	Smer
KDH	Smer	KDH	SDKÚ
ANO	ANO	SDKÚ	ANO
KSS	KSS	ANO	KDH

Graf 5.4 Presvedčenie o potrebe angažovania sa cirkví pri rozvoji národného uvedomovania Rusínov

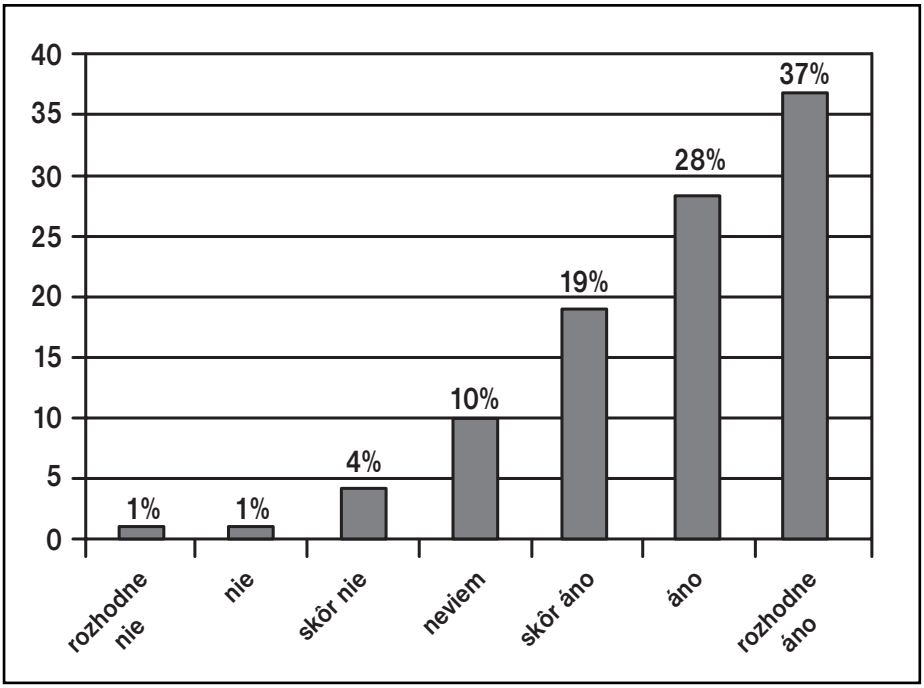

Tabuľka 5.4 Presvedčenie o potrebe angažovania sa cirkví pri rozvoji národného uvedomovania Rusínov podľa vekových kategórií respondentov

F	p	Vek			
		do 34 rokov	35 - 49 rokov	50 - 64 rokov	nad 65 rokov
3,807	0,011	5,615	5,571	5,957	6,127

Graf 5.5 Vplyv aktivít a návštevy pápeža na Ukrajine na zlepšenie vzťahov gréckokatolíckej a pravoslávnej cirkvi

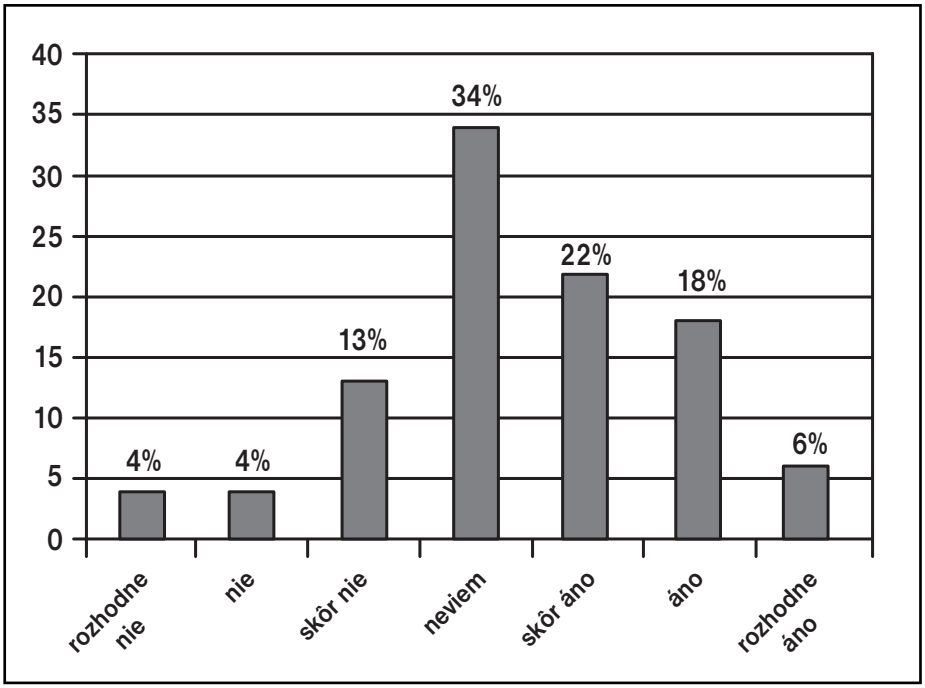

Graf 5.6 Hodnotenie postavenia Rusínov v porovnaní so Slovenskom

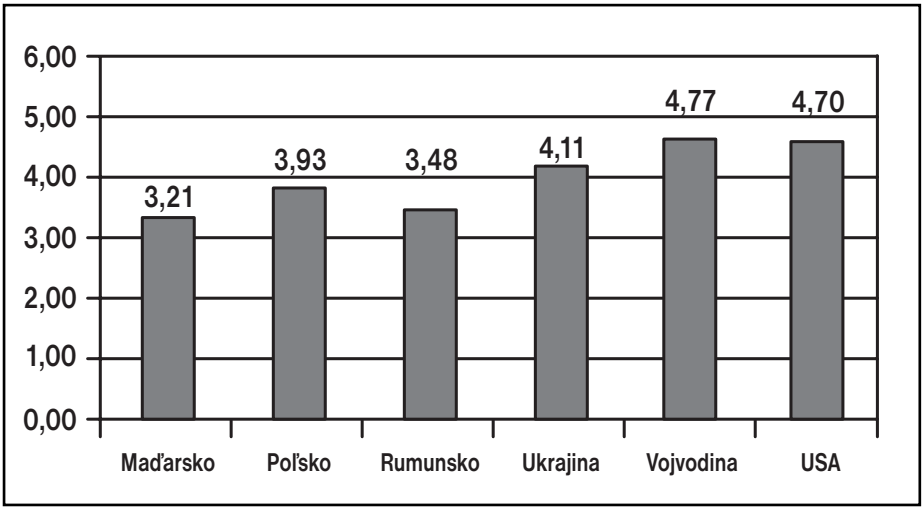

Tabuľka 5.5 Hodnotenie postavenia Rusínov na Ukrajine v porovnaní so Slovenskom podľa vzdelania respondentov

	F	p	základné	stredné bez m.*	stredné s m.*	vysokoškolské
Maďarsko	1,081	0,357	3,295	3,123	3,095	3,424
Poľsko	0,389	0,761	4,001	3,982	3,964	3,813
Rumunsko	0,656	0,579	3,568	3,436	3,558	3,344
Ukrajina	3,958	0,009	4,341	4,509	4,167	3,692
Vojvodina	1,211	0,306	4,478	4,719	4,752	4,945
USA	0,262	0,853	4,568	4,667	4,696	4,815

F - výsledok štatistického testu (F-test)

p - hladina významnosti

* *Skratka označuje maturitnú skúšku*

6. Postoj Rusínov k integračným procesom

Procesy demokratizácie a liberalizácie, ktoré sú charakteristické pre obdobie transformácie systému našej spoločnosti v posledných rokoch, podmieňujú aj zmeny vnímania a formovania sociálnych identít príslušníkov minoritných spoločenstiev k takým makrosociálnym útvarom, ktoré presahujú spoločenstvá bezprostredného kontaktu. Krátky časový interval, v ktorom sa tieto zmeny uskutočňujú a ktorý bráni vytváraniu zovšeobecnených skúseností medzi jednotlivými generáciami, spôsobuje, že tento proces je charakterizovaný vysokou dynamikou rekonštrukcie sociálnych identít, komplikovanosťou a niekedy aj konfliktným priebehom.

Jedným z možných prístupov k vymedzeniu identity je jej charakterizovanie ako prežívania vlastného identifikovania sa s väčšími či menšími spoločenskými celkami, prežívania hodnoty členskej skupiny (Tajfel, 1981). Identifikovanie sa so sociálnymi inštitúciami je prejavom prirodzenej potreby človeka začleniť sa do určitých sociálnych štruktúr (kultúrnych, politických, územných, ekonomických, národnostných. apod.) Na tejto úrovni si jedinec vytvára (konštruuje) svoju identitu na základe skúseností zo vzťahu k skupinám a inštitúciám, ku ktorým patrí a priori, narodil sa do nich, alebo si ich sám zvolil, resp. chce k nim patriť. Táto oblasť identifikácie sa jedinca má najsilnejší vzťah k problematike sociálnej identity (Výrost, Bačová, 1996).

Vývoj sociálnej identity je z tohto hľadiska neustálym bojom psychosociálnych vplyvov a individuálnych záujmov (Ruisel, 1996) . Na túto skutočnosť upozornil už Erikson (1968), keď charakterizoval tento proces nielen ako intrapsychickú funkciu, ale zdôraznil aj jeho sociálne a kultúrne aspekty a, mohli by sme doplniť, aj politické a ekonomické súvislosti.

V rámci týchto kontextov sa vytvára a konštruuje aj proces identifikácie s makrosociálnymi útvarmi, akými sú Európska únia a NATO. Ak sa zmení niektorý z uvedených kontextov, rekonštruuje sa aj proces identifikácie (Bolfíková, Frankovský, 1997).

Uvedené súvislosti sa prejavujú aj vo vzťahu minoritných spoločenstiev k týmto makrosociálnym útvarom. Proces vytvárania si vzťahu minorít a majoritnej spoločnosti k EÚ a NATO je naviac komplikovaný vytváraním nových vzájomných vzťahov medzi nimi, uvedomením si novej kvality týchto vzťahov a akceptovaním novej skutočnosti v meniacich sa spoločenských, spoločenskopolitických a historických podmienkach.

V prezentovanom výskume sme preto sústredili pozornosť aj na posúdenie vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie a NATO príslušníkmi rusínskej národnosti. Respondenti zároveň hodnotili prínos tohto vstupu, a to z hľadiska jeho vplyvu na politickú stabilitu, na zlepšenie ekonomickej a sociálnej situácie a na rozvoj kultúry a národnostných menšín. Všeobecný pohľad, v rámci ktorého respondenti vystupovali ako jednotná vzorka, bol ešte doplnený analýzou odpovedí na položené otázky z hľadiska dosiahnutej úrovne vzdelania opýtaných osôb a ich veku.

Výsledky výskumu potvrdili skutočnosť, že väčšina príslušníkov rusínskej národnosti podporuje vstup Slovenskej republiky do NATO (62% opýtaných sa priklonilo k rôznej miere súhlasu) a do Európskej únie (78% opýtaných). Uvedené zistenia zodpovedajú rozdielu v podpore vstupu do EÚ a do NATO v rámci celého Slovenska, ale zároveň sú predsa len vyššie, než prezentovali výsledky celoštátnych prieskumov verejnej mienky, ktoré boli publikované v čase realizácie výskumu (tabuľka 6.1, tabuľka 6.2, graf 6.1 a graf 6.2).

Ako sme už uviedli, upriamili sme ďalej pozornosť na zistenie názorov respondentov na vplyv integrácie Slovenska na jeho politickú stabilitu. Ukázalo sa, že 67% respondentov sa domnieva, že vstup do nadnárodných inštitúcií posilní politickú stabilitu na Slovensku a len 13% sa domnieva, že tomu tak nebude (tabuľka 6.3 a graf 6.3).

Veľmi podobné výsledky sme zistili aj vo vzťahu k posúdeniu možných ekonomických dôsledkov integrácie. V tomto prípade 69% opýtaných predpokladá priaznivý dopad vstupu do EÚ a NATO na ekonomiku Slovenska a len 16% sa domnieva, že k zlepšeniu v tomto smere nedôjde (tabuľka 6.4 a graf 6.4).

Treťou oblasťou, ktorú môže pozitívne ovplyvniť uskutočnenie integračných zámerov Slovenska, je sociálna situácia ľudí v krajine. Výsledky výskumu to potvrdili, pretože 73% respondentov si myslí, že v dôsledku integrácie nastane zlepšenie v sociálnej oblasti a len 19% si myslí, že takéto zlepšenie nenastane (tabuľka 6.5 a graf 6.5).

Objektom výskumu boli príslušníci rusínskej národnostnej menšiny. Preto sme sa v ďalších dvoch otázkach respondentov opýtali, aký vplyv bude mať, podľa ich názoru, vstup Slovenska do EÚ a NATO na rozvoj kultúry a národnostných menšín. Údaje, ktoré sme získali, sa v podstate nelíšia od predchádzajúcich zistení. Pozitívny vplyv integrácie na rozvoj kultúry na Slovensku očakáva 65% respondentov (14% sa domnieva, že to nebude mať vplyv na rozvoj kultúry) (tabuľka 6.6 a graf 6.6). Zapojenie Slovenska do medzinárodných vojenskopolitických a ekonomických štruktúr môže mať priaznivý vplyv na rozvoj národnostných menšín podľa 64% Rusínov a 14% z nich si myslí, že to rozvoj národností neovplyvní (tabuľka 6.7 a graf 6.7).

Ak zhrnieme uvedené výsledky výskumu, je zjavné, že veľká väčšina príslušníkov rusínskej menšiny, podporuje vstup Slovenska do EÚ a NATO. Súčasne predpokladá výrazne pozitívny vplyv integrácie na rôzne oblasti spoločenského života. Ako je vidieť z tabuliek a grafov, miera preferencií vstupu do uvedených inštitúcií je veľmi podobná miere očakávaného pozitívneho vplyvu členstva na vytypované oblasti života spoločnosti.

Obvyklým postupom v sociálnych výskumoch pri spracovaní údajov získaných z odpovedí respondentov na položené otázky je aj ich analýza z hľadiska veku a úrovne dosiahnutého vzdelania respondentov.

V prezentovanom výskume sme nezistili významné rozdiely, ktoré by boli spôsobené vekom respondentov. Preferencia jednotlivých kategórii v odpovediach nebola ovplyvnená tým, či odpovedali starší alebo mladší ľudia. Vo vzťahu k skúmaným

otázkam môžeme teda príslušníkov rusínskej národnosti z hľadiska veku považovať za homogénnu vzorku.

Odlišná situácia nastala, ak sme získané údaje spracovali s ohľadom na jednotlivé kategórie dosiahnutého vzdelania (tabuľka 6.8 a graf 6.8). Okrem jedného prípadu (posúdenie vplyvu vstupu Slovenska do EÚ a NATO na rozvoj kultúry), boli v odpovediach na ostatné otázky štatisticky významné rozdiely medzi respondentmi s rôznou úrovňou dosiahnutého vzdelania. S vyšším vzdelaním stúpala aj miera súhlasu so vstupom Slovenska do EÚ a NATO a zároveň rástla aj miera súhlasu s pozitívnymi dopadmi integrácie na jednotlivé oblasti života spoločnosti (politická stabilita, ekonomická a sociálna situácia, národnostné menšiny).

K prezentovaným zisteniam je však potrebné uviesť, že v odpovediach respondentov v rámci všetkých skúmaných kategórií vzdelania prevažoval súhlas s integráciou Slovenska (priemerné hodnoty boli výrazne nad hodnotou 4, čiže v súhlasnej časti odpoveďovej škály). Zistené rozdiely, ktoré boli interpretované, sa teda týkali iba miery súhlasu.

S problematikou podpory integrácie Slovenska do Európskej únie zo strany rusínskej menšiny bezprostredne súvisí aj jej postoj k regionálnej spolupráci, v ktorom, ako sa ukázalo, sa prejavil aj aspekt medzietnických vzťahov v regióne východného Slovenska.

Tabuľka 6.9 a tabuľka 6.10 zreteľne vyjadrujú skutočnosť, že respondenti transhraničnú spoluprácu s Ukrajinou a Poľskom jednoznačne podporujú a to bez ohľadu na vek a vzdelanie.

Obe tabuľky ukazujú, že respondenti rozvoj transhraničnej spolupráce s uvedenými susednými krajinami plne podporujú. Súhlasné stanovisko vo vzťahu k Poľsku vyjadrilo 92 % a k Ukrajine 92 % respondentov, negatívny postoj zaujalo len nepatrné percento: 3 %, resp. 4 % respondentov. Priamej odpovedi sa vyhlo tiež len málo respondentov: 6 %, resp. 4 % z nich.

Dosť ťažké je vysvetliť výsledok odpovedí na rovnakú otázku vo vzťahu k Maďarskej republike, ktorý nám prezentuje tabuľka 6.11.

Aj v prípade Maďarska síce prevládali súhlasné postoje respondentov k rozvoju transhraničných vzťahov, ale len u 72 % z nich, teda o 20 % menej než v prípade Poľska alebo Ukrajiny. Dokonca 16 % z radov opýtaných cezhraničnú spoluprácu s regiónmi Maďarska odmieta a 12 % to nevedelo posúdiť, čo sa prakticky rovná zápornej odpovedi.

Vysvetlenie je potrebné hľadať v tradovaní ohrozenia Slovenska zo strany Maďarska. Sociologický výskum v roku 1995 ukázal, že 45 % obyvateľov Slovenska má pocit ohrozenia, ktorý okrem iného spája s maďarskou menšinou (Agafonová, 2002). Podľa nášho názoru, určité obavy z priechodnosti hraníc, vzhľadom na známe historické reminiscencie, v tomto prípade nadobúdajú prvky hungarofóbie.

Tab. 6.1 Podpora vstupu Slovenskej republiky do NATO

	%	absolútne počty
rozhodne nie	4	14
nie	7	24
skôr nie	10	34
neviem	16	53
skôr áno	15	49
áno	25	84
rozhodne áno	23	74

Graf 6.1 Podpora vstupu Slovenskej republiky do NATO

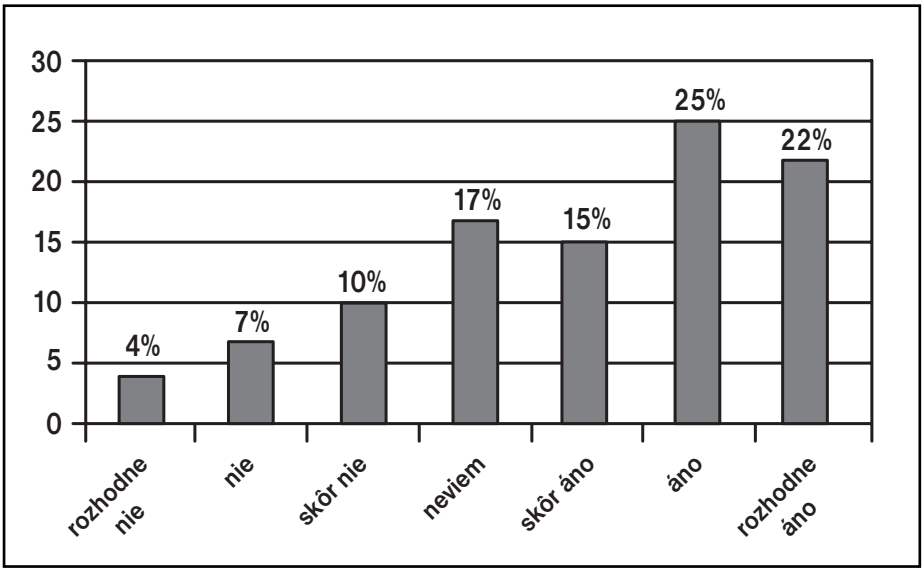

Tab. 6.2 Podpora vstupu Slovenskej republiky do EÚ

	%	absolútne počty
rozhodne nie	2	5
nie	4	12
skôr nie	3	10
neviem	13	44
skôr áno	15	51
áno	32	107
rozhodne áno	31	102

Graf 6.2 Podpora vstupu Slovenskej republiky do EÚ

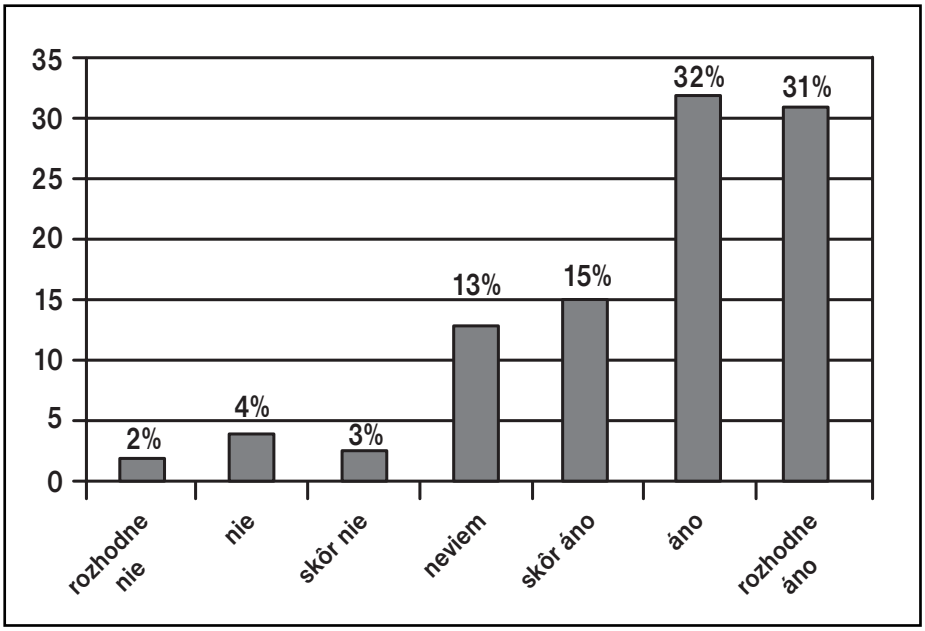

Tab. 6.3 Posilnenie politickej stability po vstupe Slovenskej republiky do EÚ a NATO

	%	absolútne počty
rozhodne nie	2	6
nie	6	20
skôr nie	5	16
neviem	20	66
skôr áno	32	105
áno	23	77
rozhodne áno	12	41

Graf 6.3 Posilnenie politickej stability po vstupe Slovenskej republiky do EÚ a NATO

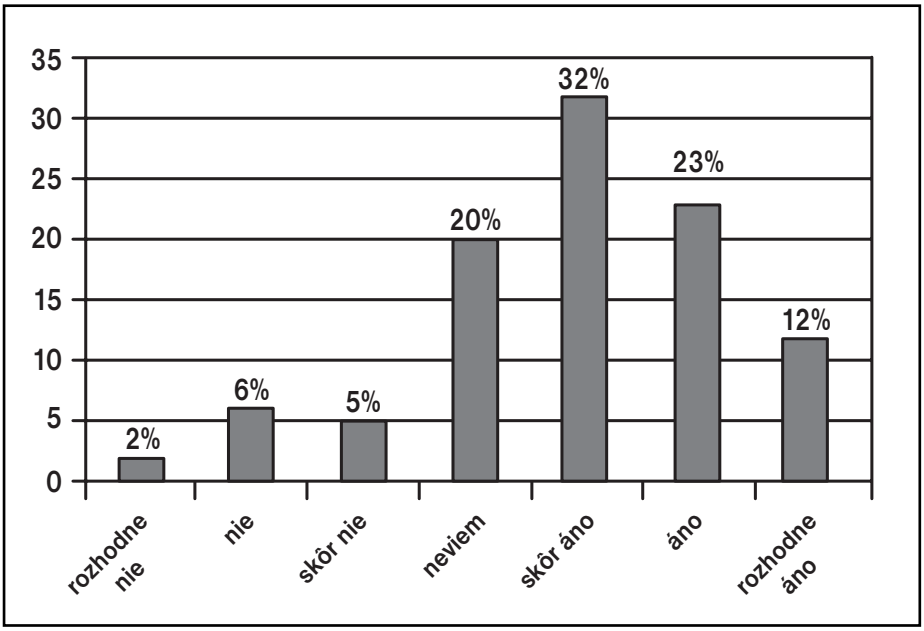

Tab. 6.4 Zlepšenie ekonomickej situácie po vstupe Slovenskej republiky do EÚ a NATO

	%	absolútne počty
rozhodne nie	1	3
nie	6	18
skôr nie	9	30
neviem	15	51
skôr áno	30	100
áno	27	88
rozhodne áno	12	40

Graf 6.4 Zlepšenie ekonomickej situácie po vstupe Slovenskej republiky do EÚ a NATO

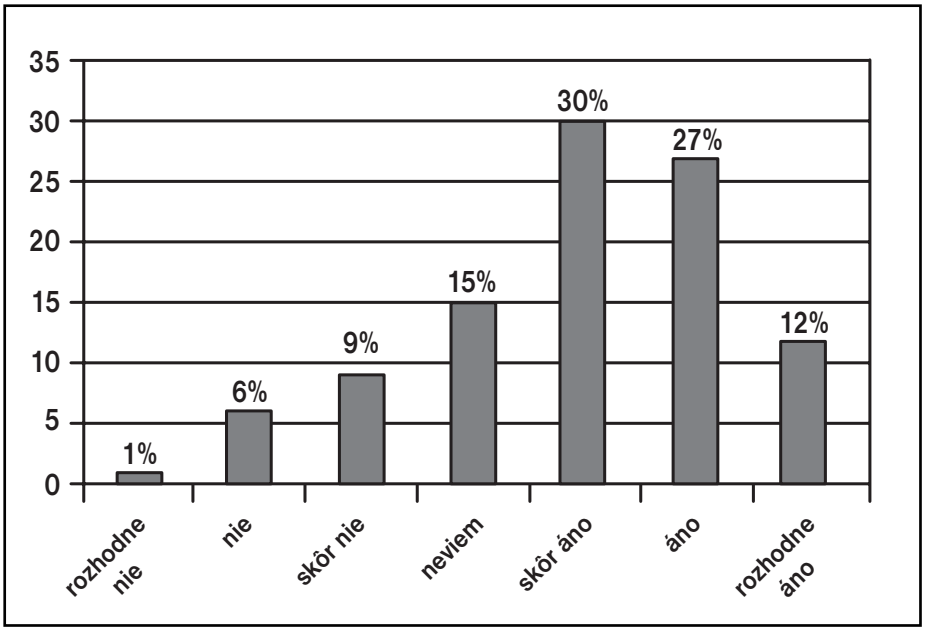

Tab. 6.5 Zlepšenie sociálnej situácie po vstupe Slovenskej republiky do EÚ a NATO

	%	absolútne počty
rozhodne nie	1	4
nie	7	22
skôr nie	11	38
neviem	18	58
skôr áno	34	114
áno	18	60
rozhodne áno	11	35

Graf 6.5 Zlepšenie sociálnej situácie po vstupe Slovenskej republiky do EÚ a NATO

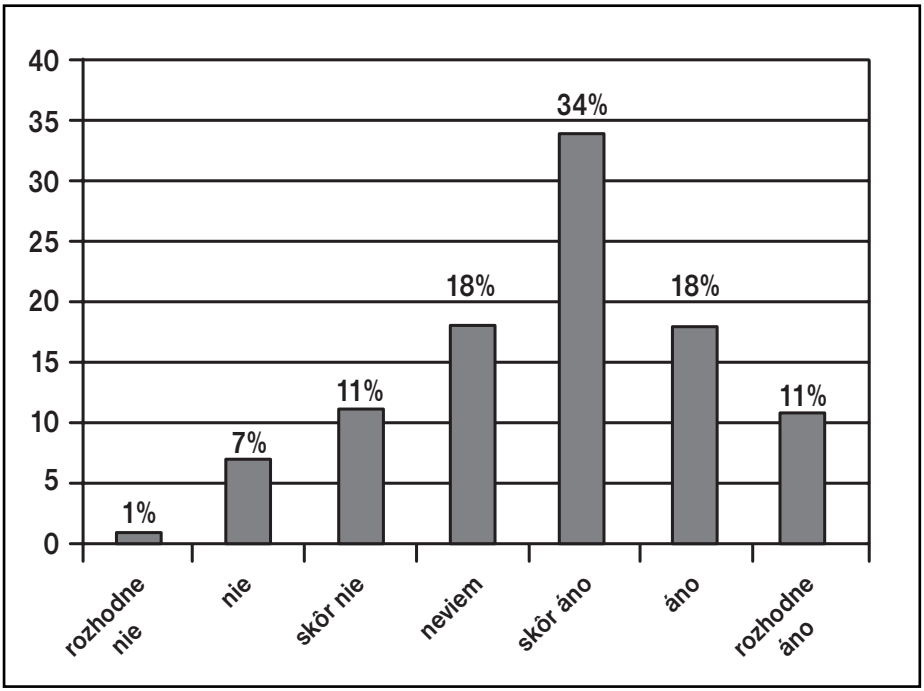

Tab. 6.6 Rozvoj kultúry po vstupe Slovenskej republiky do EÚ a NATO

	%	absolútne počty
rozhodne nie	1	3
nie	5	16
skôr nie	8	25
neviem	21	69
skôr áno	32	106
áno	21	72
rozhodne áno	12	40

Graf 6.6 Rozvoj kultúry po vstupe Slovenskej republiky do EÚ a NATO

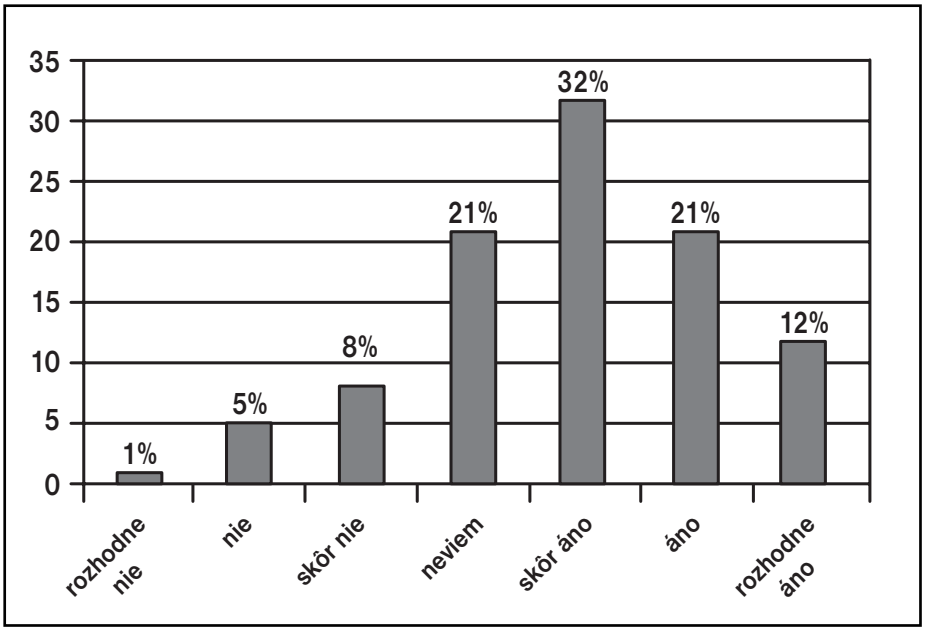

Tab. 6.7 Rozvoj národnostných menšín po vstupe Slovenskej republiky do EÚ a NATO

	%	absolútne počty
rozhodne nie	2	5
nie	4	13
skôr nie	8	28
neviem	22	74
skôr áno	29	95
áno	23	77
rozhodne áno	12	39

Graf 6.7 Rozvoj národnostných menšín po vstupe Slovenskej republiky do EÚ a NATO

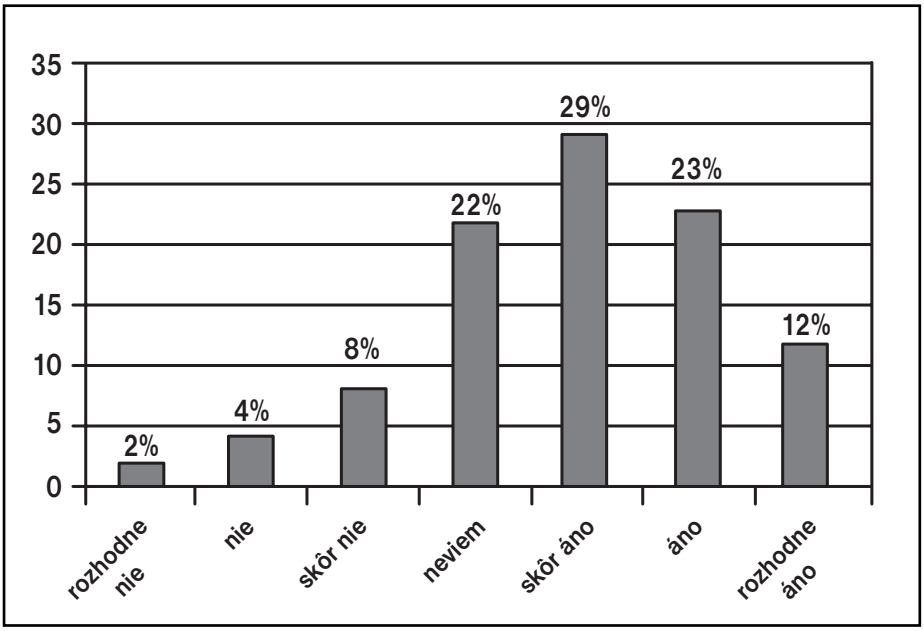

Tab. 6.8 Podpora vstupu Slovenska do nadnárodných štruktúr vo vzťahu k vzdelaniu

	F	p	vzdelanie			
			základné	stredné bez mat.	stredné s mat.	vysokoškolské
vstup do EÚ	11,24	0,000	5,05	5,11	5,51	6,21
vstup do NATO	9,92	0,000	4,23	4,46	4,91	5,66
stabilita PS	9,54	0,000	4,39	4,54	4,88	5,51
stabilita ekonomickej situácie	5,07	0,002	4,68	4,58	4,95	5,38
zlepšenie sociálnej situácie	4,90	0,002	4,55	4,39	4,65	5,19
rozvoj kultúry	2,00	0,114	4,77	4,63	4,93	5,15
rozvoj národnostných menšín	6,32	0,000	4,55	4,49	4,88	5,35

Graf 6.8 Podpora vstupu Slovenska do nadnárodných štruktúr vo vzťahu k vzdelaniu

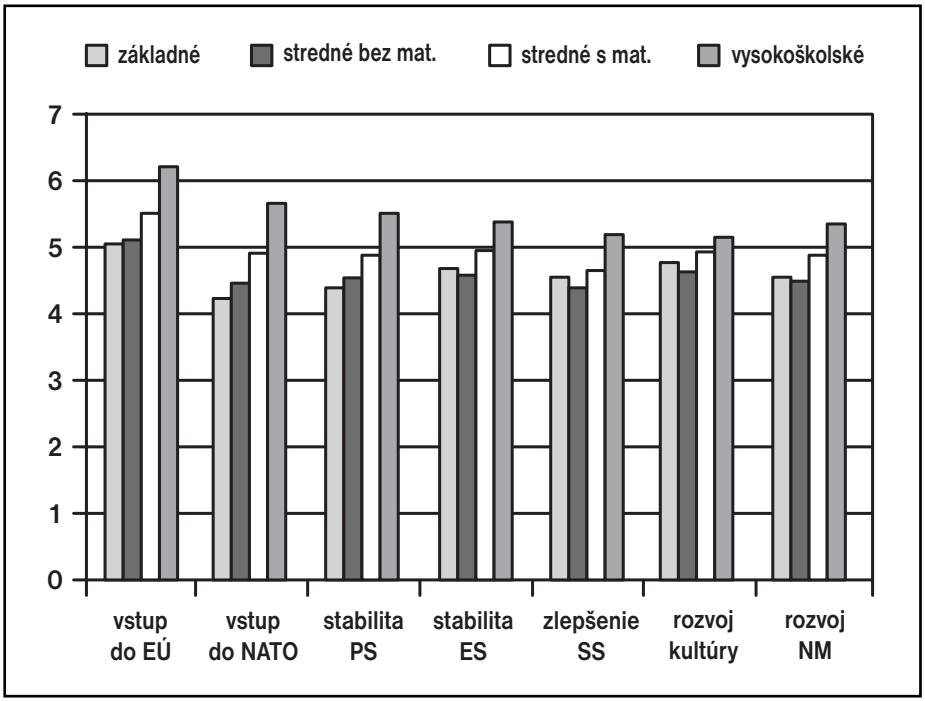

Tab. 6.9 Podpora rozvoja pohraničnej spolupráce s Poľskom

	%	absolútne počty
rozhodne nie	1	1
skôr nie	2	7
neviem	6	18
skôr áno	24	79
áno	27	90
rozhodne áno	40	128

Tab. 6.10 Podpora rozvoja pohraničnej spolupráce s Ukrajinou

	%	absolútne počty
rozhodne nie	1	2
nie	1	1
skôr nie	2	6
neviem	4	14
skôr áno	22	74
áno	32	102
rozhodne áno	38	124

Tab. 6.11 Podpora rozvoja pohraničnej spolupráce s Maďarskom

	%	absolútne počty
rozhodne nie	5	18
nie	3	10
skôr nie	8	27
neviem	12	38
skôr áno	23	73
áno	22	68
rozhodne áno	27	90

Záver

Spoločenské zmeny po roku 1989 akcelerovali nielen vývin etnického vedomia slovenského národa, ale aj etnických menšín na Slovensku. Aktivizácia národnostného faktora vo všetkých spoločenských pohyboch bola prirodzeným dôsledkom utlmovania etnických prvkov v živote spoločnosti, hlavne v predchádzajúcich desaťročiach. Vznik samostatnej Slovenskej republiky a upevnenie právneho, politického a spoločenského postavenia národnostných menšín i medzinárodná garancia ich ochrany a rozvoja dokazujú oprávnenosť a produktívnosť tohto procesu.

Odstránenie totalitného režimu a transformácia celého spoločenského systému vari najväčšie premeny v národnostnom ohľade priniesli práve rusínskej národnosti. Obnovilo sa totiž hľadanie národnej identity Rusínov, ktoré bolo na dlhé obdobie štyridsiatich rokov umelo prerušené. Z viacerých dôvodov začiatkom deväťdesiatych rokov nadobudlo búrlivú a vo vnútri etnika až konfrontačnú podobu.

Postupne intenzita zápasu dvoch národnokultúrnych línií klesala a dostala sa do prijateľných medzí. Predstavitelia Rusínov sa viac koncentrovali na riešenie úloh spojených s etablovaním samostatnej rusínskej národnostnej menšiny v etnickej štruktúre Slovenska. Ich aktivita v politickej, inštitucionálnej, jazykovej, kultúrnej i mediálnej oblasti bola v mnohých smeroch úspešná.

Úlohou výskumu však bolo zistiť vnútorné dimenzie a atribúty etnickej identity rusínskej menšiny na Slovensku a analyzovať niektoré jej prejavy v národno-kultúrnej oblasti, v medzietnických vzťahoch a v politickej sfére, vrátane integračných procesov.

Pravda, netrúfame si vynášať žiadne kategorické súdy ani v jednej z týchto oblastí, na ktoré napokon nejestvujú žiadne jednoznačné podklady. Chceme viac menej zhrnúť to, čo výskum ukázal a poukázať na niektoré skutočnosti a určité súvislosti.

V prvom rade výskum naznačil, že Rusíni na Slovensku dnes predstavujú pomerne homogénny celok, ktorý k hlavným spoločenským fenoménom súvisiacim s etnickou príslušnosťou zaujíma v podstate jednotný postoj. Z tohto dôvodu bolo pomerne časté, že v odpovediach respondentov neboli zistené štatisticky významné rozdiely, ktoré by boli determinované vekom a vzdelaním respondentov.

Jedným z najevidentnejších zistení výskumu je výrazné posilnenie etnickej identity Rusínov na Slovensku, ktoré sa prejavilo v kvantitatívnych i v kvalitatívnych ukazovateľoch, v deklarovanej i v praktickej forme, hoci nie vždy sú vo vyváženej polohe.

V rokoch l991 - 2001 vzrástol počet Rusínov žijúcich na Slovensku zo 17 197 na 24 201 ľudí, t.j. o 40,7 % a ich podiel na celkovom počte obyvateľstva Slovensko stúpol z 0,32 % na 0,8 %. Stalo sa tak na úkor Slovákov, ale aj Ukrajincov, ktorých počet poklesol z 13 291 na 10 814, t.j. o 18,7 %. (Podolák, 1998; Sčítanie obyvateľov, 2001, s. 19-20). V Prešovskom kraji za uvedené obdobie podiel rusínskej menšiny na celkovom počte obyvateľstva stúpol z 2,1 % na 2,7 %, kým

podiel Slovákov klesol z 91,9 % na 90,7 % a Ukrajincov z 1,4 % na 0,9 % (Sčítanie obyvateľov, 2001, s. 11).

Uvedené zmeny v etnickej identite Rusínov potvrdil aj výskum. Počet respondentov hlásiacich sa k rusínskej národnosti počas rokov 1991-2001 vzrástol o 18,4 %, kým počet tých, ktorí sa v roku 1991 hlásili k Slovákom poklesol o 6 % a tých, ktorí deklarovali ukrajinskú národnosť o 7 %. Dosť výrazne sa potvrdila aj naša domnienka, že rozhodujúci vplyv na deklarovanie národnostnej príslušnosti má rodinné prostredie, čo uviedla nadpolovičná väčšina respondentov (51 %.).

Vplyv priateľov a známych na zmenu etnickej príslušnosti priznalo len necelých 6 % respondentov, tento faktor však silnejšie pôsobí hlavne u mladšej generácie. Zásluhu za zmenu deklarovanej národnostnej príslušnosti pripísalo Rusínskej obrode bezmála 6 % a Združeniu inteligencie Rusínov Slovenska niečo vyše 2 % respondentov. Domnievame sa však, že v skutočnosti je vplyv týchto organizácií podstatne väčší. Často totiž pôsobia na národnouvedomovací proces nepriamo, sprostredkovane, a tak prijímateľ nemusí postrehnúť konkrétny subjekt pôsobenia.

Na základe výskumu možno tiež konštatovať, že oproti minulosti značne vzrástla aj intenzita etnickej identity. Odpovede na otázky sledujúce tento indikátor dosahovali vysoké skóre. Respondenti v priemere silne pociťujú hlavne afinitu k rusínskej menšine na Slovensku a intenzívne sa cítia byť Rusínmi. Len o málo nižšia je priemerná intenzita identifikácie so Slovenskou republikou. Je však zaujímavé, že respondenti zároveň uvádzali istý pocit príslušnosti k Slovákom (napokon k Slovákom sa pri sčítaní obyvateľov v roku 2001 prihlásilo 24 % respondentov, pričom boli do výskumu vybraní ako Rusíni). To poukazuje na efekt dvojitej etnickej identity, ktorý je známy aj z iných výskumov etnicity (napr. Homišinová, 2002).

Skúmanie významu, resp. hodnoty príslušnosti respondentov k širším celkom ukázalo, že najviac si cenia svoju príslušnosť k obci, k rusínskemu národu, k Slovensku a k regiónu. Medzi respondentmi sa vyskytovali isté odlišnosti v závislosti od veku a vzdelania, tie však nenarušili celkový trend. Vo všeobecnosti starší respondenti dosahovali vyššie skóre pri sledovaní intenzity vzťahov, vysokoškolsky vzdelaní respondenti prejavovali viac tolerantnosti, hoci sa za rusínstvo angažovali často ešte viac než iné skupiny definované podľa vzdelania.

Jedným z dôležitých problémov charakterizujúcich rusínsku komunitu, v ktorom sa tiež prejavuje istá animozita medzi reprezentáciami rusínskeho a ukrajinského smeru, je jej označenie. Oba smery by totiž chceli i v terminológii reflektovať svoju vlastnú národnopolitickú koncepciu. Výskum ukázal, že termín Rusín sa v rámci menšiny pevne zakorenil, že sa pravdepodobne definitívne ujal. V jeho prospech sa vyjadrilo 59 % respondentov a ešte výraznejšiu podporu našiel medzi staršími a vysokoškolsky vzdelanými osobami.

Istú konkurenciu termínu "Rusín" tvorí len označenie Rusnák, ktoré podporilo 36 % respondentov. Uvedená idea naviac zaujala respondentov so základným vzdelaním, ale zrejme aj tých, ktorí odmietajú etnický charakter rusínskej menšiny. Ostatné

ponúkané možnosti, akými sú Karpatorusi a Ruténi, získali len nepatrnú podporu (menej ako 1 %).

Rozhodujúcim faktorom etnogenézy Rusínov, ale aj základným prejavom ich etnickej identity je jazyk. Národné obrodenie Rusínov, tak ako takmer všetkých národov bývalej habsburskej monarchie, malo totiž jazykový charakter, a tak jazykovou otázkou sa začínal každý národný pohyb. Pravda, táto prehnaná citlivosť na národný jazyk spôsobila neraz rusínskemu hnutiu dosť veľa problémov a ďalšie, hlavne v súvislosti s integráciou a globalizáciou, ho ešte čakajú.

Na druhej strane, riešenie jazykovej otázky Rusínov na Slovensku už na prvý pohľad značne pokročilo. Rusínsky jazyk bol kodifikovaný, Rusíni sa k nemu hlásia, vychádzajú v ňom noviny i knihy. Rusínčinu sa učia deti ako nepovinný predmet, používa sa v divadle i rozhlase a vytvorenie katedry rusínskeho jazyka a literatúry sa zdá byť len otázkou času.

Výskum nám priniesol ďalšie dôležité fakty. V prvom rade zistenie, že rusínčinu za svoj materinský jazyk pokladá 86 % respondentov, že v 76 % ich domácností sa hovorí len po rusínsky a v priemere viac než polovica z nich si praje, aby v rusínskom jazyku, ale súčasne aj v slovenčine, mohli ich deti študovať na všetkých stupňoch škôl. Celkove 92 % opýtaných si praje, aby gréckokatolícke, resp. ortodoxné bohoslužby sa uskutočňovali v rusínskom jazyku.

Prirodzene, v tejto súvislosti sa priamo natíska aj otázka, či všeobecne akceptovaný a s nadšením presadzovaný rusínsky materinský jazyk je naozaj tým kodifikovaným a normovaným jazykom, ktorý by mal všetky predpoklady pre praktické používanie a ďalší rozvoj. Ak by to však mal byť len rusínsky dialekt, ktorý sa ako dorozumievací prostriedok stáročia používa, avšak nespĺňa kritéria literárneho, resp. spisovného jazyka, potom by jeho praktické zavedenie do života menšiny, či dokonca regiónu, bolo krokom späť.

Obávame sa totiž, že v 76 % domácností respondentov sa nehovorí rusínsky, ale dialektom. Rovnako je ťažko uveriť presvedčeniu 86 % respondentov, že rusínčinu možno zvládnuť ľahko bez osobitnej výuky alebo len s krátkodobou prípravou. Možno práve tu je príčina toho, že Divadlo A. Duchnoviča. resp. rusínske vysielanie v rozhlase sa teší vysokej popularite, kým rusínska tlač je veľmi slabo sledovaná. Istú úlohu v tomto smere zohráva aj cyrilika, ktorá už dnes robí deťom, ale aj dospelým značné ťažkosti.

Výsledky výskumu súčasne potvrdili, že tradované dobré a korektné medzietnické vzťahy medzi Rusínmi a Slovákmi sú realitou a problémy by nemali vznikať ani v blízkej či vzdialenejšej perspektíve. Istým nebezpečím by mohol byť len vnútropolitický vývoj na Slovensku, ktorý by vyniesol k moci menej tolerantné politické sily. Tie sa často snažia buď riešiť niektoré problémy, resp. odpútavať pozornosť od nich na úkor menšinového obyvateľstva.

Ako vcelku dobré a znášanlivé možno označiť vzťahy Rusínov k predstaviteľom a skupinám iných etník na Slovensku a k cudzincom. Isté napätie už desať rokov

vládne medzi predstaviteľmi Rusínov a Ukrajincov. Boj o identitu sa obmedzil na spory ich reprezentácií o média, inštitúcie, o podporu zo strany vlády a o vplyv na obyvateľstvo, ktoré však spravidla podlieha prirodzenej asimilácii.

Výskum prostredníctvom respondentov tiež dokázal, že Rusíni, ale zrejme aj ďalšie národnosti, do značnej miery preberajú postoje majoritnej spoločnosti vrátane ich menej pozitívnych stránok. V plnom rozsahu sa to potvrdilo pri analýze vzťahu Rusínov k Maďarom, Rómom a Afgáncom, a to meraním sociálnej vzdialenosti ako indikátora akceptácie iných. Snaha o eliminovanie etnických stereotypov a ďalších predsudkov a mýtov v tejto sfére je preto aj medzi Rusínmi naďalej aktuálna.

Relatívne veľkú pozornosť sme v rámci výskumu venovali názorom Rusínov na niektoré aktuálne politické otázky, a to najmä z hľadiska ich korelácie s národnostnými záujmami a ambíciami minority. Základným poznatkom, ku ktorému sme v tejto súvislosti dospeli, je konštatovanie, že postoj Rusínov k základným spoločenským a politickým problémom sa fakticky ničím nelíši od postoja ostatného obyvateľstva regiónu.

Prevládajúce politické sympatie k populistickým, ale aj k autoritatívnym stranám, spochybňovanie významu Novembra 1989, ba nesúhlas s ponovembrovým vývojom spoločnosti i volebné preferencie v prospech opozičných strán boli a sú reakciou na sociálnoekonomickú situáciu a neistú budúcnosť severovýchodného Slovenska. Volebné úspechy HZDS, KSS a Smeru v regióne, v okresoch s rusínskym obyvateľstvom a v rusínskych obciach náš názor len potvrdili.

Na druhej strane, práve politické stanoviská rusínskych respondentov v plnej miere potvrdzujú skutočnosť, že národné záujmy nie sú v politickom správaní a verejnej činnosti ľudí dominantné a sú podriadené reálnemu či iluzórnemu riešeniu sociálnych problémov. Národné ambície sa však promptne objavujú v kultúrnom a náboženskom živote i všade tam, kde priamo nezasahujú do hospodárskej a sociálnej oblasti. Vzhľadom na mimoriadnu aktuálnosť zaradili sme medzi skúmané otázky aj postoj Rusínov k integračným záujmom Slovenska. Odpovede na príslušné otázky ukázali, že podpora vstupu Slovenska do Európskej únie a NATO u rusínskych respondentov fakticky, len s malými odchýlkami, kopíruje úroveň podpory či odmietania ostatnej populácie. Pravda, podobný výsledok sme aj očakávali, pretože vstup krajiny do zoskupenia garantujúceho demokraciu, ale i dodržiavanie ľudských a menšinových práv nemôže menšina nepodporovať.

Vo všeobecnosti výsledky výskumu umožňujú lepšie, detailnejšie a štrukturovanejšie poznať názory, postoje a stanoviská rusínskej menšiny na Slovensku, chápať jej problémy a napomáhať ich prekonávaniu.

V oblasti identity je najviac aktuálne zvyšovanie konzistentnosti národného vedomia a prekonávanie rôznych predsudkov a stereotypov. Na úseku kultúry je potrebné doriešiť viaceré otázky týkajúce sa rozvoja, rozširovania a praktického používania spisovného jazyka v rámci existujúceho legislatívneho rámca. To pozitívne ovplyvní rozvoj rusínskej národnostnej kultúry ako celku.

Spoločensky užitočné bude aj propagovanie tradične dobrých interetnických vzťahov Rusínov so susednými národmi a národnosťami na Slovensku i v celom karpatskom regióne. Postupne bude treba pristúpiť k riešeniu otázky politického zastúpenia, resp. reprezentácie menšiny. Možno tiež očakávať, že pokračujúci proces integrácie a oslabovanie úlohy štátu prinesie nové formy a možnosti usporiadania národnostných vzťahov a riešenia menšinovej otázky vôbec.

Poznámky

PODOLÁK, P., 1998: *Národnostné menšiny v Slovenskej republike z hľadiska demografického.* S.l.: Matica slovenská, s. 52, 59.
Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2001: základné údaje, Prešovský kraj. Prešov: Krajská správa Štatistického úradu Slovenskej republiky v Prešove, 2001.

Literatúra

AGAFONOVÁ, M. (2002): Etnické dimenzie tolerancie a intolerancie v integračných procesoch Európy a miesto Slovenska v nich. In: M. Gbúrová (Ed.): Európa medzi identitou a integritou. Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, s. 209.

BAČOVÁ, V. (1993): Teórie osobnej a sociálnej identity. In: J. Výrost, L. Lovaš, V. Bačová: Vybrané kapitoly zo sociálnej psychológie II. Bratislava, Veda, 72-129.

BAČOVÁ, V. (1997): Identita v sociálnej psychológii. In: J. Výrost, I. Slaměník (Eds.): Sociální psychologie / Sociálna psychológia. Praha, ISV, 211-234.

BAČOVÁ, V. (2002): Etnická identita. In: Čermák, I., Macek, P., Hrebíčková, M. (Eds.): Agrese, identita, osobnost. Brno, Scan, 219-234.

BOLFÍKOVÁ, E., FRANKOVSKÝ, M. (1997): Medzigeneračné rozdiely v pocite príslušnosti k"makro" sociálnym útvarom. Sociológia, 29, 1, 55-68.

BOTTLIK, J. (1997): Harmás Kereszt állat. Görög katolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig. (1646-1997). Budapestst 1997; KAPRAĽ, M. Podkatpatskoje Obščestvo Nauk: Publikaciji: 1941-1944. Užhorod, PoliPrint; Bratislava, Slavistický kabinet SAV, 132-148.

BROWN, R. (2000): Social identity theory: Past achievements, current problems and future challenges. European Journal of Social Psychology, 30, 745-778.

DULIČENKO, A.D. (1995): Literaturni jazik jak stredstvo etnjičnej orientaciji. In: Jugoslavo - Ruthenica. Roboti z ruskej filologiji. Novi Sad, s. 36.

DVORNÍK, F. (1999): Zrod střední a východní Evropy: Mezi Byzancí a Římem. Praha.

ERICKSON, E. H. (1968): Identity: Youth and Crisis. New York, Norton.

GAJDOŠ, M.- KONEČNÝ, S.- MUŠINKA, M. (1999): Rusíni/Ukrajinci na Slovensku v zrkadle polstoročia: Niektoré aspekty ich vývoja na Slovensku po roku 1945. Prešov - Užhorod, Universum, s. 55-56.

GAJDOŠ, M.- KONEČNÝ, S. (1994): Postavenie Rusínov-Ukrajincov na Slovensku v rokoch 1948 - 1953. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 96-104, 113-125.

GAJDOŠ, M. (1997): Zmeny v spoločnosti a ich odraz medzi Rusínmi (Ukrajincami) na Slovensku. Slezský sborník, 95, 1-2, 127-135.

GAJDOŠ, M. - HOMIŠINOVÁ, M. - KONEČNÝ, S. - BAUMGARTNER, F. - FRANKOVSKÝ, M. - ŠUTAJ, Š. (2001): Rusíni na Slovensku na konci 20. storočia: K vybraným výsledkom historicko - sociologického výskumu v roku 2000. Prešov, Universum, s. 148.

HOMIŠINOVA, M. (2002): Medzigeneračné zmeny etnickej identifikácie príslušníkov slovenskej inteligencie žijúcej v Maďarsku (z výsledkov sociologického výskumu). Internetový časopis Človek a spoločnosť V-2602-4 (www.saske.sk/cas/4-2002/ index.html).

KOBAĽ, J. (1996): Bili Chorvaty ta Zakarpatťa: problemy lokalizaciji. Ekzyľ, 1, s. 29-31.

KONEČNÝ, S. (2000): Rusíni/Ukrajinci ako fenomén slovenskej politiky. In: J. DORUĽA (Ed.): Slovensko - rusínsko - ukrajinské vzťahy od obrodenia po súčasnosť, Bratislava, 132-148.

KONEČNÝ S. (2000): Rusíni na Slovensku a vývoj otázky ich spisovného jazyka. Človek a spoločnosť, III-2000-1 (http://www.saske.sk/cas/1-2000/index.html).

KOREC, P. et al. (1997): Kraje a okresy Slovenska: Nové administratívne členenie. Bratislava, Vydavateľstvo Q111, s. 270 a n.

KRNO, S. (2002): Identita a integrita v globalizujúcim sa svete. In: M. GBÚROVÁ (Ed.): Európa medzi identitou a integritou. Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 48-53.

MAGOCSI, P.R. (1994): Rusíni na Slovensku. Prešov, Rusínska obroda, s. 131.

MAGOCSI, P.R.(Ed.) (1996): A New Slavic Language Is Born: The Rusyn Literary Language of Slovakia. New York, East European Monographs - Distributed by Columbia University Press, s. 31-32.

PODOLÁK, P. (1998): Národnostné menšiny v Slovenskej republike z hľadiska demografického. S.l., Matica slovenská, s. 52, 59.

POP, I. (1994): Rusyny v slavjans'kim sviti. In: BARNA, F.(Ed.): Rusíni: otázky dejín a kultúry. Prešov, Rusínska obroda, s. 17.

POP, I. (2001): Enciklopedija Podkarpatskoj Rusi. Užhorod, Izdateľstvo V. Paďaka, s. 87.

RUISEL, I., (1996): Identita a múdrosť podľa Erika Eriksona. In: Bačová, V. (Ed.) (1996): Historická pamäť a identita. Spoločenskovedný ústav SAV, Košice, 74-98.

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2001: Základné údaje (2001). Prešov, Krajská správa Štatistického úradu Slovenskej republiky v Prešove, s. 19, 22.

Sme, X, 23.9.2002, 221. s. 1, 32;

Sme, X, 24.9.2002, 222. s. 4;

Štatistický bulletin za I. štvrťrok 2002. Prešov, Štatistický úrad SR - Krajská správa v Prešove, s. 140.

Štatistický úrad Slovenskej republiky. Výsledky hlasovania vo voľbách do Národnej rady SR 20. - 21. septembra 2002. Výsledky hlasovania podľa obcí.

TAJFEL, H., (1981): Human groups and social categories: Studies in social psychology. Cambridge, England, Cambridge University Press.

TAJFEL, H., TURNER, J. C., (1986): The social identity theory of intergroup behavior. In: W. G. Austin, S. Worchel (Eds.): Psychology of intergroup relations. Nelson Hall, Chicago, 7-24.

ULIČNÝ, F., (1990): Dejiny osídlenia Šariša. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo, s. 469.

Ústava Slovenskej republiky. Bratislava 1992, s. 27.

Volebné preferencie podľa Dicio. Sme, X, 6.8.2002, 181, s. 2.

VÝROST, J., BAČOVÁ, V., (1996): Medzigeneračné súvislosti sociálnej identity vybranej vzorky obyvateľstva Slovenka. In: Bačová, V. (Ed.), (1996): Historická pamäť a identita. Spoločenskovedný ústav SAV, Košice, 141-157.

ZEĽOVÁ, A. (1980): Sociálnopsychologické charakteristiky sociálnej interakcie príslušníkov slovenskej a maďarskej národnosti v súvislosti s hustotou národnostného osídlenia. Košice, Nepublikovaná výskumná správa SvÚ SAV.

ZEĽOVÁ, A. (1997): Makrosociálne javy a procesy. In: Výrost, J., Slaměník, I.: Sociální psychologie/Sociálna psychológia. Praha, ISV, 389-425.

ZEĽOVÁ, A., BAČOVÁ, V., ŠUTAJ, Š., VÝROST, J. (1992): Interpretácia slovensko-maďarských vzťahov v súvislosti s vybranými etnickými a sociálnopsychologickými charakteristikami. Košice, Spoločenskovedný ústav SAV, 135 s.

Príloha 1: Dotazník

© František Baumgartner, Miroslav Frankovský, Marián Gajdoš, Stanislav Konečný

Vážený pane, vážená pani,

predložený dotazník je súčasťou výskumného projektu "Sebapoznaním k aktivite", ktorého realizátorom je Združenie inteligencie Rusínov Slovenska za finančnej podpory Nadácie pre podporu občianskych aktivít. Výskum je orientovaný na dôležité stránky národného povedomia rusínskeho obyvateľstva na Slovensku. Ide o zhodnotenie jeho súčasného postavenia a naznačenie perspektív jeho ďalšieho vývoja. Zaujímajú nás Vaše názory na uvedené problémy.

Chceme Vás poprosiť, aby ste si pozorne prečítali jednotlivé otázky. Na každú z nich odpovedajte v súlade s Vaším postojom a presvedčením. Pri vyplňovaní dotazníka sa stretnete s viacerými typmi otázok, preto venujte pozornosť príslušným inštrukciám.

Dotazník je anonymný, preto neuvádzajte svoje meno, ani sa nepodpisujte.
Zistenia budú použité výhradne na vedecko-výskumné účely.

Ďakujeme za spoluprácu.

Teraz Vás prosíme, aby ste odpovedali na nasledujúce otázky:

1. Ako by ste charakterizovali prostredie obce (príp. mesta), v ktorej žijete, z hľadiska národnostnej skladby obyvateľstva:
   - takmer čisto slovenské 1
   - zmiešané slovensko-rusínske s prevahou Slovákov 2
   - zmiešané slovensko-rusínske, Slováci a Rusíni približne v rovnováhe 3
   - zmiešané slovensko-rusínske s prevahou Rusínov 4
   - takmer čisto rusínske 5
   - iné, aké 6

2. Aké sú, podľa Vášho názoru, vzťahy medzi Slovákmi a Rusínmi vo vašej obci (meste)?
   - sú dobré 1
   - sú skôr dobré ako zlé 2
   - sú skôr zlé ako dobré 3
   - sú zlé 4
   - neviem posúdiť 5

3. Ako sa budú, podľa Vás, vyvíjať vzťahy medzi Slovákmi a Rusínmi vo vašej obci (meste) v nasledujúcich rokoch?
- budú sa zlepšovať 1
- budú sa zhoršovať 2
- zostanú rovnaké 3
- neviem posúdiť 4

4. Domnievate sa, že je potrebné, aby občania vašej národnosti rozvíjali v budúcnosti svoje pôvodné tradície, kultúru, jazyk?
- je to potrebné 1
- je to skôr potrebné ako nepotrebné 2
- je to skôr nepotrebné ako potrebné 3
- je to nepotrebné 4
- neviem 5

5. Ktorý jazyk považujete za svoj materinský?
- rusínsky 1
- slovenský 2
- iný (uveďte) 3

6. V rodine Vašich rodičov sa rozpráva (rozprávalo):
- len slovensky 1
- len rusínsky 2
- asi rovnako slovensky aj rusínsky 3
- slovensky a rusínsky s prevahou slovenčiny 4
- slovensky a rusínsky s prevahou rusínštiny 5

7. Rodinu, z ktorej pochádzate, rodinné prostredie, kde ste vyrástli, by ste mohli charakterizovať ako:
- jednoznačne slovenské 1
- jednoznačne rusínske 2
- zmiešané slovensko-rusínske s prevahou slovenského prvku 3
- zmiešané slovensko-rusínske s prevahou rusínskeho prvku 4
- zmiešané, slovenský a rusínsky prvok v rovnováhe 5
- neviem 6

8. Ak by bolo na výber viac možností, chceli by ste, aby Vaše deti získali vzdelanie v jazyku (uveďte odpoveď aj v prípade, že nemáte deti):

	základné	stredné	vysokoškolské
- len v slovenskom	1	1	1
- len v rusínskom	2	2	2
- v slovenskom a v rusínskom jazyku	3	3	3
- v inom /uveďte	4	4	4

9. Myslíte si, že rusínsky jazyk
   - by mal byť spoločný pre všetkých Rusínov v strednej Európe 1
   - by si mal zachovať špecifiká z jednotlivých krajín (Ukrajina, Poľsko, Slovensko, …) 2
   - neviem 3

10. Myslíte si, že kodifikovaný rusínsky jazyk
   - si môžu ľahko osvojiť všetci Rusíni na Slovensku 1
   - dá sa zvládnuť po krátkej jazykovej príprave v kurze 2
   - je len ťažko zvládnuteľný bez systematickej jazykovej prípravy v škole 3

11. Myslím si, že rusínsky jazyk v budúcnosti bude (vyjadrite mieru nesúhlasu/súhlasu)

	Nie	Skôr nie	Neviem	Skôr áno	Áno
- bežným dorozumievacím prostriedkom	1	2	3	4	5
- bude sa používať v úradnom styku	1	2	3	4	5
- bude mať funkciu literárneho jazyka (literatúra, divadlo, média)	1	2	3	4	5
- bude mať len formálnu funkciu	1	2	3	4	5

V nasledujúcich otázkach sa pokúste vyjadriť mieru (silu) svojich pocitov a cítenia tým, že zakrúžkujete jedno z čísel od "1" do "7". Pritom "1" znamená, že Vaše cítenie je veľmi slabé až žiadne; "7" znamená, že je veľmi silné, "4" predstavuje stred.

12. Ako silne sa cítite byť Rusínom / Rusínkou?

1	2	3	4	5	6	7
vôbec nie						veľmi silne

13. Ako silne sa cítite byť Slovákom / Slovenkou?

1	2	3	4	5	6	7
vôbec nie						veľmi silne

14. Ako silne pociťujete svoju príslušnosť k rusínskej menšine na Slovensku?

1	2	3	4	5	6	7
vôbec nie						veľmi silne

15. Aký silný je Váš pocit príslušnosti k Slovenskej republike?

1	2	3	4	5	6	7
vôbec nie						veľmi silne

16. Vyznačte prosím, akú dôležitosť (význam) kladiete, ako veľmi si ceníte svoju príslušnosť k:

	vôbec nie						veľmi silne
- svojej obci (mestu)	1	2	3	4	5	6	7
- svojmu regiónu (ako napr. Šariš)	1	2	3	4	5	6	7
- Slovensku	1	2	3	4	5	6	7
- Európe	1	2	3	4	5	6	7
- svetu	1	2	3	4	5	6	7
- slovenskému národu	1	2	3	4	5	6	7
- rusínskemu národu	1	2	3	4	5	6	7

17. Príslušníci ktorých národností, žijúcich na území Slovenska, môžu pokladať Slovensko za svoju vlasť?

	Nie	Skôr nie	Neviem	Skôr áno	Áno
Slováci	1	2	3	4	5
Česi	1	2	3	4	5
Maďari	1	2	3	4	5
Rómovia	1	2	3	4	5
Rusíni	1	2	3	4	5
Ukrajinci	1	2	3	4	5
Nemci	1	2	3	4	5
Rakúšania	1	2	3	4	5
Poliaci	1	2	3	4	5
Rusi	1	2	3	4	5
Bulhari	1	2	3	4	5
Chorváti	1	2	3	4	5
Srbi	1	2	3	4	5
Židia	1	2	3	4	5
Iní (uviesť)	1	2	3	4	5

18. K akej národnosti ste sa prihlásili pri sčítaní ľudu v roku 1991?
- k rusínskej 1
- k slovenskej 2
- k ukrajinskej 3
- k inej 4
- neviem 5

19. Pri sčítaní ľudu v roku 2001 ste sa prihlásili k národnosti:
- rusínskej 1
- slovenskej 2
- ukrajinskej 3
- inej /uveďte, akej 4

20. Čo najviac ovplyvnilo Vaše rozhodnutie prihlásiť sa pri sčítaní obyvateľstva v roku 2001 k rusínskej národnosti (ak je to aktuálne vzhľadom k otázke č. 19)?
- rodinné zázemie 1
- okruh priateľov a známych 2
- rusínska tlač 3
- aktivity vyvíjané Združením inteligencie Rusínov Slovenska 4
- aktivity vyvíjané Rusínskou obrodou 5
- niečo iné (uveďte) 6

21. Ktoré pomenovanie považujete za najvhodnejšie na označenie príslušníkov Vašej národnosti ?
- Rusíni 1
- Rusnáci 2
- Karpatorusi 3
- Ruténi 4
- iné (uveďte aké) 5

22. Ktoré organizácie obyvateľstva rusínskej národnosti na Slovensku poznáte ?

. . . . . .

23. Ktoré rusínske noviny a časopisy vychádzajú na Slovensku?

. . . . . .

24. Sledujete rusínsku tlač ?
- pravidelne 1
- občas 2
- zriedka 3
- nesledujem ju 4

25. Počúvate vysielanie Slovenského rozhlasu určené pre Rusínov ?
- pravidelne 1
- občas 2
- zriedka 3
- nepočúvam ho 4

26. Myslíte si, že po roku 1990 mali Rusíni na Slovensku priaznivé podmienky pre svoj národný a kultúrny rozvoj?

Obdobie rokov	rozhodne nie	nie	skôr nie	neviem	skôr áno	áno	rozhodne áno
1990-2002	1	2	3	4	5	6	7

27. Myslíte si, že severovýchodné Slovensko by malo rozvíjať ekonomické a kultúrne vzťahy a cezhraničnú spoluprácu s pohraničnými oblasťami susedných krajín?

Krajina	rozhodne nie	nie	skôr nie	neviem	skôr áno	áno	rozhodne áno
Maďarsko	1	2	3	4	5	6	7
Poľsko	1	2	3	4	5	6	7
Ukrajina	1	2	3	4	5	6	7

28. Domnievate sa, že v obciach so zastúpením rusínskeho obyvateľstva by sa bohoslužby (liturgia a kázeň) mali konať aj v rusínskom jazyku ?

rozhodne nie	nie	skôr nie	neviem	skôr áno	áno	rozhodne áno
1	2	3	4	5	6	7

29. Myslíte si, že po návšteve pápeža Jána Pavla II. na Ukrajine a jeho gestách dobrej vôle sa vzťahy medzi predstaviteľmi i veriacimi gréckokatolíckej a pravoslávnej cirkvi zlepšia ?

rozhodne nie	nie	skôr nie	neviem	skôr áno	áno	rozhodne áno
1	2	3	4	5	6	7

30. Myslíte si, že gréckokatolícka a pravoslávna cirkev na Slovensku by sa mali priamo angažovať pri rozvíjaní rusínskeho národného vedomia ?

rozhodne nie	nie	skôr nie	neviem	skôr áno	áno	rozhodne áno
1	2	3	4	5	6	7

31. V ktorej oblasti verejného života aktívne pôsobíte (odpovedajte voľbou na všetky uvedené možnosti)?

- v štátnej správe ..... áno nie
- v miestnej alebo regionálnej samospráve ..... áno nie
- v politickej strane alebo hnutí ..... áno nie
- v rusínskych národnostných organizáciách ..... áno nie
- v treťom sektore ..... áno nie
- v kultúrnom živote obce ..... áno nie
- v telovýchove a športe ..... áno nie
- v inej oblasti (uveďte) ..... áno nie

32. Myslíte si, že Rusíni na Slovensku sa primerane svojmu počtu angažujú vo verejnom a politickom živote?

rozhodne nie	nie	skôr nie	neviem	skôr áno	áno	rozhodne áno
1	2	3	4	5	6	7

33. S ktorou z nasledujúcich politických strán (hnutí) najviac sympatizujete?
Hnutie za demokratické Slovensko (HZDS) 1

Smer 2
Strana maďarskej koalície (SMK) 3
Slovenská demokratická a kresťanská únia (SDKÚ) 4
Kresťanskodemokratické hnutie (KDH) 5
Aliancia nového občana (ANO) 6
Slovenská národná strana (SNS) 7
Strana demokratickej ľavice (SDĽ) 8
Sociálnodemokratická alternatíva (SDA) 9
Iná politická strana (uveďte aká) 10
Žiadna 11

34. Myslíte si, že v najbližších parlamentných voľbách budú Rusíni na Slovensku prevažne voliť:
- strany súčasnej vládnej koalície (SDKÚ, KDH, SDĽ, SMK) 1
- strany súčasnej opozície (HZDS, SNS) 2
- nové politické strany (Smer, ANO, SDA a pod.) 3
- iné strany, resp. hnutia 4
- nezúčastnia sa volieb 5

35. Myslíte si, že Rusíni vznikli:
- oddelením sa od východných Slovanov 1
- oddelením sa od Ukrajincov 2
- sú potomkami Bielych Chorvátov 3
- premiešaním sa Ukrajincov, Slovákov a Poliakov 4
- sú potomkami starovekých Etruskov 5
- sú Slovákmi východného obradu 6
- sú najzápadnejšou súčasťou ruského národa 7
- inak (ako) 8
- nezamýšľal(a) som nad tým 9

36. Myslíte si, že v porovnaní so Slovenskom je postavenie Rusínov priaznivejšie:

Krajina	rozhodne nie	nie	skôr nie	neviem	skôr áno	áno	rozhodne áno
v Maďarsku	1	2	3	4	5	6	7
v Poľsku	1	2	3	4	5	6	7
v Rumunsku	1	2	3	4	5	6	7
na Ukrajine	1	2	3	4	5	6	7
vo Vojvodine	1	2	3	4	5	6	7
v USA	1	2	3	4	5	6	7

37. Podľa svojej prvej citovej reakcie, prijali by ste príslušníka nižšie vymenovaných národností:
1. za najbližšieho suseda,
2. za spolubývajúceho v bloku,
3. do ulice, kde bývam,
4. do štvrte, kde bývam,

5. do mesta (obce), v ktorom žijem,
6. vylúčil by som ho zo svojho mesta (obce).

Odpovedajte tak, že pri každej z uvedených národností napíšete jedno z čísel 1-6 podľa toho, ktorá z možností vyjadruje Vaše cítenie:

Slováka ....., Maďara ....., Rusína ....., Ukrajinca ....., Čecha ....., Poliaka .....,

Róma ....., Afganca .....

38. Podľa svojej prvej citovej reakcie, prijali by ste príslušníka nižšie vymenovaných národností:
1. za najbližšieho spolupracovníka v zamestnaní,
2. medzi svojich blízkych spolupracovníkov,
3. do svojho pracovného tímu,
4. do pracovného tímu, s ktorým občas spolupracujem,
5. niekde na svoje pracovisko,
6. vylúčil by som ho zo svojho pracoviska

Odpovedajte tak, že pri každej z uvedených národností napíšete jedno z čísel 1-6 podľa toho, ktorá z možností vyjadruje Vaše cítenie:

Slováka ....., Maďara ....., Rusína ....., Ukrajinca ....., Čecha ....., Poliaka .....,

Róma ....., Afganca .....

39. Podľa svojej prvej citovej reakcie, prijali by ste príslušníka nižšie vymenovaných národností:
1. za najbližšieho priateľa, priateľku,
2. do okruhu svojich dôverných priateľov,
3. medzi svojich priateľov,
4. medzi svojich dobrých známych,
5. medzi náhodných známych,
6. vylúčil by som ho z okruhu svojich známych

Odpovedajte tak, že pri každej z uvedených národností napíšete jedno z čísel 1-6 podľa toho, ktorá z možností vyjadruje Vaše cítenie:

Slováka ....., Maďara ....., Rusína ....., Ukrajinca ....., Čecha ....., Poliaka .....,

Róma ....., Afganca .....

40. Podľa svojej prvej citovej reakcie, prijali by ste príslušníka nižšie vymenovaných národností:
1. za manžela, manželku,
2. za partnera pre svoje dieťa,
3. za partnera pre svojho súrodenca,
4. do blízkeho príbuzenstva,

5. do vzdialeného príbuzenstva,
6. vylúčil by som ho zo svojho príbuzenstva

Odpovedajte tak, že pri každej z uvedených národností napíšete jedno z čísel 1-6 podľa toho, ktorá z možností vyjadruje Vaše cítenie:

Slováka ....., Maďara ....., Rusína ....., Ukrajinca ....., Čecha ....., Poliaka .....,

Róma ....., Afganca .....

41. Súhlasíte s tým, aby Slovenská republika vstúpila do Európskej únie?

rozhodne nie	nie	skôr nie	neviem	skôr áno	áno	rozhodne áno
1	2	3	4	5	6	7

42. Súhlasíte s tým, aby Slovenská republika vstúpila do NATO?

rozhodne nie	nie	skôr nie	neviem	skôr áno	áno	rozhodne áno
1	2	3	4	5	6	7

43. Domnievate sa, že vstup Slovenska do uvedených nadnárodných štruktúr prispeje v našom štáte k:

- stabilite politickej situácie

rozhodne nie	nie	skôr nie	neviem	skôr áno	áno	rozhodne áno
1	2	3	4	5	6	7

- zlepšeniu ekonomickej situácie

rozhodne nie	nie	skôr nie	neviem	skôr áno	áno	rozhodne áno
1	2	3	4	5	6	7

- zlepšeniu sociálnej situácii ľudí

rozhodne nie	nie	skôr nie	neviem	skôr áno	áno	rozhodne áno
1	2	3	4	5	6	7

- rozvoju kultúry

rozhodne nie	nie	skôr nie	neviem	skôr áno	áno	rozhodne áno
1	2	3	4	5	6	7

- ďalšiemu rozvoju národnostných menšín

rozhodne nie	nie	skôr nie	neviem	skôr áno	áno	rozhodne áno
1	2	3	4	5	6	7

Na záver Vás prosíme, aby ste uviedli nasledovné údaje:

Pohlavie:
- muž 1
- žena 2

Váš vek: . . . . . .

Stav:
- slobodný / slobodná 1
- ženatý / vydatá 2
- ovdovený /ovdovená 3
- rozvedený / rozvedená 4

Národnosť otca:
- rusínska 1
- slovenská 2
- ukrajinská 3
- iná/uveďte, aká/ 4

Národnosť matky:
- rusínska 1
- slovenská 2
- ukrajinská 3
- iná/uveďte, aká/ 4

Národnosť manžela, manželky:
- rusínska 1
- slovenská 2
- ukrajinská 3
- iná/uveďte, aká/ 4

Najvyššie ukončené vzdelanie:
- základné 1
- stredoškolské bez maturity 2
- stredoškolské s maturitou 3
- vysokoškolské 4

Zamestnanie:
- zamestnanec 1
- podnikateľ 2
- študujúci 3
- dôchodca 4
- nezamestnaný 5
- iná odpoveď (uveďte) 6

Vierovyznanie:
- rímskokatolícke 1
- gréckokatolícke 2
- pravoslávne 3
- evanjelické a. v. 4
- iné, uveďte aké 5
- bez vyznania 6

Hárok anketára:

Veľkostná skupina obce:	do 2000 obyvateľov	1
	od 2001 do 10 000	2
	od 10 001 do 50 000	3
Okres:	Bardejov	1
	Humenné	2
	Medzilaborce	3
	Prešov	4
	Snina	5
	Stará Ľubovňa	6
	Stropkov	7
	Svidník	8

Dotazník administroval .....
s respondentom bývajúcim v .....

dňa 2002

Číslo anketára (vyplní anketár):

.....
čitateľný podpis anketára

bývalý okres Svidník

P. č.	Okres	Obec	Národnosť 1991/2001			Náboženské vyznanie 1991/2001		
			rusínska	ukrajinská	iná	pravoslávne	grécko-katolické	iné, bez vyznania a nezistené
1.	**SK**	**Belejovce**	10/11	0/0	12/7	13/10	5/4	4/4
2.	SK	Beňadikovce	3/29	7/0	271/201	5/1	236/203	40/26
3.	SK	Bodružal	19/10	4/1	57/48	27/25	43/16	10/18
4.	**SP**	**Brusnica**	22/122	2/2	322/237	149/159	166/167	31/25
5.	SP	Bukovce	26/35	8/3	476/552	6/6	446/544	58/30
6.	**SP**	**Bystrá**	24/18	3/0	42/20	0/2	67/35	2/1
7.	SP	Bžany	8/11	0/0	152/164	28/29	86/125	46/21
8.	SK	Cernina	25/70	23/4	549/515	8/13	433/486	156/90
9.	**SK**	**Cigla**	20/19	6/4	72/65	1/0	91/81	6/7
10.	SK	Dlhoňa	7/7	3/4	70/58	63/61	12/1	5/7
11.	**SK**	**Dobroslava**	17/14	0/0	32/27	31/25	14/16	2/0
12.	**SK**	**Dubová**	105/69	57/20	115/154	158/147	40/74	79/22
13.	SP	Duplín	1/8	1/0	501/472	5/17	60/60	438/403
14.	SK	Fijaš	2/13	2/0	160/135	4/2	147/131	13/12
15.	SP	Gribov	6/20	2/2	195/163	16/22	131/147	58/14
16.	**SP**	**Havaj**	125/144	12/5	255/257	8/14	330/355	54/37
17.	**SK**	**Havranec**	9/4	0/1	7/5	4/4	12/5	0/1
18.	SK	Hrabovčík	31/29	16/19	262/281	8/34	261/267	40/28
19.	SK	Hunkovce	14/36	4/5	270/306	6/14	235/304	47/29
20.	SP	Chotča	5/12	16/7	545/553	10/16	211/234	345/322
21.	**SP**	**Jakušovce**	11/14	0/0	52/44	32/37	23/18	8/3
22.	**SK**	**Jurková Voľa**	30/34	12/8	57/42	0/6	88/75	11/3
23.	SK	Kapišová	5/16	9/3	338/362	5/13	297/331	50/38
24.	**SK**	**Kečkovce**	62/56	14/5	153/169	88/104	107/101	34/25
25.	SP	Kolbovce	12/20	5/6	142/155	24/21	126/145	9/15
26.	**SK**	**Korejovce**	10/19	1/0	66/51	2/0	72/64	3/6
27.	SP	Korunková	23/7	3/1	110/97	0/0	126/104	10/1

bývalý okres Svidník

P. č.	Okres	Obec	Národnosť 1991/2001			Náboženské vyznanie 1991/2001		
			rusínska	ukrajinská	iná	pravoslávne	grécko-katolícke	iné, bez vyznania a nezistené
28.	**SP**	**Kožuchovce**	36/20	1/0	37/47	0/2	20/63	54/2
29.	**SK**	**Kraj. Bystrá**	34/72	2/5	299/258	25/12	303/307	7/16
30.	SK	Kraj. Poľana	13/18	0/1	233/226	8/11	183/193	55/41
31.	**SK**	**Kr. Porúbka**	20/40	5/0	46/18	68/49	2/1	1/8
32.	**SK**	**Kraj. Čierne**	11/34	1/0	82/48	76/69	15/15	3/0
33.	SP	Krišlovce	0/0	0/0	63/59	2/0	60/56	1/3
34.	SP	Krušinec	0/0	1/0	238/241	0/9	167/201	72/31
35.	SK	Kružľová	81/98	11/8	389/452	424/480	47/22	10/56
36.	SK	Kurimka	50/70	86/23	296/312	1/5	318/317	113/83
37.	SK	Ladomírová	101/65	12/13	665/760	261/226	461/559	56/53
38.	SP	Lomné	19/34	2/1	298/265	53/52	187/204	179/44
39.	SP	Makovce	11/22	7/3	175/170	2/6	180/177	11/12
40.	**SP**	**Malá Poľana**	31/57	20/9	90/55	33/22	92/88	16/11
41.	SK	Matovce	1/0	0/0	147/139	10/7	107/101	31/21
42.	**SK**	**Medvedie**	14/21	7/1	45/40	39/50	6/8	21/4
43.	**SP**	**Miková**	80/66	23/4	91/103	107/67	60/85	27/21
44.	**SK**	**Miroľa**	21/17	10/0	87/68	60/40	52/43	6/2
45.	SK	Mlynárovce	19/10	1/0	249/218	0/2	247/204	22/22
46.	**SK**	**Niž. Jedľová**	17/32	26/13	47/35	76/62	8/10	6/8
47.	SK	Niž. Olšava	1/5	2/1	408/390	0/2	43/60	368/334
48.	**SK**	**Niž. Pisaná**	31/23	8/6	73/69	50/41	53/45	9/12
49.	Sk	N. Komárnik	7/16	0/0	175/149	5/8	162/148	15/9
50.	**Sk**	**N. Mirošov**	73/66	55/12	119/171	151/138	33/80	63/31
51.	**Sk**	**N. Orlík**	47/71	42/18	153/181	122/137	81/103	39/20
52.	**Sk**	**Nv. Polianka**	20/17	12/12	34/43	62/52	2/8	2/2
53.	SP	Olšavka	47/28	20/5	210/199	165/111	102/108	10/13
54.	**SP**	**Potôčky**	18/19	2/0	59/56	39/32	37/37	3/6

bývalý okres Svidník

P. č.	Okres	Obec	Národnosť 1991/2001			Náboženské vyznanie 1991/2001		
			rusínska	ukrajinská	iná	pravoslávne	grécko-katolické	iné, bez vyznania a nezistené
55.	SP	Potoky	0/0	0/0	105/87	0/2	73/74	32/11
56.	SK	Príkra	2/0	0/0	13/7	1/1	11/6	3/0
57.	**SK**	**Pstriná**	15/29	9/6	81/35	90/59	3/4	12/7
58.	SK	Rakovčík	1/20	5/1	170/150	0/1	145/150	31/20
59.	SK	Rovné	12/95	11/6	471/405	12/26	381/418	101/67
60.	**SK**	**Roztoky**	47/69	22/6	192/219	242/282	2/8	17/4
61.	SP	(Rus.) Kručov	5/15	1/1	248/225	31/48	176/180	47/14
62.	Sk	Soboš	4/14	13/2	139/113	67/73	25/35	64/21
63.	SP	Soľník	1/4	5/3	68/48	37/12	34/39	3/4
64.	**SP**	**Staškovce**	40/59	20/3	219/219	30/16	209/224	40/41
65.	SK	Stročín	6/3	6/0	400/468	36/26	211/312	165/138
66.	SP	Stropkov	-/	-/	-/	-/569	-/2931	-/7374
67.	SK	Svidnička	13/23	11/5	126/106	10/7	120/124	20/3
68.	SK	Svidník	1159/1621	745/506	9558/10301	2130/3209	3667/5108	5665/4111
69.	SP	Šandal	6/3	2/1	333/300	16/13	109/131	216/160
70.	**SK**	**Šarbov**	3/4	0/0	17/5	3/0	16/9	1/0
71.	SK	Š. Štiavnik	30/42	8/6	238/244	6/2	207/231	63/59
72.	SK	Šemetkovce	0/7	0/0	109/92	1/3	96/96	12/0
73.	SK	Štefurov	0/1	0/0	119/117	0/1	88/95	31/22
74.	SP	Tokajík	0/0	0/0	141/111	0/0	123/99	18/12
75.	**SK**	**Vagrinec**	26/30	4/0	107/104	60/60	72/73	5/1
76.	SK	Vaľkovce	-/11	1/0	-/225	-/2	-/193	-/42
77.	**SK**	**Vápeník**	36/24	14/4	36/24	52/33	24/18	10/1
78.	SP	Varechovce	33/27	56/8	102/134	4/6	174/154	13/9
79.	SP	Veľkrop	32/30	30/6	162/184	121/123	94/82	9/15
80.	SP	Vislava	5/8	1/0	244/242	20/11	205/225	25/14
81.	**SP**	**Vladiča**	41/40	22/2	81/33	36/12	92/59	16/4

bývalý okres Svidník

P. č.	Okres	Obec	Národnosť 1991/2001			Náboženské vyznanie 1991/2001		
			rusínska	ukrajinská	iná	pravoslávne	grécko-katolické	iné, bez vyznania a nezistené
82.	**SP**	**Vojtovce**	36/32	8/8	75/76	71/56	37/47	11/13
83.	SP	Vyškovce	16/19	1/1	146/129	30/18	116/125	17/6
84.	**SK**	**Vyš. Jedľová**	78/87	28/13	84/73	142/137	9/17	39/19
85.	**SK**	**Vyš. Pisana**	-/41	-/3	-/36	/22	/57	/1
86.	SP	Vyš. Olšava	7/13	2/1	531/582	21/23	390/489	119/84
87.	SP	V. Hrabovec	0/0	1/1	193/209	0/3	97/109	97/98
88.	SK	V. Komárnik	10/16	0/1	65/68	0/2	71/75	4/8
89.	**SK**	**Vyš. Mirošov**	181/185	86/24	272/395	460/581	6/11	73/12
90.	SK	Vyš. Orlík	72/64	49/27	240/294	169/200	147/146	45/39

bývalý okres Humenné

P. č.	Okres	Obec	Národnosť 1991/2001			Náboženské vyznanie 1991/2001		
			rusínska	ukrajinská	iná	pravoslávne	grécko-katolické	iné, bez vyznania a nezistené
1.	**ML**	**Brestov n.L**.	28/49	2/0	62/19	1/2	80/54	11/12
2.	**ML**	**Čabalovce**	63/150	30/4	236/195	0/11	267/240	62/98
3.	**ML**	**Čabiny**	167/195	59/35	213/200	175/154	240/220	24/56
4.	**ML**	**Čertižné**	265/273	22/11	240/137	28/25	423/337	76/59
5.	**SV**	**Čukalovce**	37/82	49/10	98/51	73/65	93/68	18/10
6.	HE	Dedačov	0/0	0/0	153/159	0/0	65/61	88/98
7.	SV	Dúbrava	17/31	41/9	278/246	146/110	86/104	94/172
8.	**ML**	**Habura**	359/308	58/25	156/164	12/19	472/396	89/82
9.	**SV**	**Hostovice**	64/85	20/12	349/281	62/68	233/249	138/61
10.	SV	Hr.Roztoka	45/13	10/5	40/56	86/63	9/9	0/2
11.	SV	Jalová	1/0	0/0	105/86	69/54	33/29	4/3
12.	**ML**	**Kalinov**	97/126	32/10	233/176	6/20	212/256	144/36

bývalý okres Humenné

P. č.	Okres	Obec	Národnosť 1991/2001			Náboženské vyznanie 1991/2001		
			rusínska	ukrajinská	iná	pravoslávne	grécko-katolické	iné, bez vyznania a nezistené
13.	**SV**	**Kal. Roztoka**	89/172	20/13	593/445	372/391	212/208	118/31
14.	**SV**	**Klenová**	98/176	18/22	431/337	408/423	128/97	18/15
15.	SV	Kolbasov	9/10	8/3	178/117	0/2	179/120	16/8
16.	SV	Kolonica	32/42	8/4	560/561	3/8	453/476	144/123
17.	**ML**	**Krásny Brod**	219/234	68/37	145/134	120/116	246/254	66/35
18.	SV	Ladomírov	70/45	8/5	376/326	136/103	274/230	44/43
19.	HE	Maškovce	0/5	4/2	53/56	4/9	44/43	9/11
20.	**ML**	**Medzilaborce**	1687/2303	798/413	3868/4025	1589/2701	2258/2800	2506/1240
21.	SV	Michajlov	49/15	11/?	79/?	56/42	70/58	13/3
22.	**ML**	**Ňagov**	135/356	57/4	271/71	19/24	360/375	84/32
23.	**ML**	**Nch.Polianka**	57/36	20/21	112/78	93/64	82/60	14/11
24.	**ML**	**Niž. Jablonka**	33/37	16/3	157/140	71/38	114/98	21/44
25.	**SV**	**Nová Sedlica**	153/17	9/7	286/313	390/266	7/9	51/62
26.	**ML**	**Oľka**	240/202	34/6	197/143	9/17	432/315	30/19
27.	**ML**	**Oľšinkov**	21/16	26/16	8/9	44/36	2/2	9/3
28.	SV	Osadné	37/58	8/8	266/167	179/132	26/92	106/9
29.	**ML**	**Palota**	58/64	21/4	101/115	84/145	47/35	49/3
30.	**SV**	**Parihuzovce**	17/11	14/3	13/14	24/17	8/4	12/7
31.	**SV**	**Pčolinné**	110/167	92/42	511/412	21/41	491/489	201/91
32.	SV	Pichné	88/107	161/74	282/364	187/193	147/212	197/141
33.	SV	Prislop	6/13	5/4	99/55	56/26	43/44	11/2
34.	**ML**	**Radvaň n. L.**	88/139	7/6	472/457	4/27	425/482	138/93
35.	**ML**	**Repejov**	102/87	10/6	123/80	0/1	219/163	16/9
36.	HE	Rokytov p.H.	64/50	27/30	279/259	1/7	306/274	63/58
37.	**ML**	**Rokytovce**	92/119	45/14	68/58	63/79	92/88	50/24
38.	**ML**	**Roškovce**	8/48	2/0	256/189	0/0	256/228	10/9
39.	**SV**	**Runina**	74/62	46/23	21/6	128/91	7/0	6/0

bývalý okres Humenné

P. č.	Okres	Obec	Národnosť 1991/2001			Náboženské vyznanie 1991/2001		
			rusínska	ukrajinská	iná	pravoslávne	grécko-katolícke	iné, bez vyznania a nezistené
40.	**SV**	**RuskáVolová**	62/66	24/4	99/69	133/109	18/18	34/12
41.	SV	Ruský Potok	14/9	66/39	139/123	190/160	4/0	25/1
42.	SV	Snina	-/1245	-/536	-/19544	-/2899	-/4097	-/14329
43.	SV	Stakčín	247/383	159/81	2022/1921	1339/1582	262/326	826/477
44.	SV	St. Roztoka	20/42	21/8	306/285	7/8	298/301	42/26
45.	**ML**	**Sukov**	27/54	42/11	77/88	66/69	65/75	15/12
46.	ML	Svetlice	40/46	15/11	198/118	18/14	189/118	46/43
47.	SV	Šmigovec	5/13	9/2	131/94	6/5	122/88	18/6
48.	**SV**	**Topoľa**	29/94	37/10	225/122	3/1	279/201	9/24
49.	**SV**	**Ubľa**	184/176	126/112	560/593	300/456	352/370	218/55
50.	**SV**	**Uličˇ**	147/227	77/27	952/824	571/507	186/371	419/200
51.	SV	Ul. Krivé	69/43	15/8	289/237	66/71	213/199	94/18
52.	**ML**	**Valentovce**	37/24	0/3	23/15	50/35	6/5	4/2
53.	**ML**	**Volica**	43/98	19/4	299/245	32/35	282/274	47/38
54.	**ML**	**Výrava**	63/72	16/5	108/67	52/46	73/71	62/27
55.	**HN**	**Vyš. Jablonka**	55/32	22/8	45/44	92/54	10/18	20/12
56.	SV	Zboj	36/49	47/32	571/407	264/388	69/44	321/56
57.	**ML**	**Zbojné**	30/59	12/9	244/146	1/12	263/182	22/20
58.	**ML**	**ZbudzkáBelá**	133/99	3/3	76/59	87/83	92/60	33/71
59.	HE	Zubné	7/12	3/7	392/370	1/0	350/333	51/56
60.	HE	Humenné	-/1702	-/742	-/32713	-/2077	-/8086	-/24994

bývalý okres Bardejov

P. č.	Okres	Obec	Národnosť 1991/2001			Náboženské vyznanie 1991/2001		
			rusínska	ukrajinská	iná	pravoslávne	grécko-katolické	iné, bez vyznania a nezistené
1.	BJ	Andrejová	36/58	39/30	225/218	8/15	247/245	45/46
2.	**BJ**	**Becherov**	180/133	31/45	88/96	146/119	147/128	16/27
3.	BJ	Beloveža	105/82	7/15	707/705	3/1	731/714	95/87
4.	BJ	Bogliarka	11/11	4/6	163/146	6/1	143/124	29/38
5.	BJ	Cigeľka	2/35	78/15	270/281	19/42	314/361	17/28
6.	BJ	Frička	76/29	6/7	158/215	138/177	59/61	43/13
7.	BJ	Gerlachov	35/59	4/8	858/905	221/415	392/472	284/85
8.	BJ	Hrabské	2/2	4/1	523/564	3/0	342/529	187/38
9.	BJ	Hutka	11/16	8/2	91/76	27/55	55/25	28/14
10.	**BJ**	**Chmeľová**	196/166	83/70	134/169	17/11	354/350	42/44
11.	**BJ**	**Jedlinka**	33/29	2/1	84/56	52/42	41/30	26/14
12.	SK	Kobylnice	0/0	0/0	92/112	6/2	68/96	18/14
13.	BJ	Kožany	0/0	2/1	143/130	0/1	92/84	53/46
14.	BJ	Krivé	5/16	1/2	242/185	2/1	221/185	25/17
15.	BJ	Kríže	0/1	0/1	77/80	0/0	72/67	5/15
16.	SK	Kružľov	27/33	12/10	980/939	11/16	648/666	360/302
17.	BJ	Kurov	52/76	35/13	474/457	105/217	172/255	284/74
18.	BJ	Lipová	2/7	14/0	93/87	1/6	104/82	4/6
19.	BJ	Livov	13/17	1/0	110/96	36/22	70/78	18/13
20.	BJ	Livov. Huta	1/0	0/0	56/54	8/0	47/52	2/2
21.	BJ	Lukov	21/19	22/7	432/534	71/272	216/205	188/83
22.	BJ	Malcov	1/4	5/3	1295/1413	6/7	897/993	398/420
23.	**BJ**	**Mikulášová**	46/50	71/16	73/87	98/83	25/44	67/26
24.	BJ	Niž. Polianka	33/41	7/11	227/206	117/122	66/94	84/42
25.	BJ	Niž.Tvarožec	60/45	23/14	350/395	6/8	286/412	141/34
26.	**BJ**	**Ondavka**	9/18	31/9	8/10	0/6	32/28	16/3
27.	BJ	Ortuťová	4/9	3/6	196/203	4/2	163/183	36/33

bývalý okres Bardejov

P. č.	Okres	Obec	Národnosť 1991/2001			Náboženské vyznanie 1991/2001		
			rusínska	ukrajinská	iná	pravoslávne	grécko-katolícke	iné, bez vyznania a nezistené
28.	BJ	Petrová	65/69	38/9	346/519	334/436	101/116	14/45
29.	**BJ**	**Regetovka**	5/8	0/0	18/6	0/0	22/12	1/2
30.	BJ	Rešov	10/22	6/4	370/317	4/11	360/296	22/36
31.	BJ	Snakov	9/11	2/2	577/629	2/5	503/450	83/187
32.	BJ	Steb. Huta	0/0	0/1	250/257	0/0	0/8	250/250
33.	BJ	Stebník	35/37	9/18	325/287	1/2	303/286	65/54
34.	**BJ**	**Šar. Čierne**	97/73	30/93	238/179	174/188	178/145	12/12
35.	BJ	Šašová	1/4	0/0	171/154	0/0	117/123	55/35
36.	BJ	Varadka	13/6	23/7	106/155	122/144	10/2	10/22
37.	**BJ**	**Vyš. Polianka**	46/45	26/12	80/67	104/80	18/36	30/8
38.	**BJ**	**V. Tvarožec**	92/61	17/9	37/66	15/16	126/107	5/13
39.	BJ	Bardejov	-/829	-/458	-/31960	-/1436	-/5629	-/7065
40.	BJ	Zborov	-/14	-/30	-/2663	-/27	-/125	-/2555

bývalý okres Stará Ľubovňa

P. č.	Okres	Obec	Národnosť 1991/2001			Náboženské vyznanie 1991/2001		
			rusínska	ukrajinská	iná	pravoslávne	grécko-katolícke	iné, bez vyznania a nezistené
1.	**SL**	**Čirč**	100/373	39/26	818/719	16/18	838/1013	103/87
2.	SL	Ďurková	0/9	0/0	274/270	0/1	208/203	66/75
3.	SL	Hajtovka	4/3	0/2	111/85	4/1	85/64	26/15
4.	SL	Jakubany	8/57	11/5	2156/2353	72/69	1767/2176	336/170
5.	SL	Jarabina	323/164	169/243	352/427	457/512	138/164	249/158
6.	SL	Kamienka	92/237	44/46	1298/1125	0/4	1100/1250	334/154
7.	SL	Kremná	5/0	0/0	124/121	0/0	122/111	7/10
8.	SL	Kyjov	31/53	18/10	682/706	13/13	651/697	67/59

bývalý okres Stará Ľubovňa

P. č.	Okres	Obec	Národnosť 1991/2001			Náboženské vyznanie 1991/2001		
			rusínska	ukrajinská	iná	pravoslávne	grécko-katolické	iné, bez vyznania a nezistené
9.	SL	Legnava	44/29	8/0	159/127	2/4	142/94	67/58
10.	SL	Litmanová	22/29	2/4	589/608	32/34	508/565	73/42
11.	SL	Malý Lipník	2/9	7/4	469/464	0/1	423/422	55/54
12.	SL	Matysová	0/1	2/0	110/87	0/0	107/84	5/4
13.	SL	Obručné	18/11	1/1	59/52	8/0	66/60	4/4
14.	SL	Orlov	18/71	12/3	767/717	2/2	659/649	136/140
15.	SL	Pusté Pole	0/1	0/0	240/225	0/0	30/11	210/215
16.	**SL**	**Ruská Voľa**	44/32	13/5	64/78	7/2	75/99	39/14
17.	SL	Starina	5/11	1/0	113/75	1/0	107/73	11/13
18.	**SL**	**Stráňany**	37/51	36/5	166/151	7/8	210/182	22/17
19.	SL	Sulín	8/7	3/3	461/428	0/2	432/411	40/25
20.	SL	Šambron	8/20	4/5	468/412	0/0	466/422	14/15
21.	SL	Šar. Jastrabie	28/55	6/1	940/1049	24/12	817/1014	133/79
22.	**SL**	**Údol**	80/121	66/41	349/269	41/27	379/384	75/20
23.	SL	Veľký Lipník	23/73	2/3	942/934	36/26	680/833	251/151
24.	SL	Vislanka	0/1	0/0	315/299	1/1	267/264	47/35
25.	SL	St. Ľubovňa	-/240	-/162	-/15825	-/261	-/3603	-/12885

bývalý okres Spišská Nová Ves

P. č.	Okres	Obec	Národnosť 1991/2001			Náboženské vyznanie 1991/2001		
			rusínska	ukrajinská	iná	pravoslávne	grécko-katolické	iné, bez vyznania a nezistené
1.	GL	Helcmanovce	0/3	0/2	1622/1551	7/18	866/1106	749/432
2.	LE	Nižné Repaše	0/2	0/0	273/229	1/0	239/193	33/38
3.	LE	Oľšavica	5/13	0/0	367/314	0/0	314/277	58/50
4.	SN	Poráč	18/84	6/7	948/945	6/6	748/836	218/194

bývalý okres Spišská Nová Ves

P. č.	Okres	Obec	Národnosť 1991/2001			Náboženské vyznanie 1991/2001		
			rusínska	ukrajinská	iná	pravoslávne	grécko-katolícke	iné, bez vyznania a nezistené
5.	SN	Slovinky	33/50	3/4	1762/1813	703/807	380/490	715/570
6.	LE	Torysky	2/10	1/0	466/406	0/0	424/353	45/63
7.	GL	Uhorná	0/0	0/0	226/163	0/0	5/2	221/161
8.	GL	Závadka	39/61	0/1	533/538	55/56	460/459	57/85
9.	SN	S. N. Ves	-/57	-/40	-/39 096	-/156	-/1196	-/37841

bývalý okres Michalovce

P. č.	Okres	Obec	Národnosť 1991/2001			Náboženské vyznanie 1991/2001		
			rusínska	ukrajinská	iná	pravoslávne	grécko-katolícke	iné, bez vyznania a nezistené
1.	SO	Beňatina	0/28	4/2	332/241	133/140	150/121	53/10
2.	SO	Inovce	2/5	5/6	273/242	158/221	41/9	81/23
3.	SO	Podhoroď	0/5	5/5	481/421	79/93	236/222	171/116
4.	SO	Ruská Bystrá	0/5	2/1	192/145	0/3	183/146	11/2
5.	SO	Ru. Hrabovec	3/21	4/6	431/358	354/230	40/137	44/282
6.	MI	Strážske	-/20	-/18	-/4436	-/126	-/974	-/3374
7.	MI	Michalovce	-/-	-/-	-/-	-/2073	-/7850	-/30025

bývalý okres Poprad

P. č.	Okres	Obec	Národnosť 1991/2001			Náboženské vyznanie 1991/2001		
			rusínska	ukrajinská	iná	pravoslávne	grécko-katolícke	iné, bez vyznania a nezistené
1.	KE	Ihľany	5/4	2/0	1068/1247	6/6	230/224	839/1021
2.	KE	Osturňa	0/1	0/1	500/396	0/2	398/336	102/60
3.	PP	Poprad	-/76	-/73	-/56008	-/452	-/2093	-/53612

bývalý okres Prešov

P. č.	Okres	Obec	Národnosť 1991/2001			Náboženské vyznanie 1991/2001		
			rusínska	ukrajinská	iná	pravoslávne	grécko-katolické	iné, bez vyznania a nezistené
1.	SB	Bajerovce	22/60	1/1	399/293	167/125	150/216	105/13
2.	SB	Dačov	0/0	0/0	706/752	0/0	342/342	364/411
3.	SB	Drienica	0/2	7/4	613/665	51/57	408/452	161/162
4.	PO	Geraltov	0/1	0/0	67/146	0/0	34/95	33/54
5.	SB	Hanigovce	0/6	0/0	178/130	22/20	134/99	22/27
6.	SB	Milpoš	0/0	0/0	652/651	3/2	417/460	232/189
7.	SB	Renčišov	0/2	0/2	180168	0/0	148/127	32/45
8.	SB	Tichý Potok	4/34	6/3	377/356	0/0	291/289	96/104
9.	PO	Prešov	-/1111	-/1039	-/90636	-/1563	-/8279	-/82944
10.	SB	Sabinov	-/-	-/-	-/-	-/186	-/1294	-/10810

bývalý okres Vranov nad Topľou

P. č.	Okres	Obec	Národnosť 1991/2001			Náboženské vyznanie 1991/2001		
			rusínska	ukrajinská	iná	pravoslávne	grécko-katolické	iné, bez vyznania a nezistené
1.	VV	Banské	1/0	0/0	1260/1458	0/0	990/1309	271/149
2.	VV	Davidov	0/0	0/1	889/865	0/1	690/671	199/195
3.	VV	Detrík	0/0	0/0	69/55	0/3	54/49	15/3
4.	VV	Ďurďoš	0/0	0/0	197/229	0/0	139/152	58/77
5.	VV	Matiaška	3/1	0/0	265/270	6/1	214/228	48/42
6.	VV	Piskorovce	0/22	0/0	154/141	″	133/153	20/8
7.	**HE**	**Prituľany**	21/-	27/-	52/-	0/0	95/61	5/6
8.	VV	Prosačov	0/0	0/0	155/176	0/0	89/119	66/57
9.	VV	Remeniny	0/0	0/0	260/296	0/2	146/187	114/107
10.	**HE**	**Rus. Kajňa**	0/34	0/0	177/146	0/2	164/256	13/14
11.	**HE**	**Rus.Poruba**	159/178	51/12	109/95	0/2	292/256	27/27

bývalý okres Vranov nad Topľou

P. č.	Okres	Obec	Národnosť 1991/2001			Náboženské vyznanie 1991/2001		
			rusínska	ukrajinská	iná	pravoslávne	grécko-katolícke	iné, bez vyznania a nezistené
12.	VV	Ruská Voľa	0/3	0/2	93/88	0/4	40/59	53/30
13.	VV	Vavrinec	0/0	0/0	84/68	0/0	74/66	10/2
14.	**HE**	**Závada**	71/60	6/11	40/13	0/2	81/80	36/2
15.	VV	Vranov	-/63	-/57	-/22865	-/142	-/4626	-/18217

P. č.	Okres	Výsledky parlamentných volieb (september 2002) v obciach, kde Rusíni tvoria minimálne 20 percent obyvateľstva odovzdané platné hlasy počet /podiel (%)							
		obec / strana	HZDS	SDKÚ	Smer	SMK	KDH	ANO	KSS
1.	BJ	Becherov	23/13,52	15/8,82	22/12,94	1/0,58	3/1,76	7/4,11	61/35,88
2.	SK	Belejovce	4/23,52	2/11,76	1/5,88	0/0,00	1/5,88	1/5,88	6/35,29
3.	ML	Brestov n.L.	14/38,88	2/5,55	9/25,00	0/0,00	1/2,77	0/0,00	3/8,33
4.	SP	Brusnica	35/17,32	18/8,91	35/17,32	1/0,49	43/21,28	8/3,96	37/18,31
5.	SP	Bystrá	10/29,41	2/5,88	2/5,88	0/0,00	5/14,70	2/5,88	7/20,58
6.	SK	Cigla	13/23,21	2/3,57	10/17,85	0/0,00	0/0,00	5/8,92	11/19,64
7.	ML	Čabalovce	42/26,25	5/3,12	22/13,75	0/0,00	13/8,12	11/6,87	25/15,62
8.	ML	Čabiny	50/19,60	24/9,41	37/14,50	1/0,39	15/5,88	24/9,41	66/25,88
9.	ML	Čertižné	49/18,56	18/6,81	59/22,34	0/0,00	8/3,03	10/3,78	56/21,21
10.	SL	Čirč	180/40,00	30/6,66	59/13,11	1/0,22	43/9,55	6/1,33	54/12,00
11.	SV	Čukalovce	44/42,71	6/5,82	11/10,67	0/0,00	4/3,88	5/4,85	26/25,24
12.	SK	Dobroslava	8/24,24	3/9,09	4/12,12	0/0,00	1/3,03	1/3,03	8/24,24
13.	SK	Dubová	50/34,24	7/4,79	25/17,12	0/0,00	4/2,73	10/6,84	33/22,60
14.	ML	Habura	50/16,66	24/8,00	42/14,00	1/0,33	6/2,00	8/2,66	133/44,33
15.	SP	Havaj	43/20,09	19/8,87	24/11,21	1/0,46	28/13,08	16/7,47	53/24,76
16.	SK	Havranec	1/5,00	7/35,00	0/0,00	1/5,00	1/5,00	2/10,00	4/20,00
17.	SV	Hostovice	71/36.41	6/3,07	31/15,89	0/0,00	3/1,53	9/4,61	41/21,02
18.	BJ	Chmeľová	40/15,32	22/8,42	65/24,90	0/0,00	15/5,74	34/13,02	54/20,68
19.	SP	Jakušovce	9/20,45	1/2,27	6/13,63	0/0,00	0/0,00	2/4,54	21,47,72
20.	BJ	Jedlinka	25/35,71	5/7,14	15/21,42	0/0,00	3/4,28	3/4,28	7/10,00
21.	SK	Jurková Voľa	12/26,08	4/8,69	5/10,86	0/0,00	1/2,17	7/15,21	5/10,86
22.	SV	Kalná Roztoka	87/37,50	7/3,01	18/7,75	1/0,43	13/5,60	10/4,31	30/12,93
23.	ML	Kalinov	36/21,05	3/1,75	27/15,78	0/0,00	8/4,67	6/3,50	46/26,90
24.	SK	Kečkovce	13/14,13	13/14,13	10/10,86	0/0,00	6/6,52	2/2,17	31/33,69
25.	SV	Klenová	95/37,69	6/2,38	14/5,55	0/0,00	15/5,95	5/1,98	77/30,55
26.	SK	Korejovce	21/44,68	2/4,25	9/19,14	0/0,00	3/6,38	2/4,25	3/6,38
27.	SP	Kožuchovce	25/43,85	7/12,28	9/15,78	0/0,00	4/7,01	4/7,01	5/8,77

P. č.	Okres	Výsledky parlamentných volieb (september 2002) v obciach, kde Rusíni tvoria minimálne 20 percent obyvateľstva odovzdané platné hlasy počet /podiel (%)							
		obec / strana	HZDS	SDKÚ	Smer	SMK	KDH	ANO	KSS
28.	SK	Krajná Bystrá	82/50,93	10/6,21	7/4,34	1/0,62	6/3,72	3/1,86	36/22,36
29.	SK	Krajné Čierne	19/35,84	1/1,88	7/13,20	0/0,00	6/11,32	1/1,88	11/20,75
30.	SK	Krajná Porúbka	16/34,78	0/0,00	1/2,17	1/2,17	1/2,17	0/0,00	21/45,65
31.	ML	Krásny Brod	36/16,36	10/4,54	58/26,36	0/0,00	7/3,18	24/10,90	55/25,00
32.	SP	Malá Poľana	21/24,41	7/8,13	15/17,44	0/0,00	14/16,27	7/8,13	14/16,27
33.	SK	Medvedie	12/24,00	1/2,00	11/22,00	0/0,00	2/4,00	2/4,00	9/18,00
34.	ML	Medzilaborce	438/15,51	239/8,46	705/24,97	16/0,56	85/3,01	244/8,64	660/23,37
35.	SP	Miková	23/26,74	1/1,16	11/12,79	0/0,00	4/4,65	4/4,65	27/31,39
36.	BJ	Mikulášová	19/27,94	2/2,94	9/13,23	0/0,00	2/2,94	10/14,70	13/19,11
37.	SK	Miroľa	13/20,00	1/1,53	12/18,46	0/0,00	1/1,53	2/3,07	9/13,84
38.	SK	Nižný Mirošov	50/35,46	2/1,41	25/17,73	0/0,00	6/4,25	7/4,96	33/23,40
39.	SK	Nižný Orlík	43/24,85	9/5,20	22/12,71	0/0,00	4/2,31	13/7,51	51/29,47
40.	ML	Ňagov	36/15,51	14/6,03	33/14,22	3/1,29	34/14,65	15/6,46	37/15,94
41.	HE	Nechv. Polianka	29/26,85	1/0,92	7/6,48	0/0,00	1/0,92	50/46,29	10/9,25
42.	HE	Nižná Jablonka	26/28,26	2/2,17	8/8,69	0/0,00	3/3,26	8/8,69	25/27,17
43.	SK	Nižná Jedľová	11/19,29	4/7,01	6/10,52	0/0,00	0/0,00	7/12,28	16/28,07
44.	SK	Nižná Pisaná	12/18,46	2/3,07	18/27,69	0/0,00	6/9,23	3/4,61	7/10,76
45.	SV	Nová Sedlica	112/63,27	4/2,25	17/9,60	0/0,00	2/1,12	5/2,82	19/10,73
46.	SK	Nová Polianka	18/39,13	1/2,17	1/2,17	0/0,00	1/2,17	0/0,00	18/39,13
47.	ML	Oľka	91/37,29	16/6,55	50/20,49	0/0,00	11/4,5	8/3,27	43/17,62
48.	ML	Oľšinkov	14/28,00	0/0,00	8/16,00	0/0,00	0/0,00	0/0,00	19/38,00
49.	BJ	Ondavka	13/37,14	3/8,57	3/8,57	0/0,00	4/11,12	0/0,00	11/31,42
50.	ML	Palota	41/40,59	3/2,97	10/9,90	0/0,00	6/5,94	4/3,96	21/20,79
51.	SV	Parihuzovce	10/37,03	0/0,00	1/3,70	0/0,00	0/0,00	1/3,70	10/37,03
52.	SV	Pčolinné	82/23,69	21/6,06	58/16,76	1/0,28	8/2,31	15/4,33	115/33,23
53.	SP	Potôčky	13/27,08	1/2,08	10/20,83	0/0,00	0/0,00	1/2,08	9/18,75
54.	HE	Prituľany	28/49,12	1/1,75	12/21,05	0/0,00	0/0,00	2/3,50	5/8,77

P. č.	Okres	Výsledky parlamentných volieb (september 2002) v obciach, kde Rusíni tvoria minimálne 20 percent obyvateľstva odovzdané platné hlasy počet /podiel (%)							
		obec / strana	HZDS	SDKÚ	Smer	SMK	KDH	ANO	KSS
55.	SK	Pstriná	21/40,38	2/3,84	5/9,61	0/0,00	0/0,00	2/3,84	15/28,84
56.	ML	Radvaň n. L.	59/18,78	18/5,73	65/20,70	1/0,31	16/5,09	13/4,14	106/33,75
57.	BJ	Regetovka	2/13,33	3/20,00	4/26,66	0/0,00	1/6,66	0/0,00	2/13,33
58.	ML	Repejov	17/15,59	14/12,84	21/19,26	0/0,00	11/10,09	6/5,50	22/20,18
59.	ML	Rokytovce	12/10,16	12/10,16	23/19,49	0/0,00	7/5,93	1/0,84	43/36,44
60.	ML	Roškovce	20/15,62	13/10,15	26/20,31	0/0,00	19/14,84	2/1,56	24/18,75
61.	SK	Roztoky	29/29,00	7/7,00	9/9,00	0/0,00	1/1,00	5/5,00	15/15,00
62.	SV	Runina	13/18,57	5/7,14	11/15,71	0/0,00	1/1,42	3/4,28	15/21,42
63.	HE	Ruská Kajňa	15/14,15	17/16,03	10/9,43	0/0,00	4/3,77	8/7,54	34/32,07
64.	HE	Ruská Poruba	50/31,64	2/1,26	22/13,92	0/0,00	16/10,12	4/2,53	36/22,78
65.	SL	Ruská Voľa	27/39,13	1/1,44	12/17,39	0/0,00	2/2,89	6/8,69	7/10,14
66.	SV	RuskáVolová	24/27,27	4/4,54	2/2,27	0/0,00	0/0,00	1/1,13	31/35,22
67.	SP	Staškovce	35/27,13	6/4,65	15/11,62	1/0,77	19/14,72	12/9,30	37/28,68
68.	SL	Stráňany	22/19,81	13/11,71	12/10,81	0/0,00	14/12,61	3/2,70	23/20,72
69.	ML	Sukov	10/12,34	6/7,40	14/17,28	0/0,00	5/6,17	8/9,87	20/24,69
70.	BJ	Šarišské Čierne	28/16,09	20/11,49	29/16,66	0/0,00	10/5,74	7/4,02	45/25,86
71.	SK	Šarbov	3/14,28	0/0,00	4/19,04	0/0,00	2/9,52	1/4,76	4/19,04
72.	SV	Topoľa	27/23,07	13/11,11	22/18,80	3/2,56	12/10,25	2/1,70	15/12,82
73.	SV	Ubľa	90/21,79	24/5,81	35/8,47	0/0,00	36/8,71	13/3,14	141/34,14
74.	SL	Údol	35/13,56	16/6,2	48/18,60	1/0,38	30/11,62	18/6,97	46/17,82
75.	SV	Uličˇ	111/23,97	47/10,15	82/17,71	5/1,07	21/4,53	22/4,75	86/18,57
76.	BJ	Vyšný Tvarožec	21/24,41	5/5,81	7/8,13	0/0,00	4/4,65	10/11,62	21/24,41
77.	SK	Vagrinec	21/31,81	7/10,60	6/9,09	0/0,00	3/4,54	2/3,03	10/15,15
78.	ML	Valentovce	15/36,58	1/2,43	3/7,31	0/0,00	2/4,87	3/7,31	12/29,26
79.	SK	Vápeník	10/23,80	3/7,14	10/23,80	0/0,00	0/0,00	1/2,38	13/30,95
80.	SP	Vladiča	26/38,80	2/2,98	9/13,43	0/0,00	11/16,41	0/0,00	11/16,41
81.	SP	Vojtovce	8/10,81	2/2,70	16/21,62	1/1,35	3/4,05	5/6,75	24/32,43

P. č.	Okres	Výsledky parlamentných volieb (september 2002) v obciach, kde Rusíni tvoria minimálne 20 percent obyvateľstva odovzdané platné hlasy počet /podiel (%)							
		obec / strana	HZDS	SDKÚ	Smer	SMK	KDH	ANO	KSS
82.	ML	Volica	65/29,27	13/5,85	27/12,16	0/0,00	5/2,25	12/5,40	75/33,78
83.	ML	Výrava	39/41,93	5/5,37	9/9,67	0/0,00	4/4,30	8/8,60	11/11,82
84.	SK	Vyšná Jedľová	17/17,00	3/3,00	15/15,00	0/0,00	0/0,00	0/0,00	38/38,00
85.	SK	Vyšný Mirošov	75/25,00	15/5,00	27/9,00	1/,033	3/1,00	17/5,66	87/29,00
86.	SK	Vyšná Pisaná	13/20,96	2/3,22	11/17,74	0/0,00	0/0,00	5/8,06	3/4,83
87.	HE	Vyšná Jablonka	14/25,00	4/7,14	13/23,21	0/0,00	0/0,00	2/3,57	11/19,64
88.	BJ	Vyšná Polianka	17/23,61	9/12,50	12/16,66	0/0,00	1/1,38	7/9,72	21/29,16
89.	HE	Závada	24/40,00	3/5,00	4/6,66	0/0,00	0/0,00	1/1,66	11/18,33
90.	ML	Zbojné	43/32,33	12/9,02	14/10,52	0/0,00	5/3,75	5/3,75	32/24,06
91.	ML	Zbudzká Belá	14/12,84	8/7,33	21/19,26	0/0,00	8/7,33	2/1,83	35/32,11

ВЫ УЖ МАТЕ СВОЇ РОКЫ, МАЛИ БЫ СЬТЕ ОБМЕДЖУВАТИ МАСТНЫ ЇДЛА, МЕНШЕ КУРИТИ А ПИТИ АЛКОГОЛ, АЛЕ ГЛАВНО СЛУХАТИ РОЗГЛАСОВЕ РУСИНЬСКО-УКРАЇНСЬКЕ ВЫСЫЛАНЯ
EKG